

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
BIZNESA, VADĪBAS UZ EKONOMIKAS FAKULTĀTE

BREXIT IETEKME UZ LIELBRITĀNIJAS UN ZIEMEĻĪRIJAS
APVIENOTĀS KARALISTES STARPTAUTISKO TIRDZNIECĪBU AR
EIROPAS SAVIENĪBU

The impact of Brexit on the international trade of the United Kingdom of
Great Britain and Northern Ireland with the European Union

MAĢISTRA DARBS

Vadības zinību maģistra studiju programma

Autore: **Elīza Veipāne**

Studenta apliecības Nr.: ev10046

Darba vadītāja: *Dr. ekon.* profesore Margarita Dunska

RĪGA (2021)

ANOTĀCIJA

Starptautiskā tirdzniecība ir būtiska valsts ekonomikas sastāvdaļa, tomēr pastāv diskusija par labāko pieeju ārējās tirdzniecības politikā. Tiek saskatīti ieguvumi reģionālās ekonomikas integrācijā, bet, lai iegūtu pieeju plašākam tirgum, nereti sarūk valsts individuālās pilnvaras.

Kopš 2016.gada Apvienotās Karalistes iedzīvotāju veiktā apstiprinošā balsojuma, par izstāšanos no Eiropas Savienības, kas ir atpazīstamākais reģionālās integrācijas piemērs, ir radušies jautājumi attiecībā uz Brexit ietekmi uz Apvienotās Karalistes tirdzniecību un ekonomiku. Maģistra darba mērķis ir noskaidrot Brexit radītās sekas Apvienotās Karalistes preču tirdzniecībā ar ES.

Darbā veiktā padziļināta situācijas analīze ļauj secināt, ka izstāšanās no ekonomiskās savienības ir ļoti sarežģīts process un tirdzniecības dati norāda uz tūlītēju savstarpējās tirdzniecības kritumu, lielākoties radušās birokrātijas un muitas pārbaužu rezultātā. Arī praktiskajā daļā izveidotais gravitācijas modelis norāda, ka dalība ES pirms AK izstāšanās, pozitīvi ietekmēja AK tirdzniecību.

Atslēgvārdi: Brexit, starptautiskā tirdzniecība, starptautiskās tirdzniecības politika, tirdzniecības barjeras, reģionālā ekonomikas integrācija, gravitācijas modelis.

ABSTRACT

International trade is an essential part of a country's economy, but there has always been a debate regarding the best approach to the foreign trade policy. There are benefits evident from the participation in regional economic integration, however, in order to gain access to a wider market, the sovereignty of a country could be impacted.

Since 2016 when people of the United Kingdom affirmatively voted to leave the European Union, which is the most recognized example of regional economic integration, there have been questions on the impact that Brexit will leave on UK trade and economy. The aim of the master's thesis is to analyse the effects of Brexit on the UK's trade with the EU.

An in-depth analysis of the situation in the course of the work leads to the conclusion that withdrawal from the economic union is a very complicated process and trade data indicates an immediate decline in trade between the both parties, mainly due to bureaucratic reasons and customs controls. Also the gravity model used in the practical part of the thesis suggests that EU membership had a positive effect on UK trade before its withdrawal.

Key words: Brexit, international trade, international trade policy, trade barriers, regional economic integration, gravity model.

SATURA RĀDĪTĀJS

APZĪMĒJUMU UN SAĪSINĀJUMU SARAKSTS	5
IEVADS	6
STARPTAUTISKĀS TIRDZNIECĪBAS PAMATNOSTĀDNES	9
1.1. Starptautiskās tirdzniecības fenomena skaidrojums teorijā	9
1.1.1. Merkantilisms un klasiskās starptautiskās tirdzniecības teorijas	10
1.1.2. Alternatīvās jeb modernās starptautiskās tirdzniecības teorijas	13
1.2. Ārējās tirdzniecības politika	17
1.2.1. Protekcionisms	18
1.2.2. Brīvā tirdzniecība un Reģionāla ekonomiskā integrācija	24
1.3. Starptautiskās tirdzniecības analīzes metodes	30
1.3.1. Tirdzniecību raksturojošie elementi	31
1.3.2. Vispārēja atvērtība	34
1.3.3. Gravitācijas modelis	36
2. AVIENOTĀS KARALISTES STARPTAUTISKĀS TIRDZNIECĪBAS ANALĪZE	40
2.1. Apvienotās Karalistes makroekonomiskā situācija	40
2.2. Apvienotās Karalistes ārējās tirdzniecības un pakalpojumu bilance	45
2.3. Apvienotās Karalistes preču starptautiskā tirdzniecība	49
2.3.1. Apvienotās Karalistes preču ārējās tirdzniecības kopskats	49
2.3.2. Apvienotās Karalistes eksporta preces un galvenie partneri	51
2.3.3. Apvienotās Karalistes importa preces un galvenie partneri	54
3. BREXIT PROCESS UN TĀ RADĪTĀS IZMAIŅAS APVIENOTĀS KARALISTES ĀRĒJĀ TIRDZNIECĪBĀ AR EIROPAS SAVIENĪBU	57
3.1. Apvienotā Karaliste Eiropas Savienības sastāvā	57
3.2. Iemesli Apvienotās Karalistes vēlmei izstāties no Eiropas Savienības	60
3.3. Apvienotās Karalistes un Eiropas Savienības vienošanās	63
3.4. Brexit radīto seku analīze	67
3.5. Apvienotās Karalistes tirdzniecības novērtējums, izmantojot gravitācijas modeli	75
SECINĀJUMI	82
PRIEKŠLIKUMI	86
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	87
PIELIKUMI	92
Pielikums 1. Apvienotās Karalistes tirdzniecības atvērtības indekss	92
Pielikums 2. Gravitācijas modeļa regresijas analīzē izmantoto datu paraugs.	93
Pielikums 3. Gravitācijas modeļa regresijas analīzē iegūtās Eviews izdrukas	94

APZĪMĒJUMU UN SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

- AK - Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotā Karaliste, tekstā Apvienotā Karaliste
- AK NSB - Apvienotās Karalistes Nacionālās statistikas birojs
- ANO - Apvienoto Nāciju Organizācija
- BEI - brīvprātīgie eksporta ierobežojumi
- BREXIT - Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības
- EEA - Eiropas Ekonomikas zona (*European Economic Area*)
- EEK - Eiropas Ekonomikas Kopiena
- EFTA - Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācija (*European Free Trade Association*)
- EMU - Ekonomiskā un Monetārā Savienība (*The Economic and Monetary Union*)
- ES (EU) - Eiropas Savienība (*European Union*)
- GATT - Vispārējā Vienošanās par Tarifiem un Tirdzniecību (*General Agreement on Tariffs and Trade*)
- GFCI - pasaules finanšu centru indeksu (*the global financial centres index*)
- HM - Viņas Majestātes (*Her Majesty*)
- IKP - Iekšzemes kopprodukts
- IT - Informācijas tehnoloģijas
- MERCOSUR - Dienvidu kopējais tirgus
- NAFTA - Ziemeļamerikas brīvās tirdzniecības nolīgums (*North American Free Trade Agreement*)
- NTP - netarifu pasākumi
- PB - Pasaules Banka
- PTO - Pasaules tirdzniecības organizācija
- SDG - Ilgtspējīgas attīstības mērķi (*Sustainable Development Goals*)
- SVF - Starptautiskais valūtas fonds

IEVADS

Starptautiskās tirdzniecības attīstība ir būtiska valsts ekonomiskās izaugsmes sastāvdaļa. Valsts vadības izvēle, kāda veida tirdzniecības politiku realizēt - ieviešot tirdzniecības barjeras, norādīt uz protekcionisma preferenci vai, mazinot ārējās tirdzniecības šķēršļus, spert soli brīvās tirdzniecības virzienā, tieši ietekmē produktu apmaiņas intensitāti pāri robežām. Turpina pastāvēt diskusija ne tikai ekonomistu, politiķu bet kopumā sabiedrības vidū starp protekcionisma aizstāvjiem un brīvās tirdzniecības piekritējiem.

Mūsdienās valstis aizvien vairāk izvēlas ņemt dalību reģionālās ekonomikas integrācijas procesos, tādējādi veidojot ciešākas arī tirdzniecības saites. Viens no pasaulē visatpazīstamākajiem piemēriem ir Eiropas Savienība, kuras sastāvā ir 27 valstis, tās aizsākumi bija sešu valstu dibināta Eiropas Ogļu un tērauda kopiena. Arī Latvija 2004.gadā pievienojās ES un integrācija šajā savienībā ir bijusi ļoti nozīmīga valsts ekonomiskajā, sociālajā un politiskajā sektorā. Pēc Eiropas barometra veiktām aptaujām, joprojām Latvijā viedoklis par dalību ES ir pozitīvs vai neitrāls (pēc 2017.gada datiem attiecīgi 45% uzskata par pozitīvu un 44% par neitrālu)¹. Tomēr vēl nesen ES sastāvā bija 28 biedri. Kopš 2020.gada 31.janvāra Apvienotā Karaliste vairs nav ES dalībvalsts un tās izstāšanās process ir plaši atpazīstams ar nosaukumu Brexit. 2016. gads iezīmēja jaunu pagrieziena punktus ES vēsturē, pirmo reizi kopš tās izveidošanas, kāda no dalībvalstīm pieņēma lēmumu izstāties no savienības. Šis Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotās Karalistes (turpmāk AK-Apvienotā Karaliste) referendums ar noslēdzošo balsojumu par labu valsts izstāšanās no ES jeb Brexit, nu jau ir kļuvis par vienu no sarežģītākajiem izaicinājumiem AK valdības un ES parlamenta politiskajā darbībā. Laikā, kad pastiprinājās Brexit atbalstītāju aktivitāte, bija vērojama arī lielāka ES oponentu rosība. Šī situācija radīja jaunas bažas par iespējamu ES gala sākumu, ik pa laikam varēja dzirdēt Frexit, Dexit terminus, kā arī nesenais referendums Šveicē, ar jautājumu vai palikt Šengena zonā², rosina arvien dziļākas pārdomas par ES stabilitāti un tās nākotni. Tomēr pirms ļauties spekulācijām, ir būtiski sekot līdzi Apvienotās Karalistes situācijas attīstībai, lai spētu novērtēt, ieguvumus un zaudējumus, ko nes izstāšanās no ES.

¹Znotiņa-Znota S., 28/04/2017, *EP Eiropas barometrs: līdz Eiropas vēlēšanām 2 gadi; arvien vairāk uzskata - "dalība ES ir laba lieta"*, Eiropas Parlamenta birojs Latvijā,. Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/latvia/lv/ep-l-mumi/2017/apr_jaunumi/eurobar.html (Skatīts 02/02/2021)

²VisaInfo, *Over 60% of Swiss Voters Reject Proposal to End EU Freedom of Movement. Schengen* (28.09.2020), available: <https://www.schengenvisa.info.com/news/over-60-of-swiss-voters-reject-proposal-to-end-eu-freedom-of-movement/> (Skatīts 03.03.2021)

Darba autore izvēlējās šo tēmu, jo Brexit ir bezprecedenta situācija un šobrīd neviens vēl skaidri nezina kādas būs šī lēmuma ilgtermiņa sekas. Šīs izmaiņas Eiropas Savienībā ietekmēs arī Latviju gan preču un pakalpojumu apmaiņā, gan darbaspēka plūsmā. Arī personīgajā dzīvē autorei ir vairākkārt bijusi iespēja izmantot Latvijas pilsoņa, līdz ar to arī ES pilsoņa, iespējas studēt, strādāt un ceļot kādā no citām dalībvalstīm, un autore vēlas apskatīt kādas izmaiņas skar valsts ekonomiku, īpaši tirdzniecības jomā, ja tā vairs nav daļa no savienības.

Uzsākot darba izstrādi, autore izvirzīja sekojošu hipotēzi: Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības negatīvi ietekmēs tās ārējo tirdzniecību ar Eiropas Savienības dalībvalstīm.

Maģistra darba mērķis: analizējot pieejamo informāciju - literatūras avotus, publikācijas, statistikas datus - , novērtēt Brexit ietekmi uz valsts ārējo tirdzniecību, īpaši ar Eiropas Savienības dalībvalstīm, un formulēt galvenos secinājumus, kā arī izstrādāt priekšlikumus attiecībā uz ārējo tirdzniecību Apvienotajā Karalistē.

Lai sasniegtu darba mērķi, autore izvirzīja sekojošus darba uzdevumus:

1. Apkopot literāro avotu informāciju par starptautiskās tirdzniecības pamatnostādņēm, politiku un tās instrumentiem;
2. Apskatīt plašāk pielietotās analīzes metodes valsts ārējās tirdzniecības novērtējumam;
3. Veikt Apvienotās Karalistes padziļinātu ārējas tirdzniecības analīzi;
4. Eiropas Savienības, kā reģionālās ekonomikas integrācijas formas, apskats.
5. Analizēt aktuālās publikācijas un zinātniskos rakstus par darba tēmu;
6. Veikt statistikas datu analīzi un salīdzinājumu Apvienotās Karalistes un Eiropas Savienības ārējā tirdzniecībā;
7. Izmantojot ekonometrisko modeli, novērtēt Apvienotās Karalistes ārējo tirdzniecību, tai skaitā iekļaujot "ES dalībvalsts" kā vienu no faktoriem.
8. Veikt kopsavilkumu, definējot secinājumus
9. Izstrādāt priekšlikumus Apvienotās Karalistes ārējās tirdzniecības uzlabošanai ar ES.

Kā pētīšanas objekts darbā tiek apskatīta Apvienotās Karalistes starptautiskā tirdzniecība.

Maģistra darba veidošanas gaitā tika izmantotas sekojošas pētījuma metodes:

1. Literatūras avotu un zinātnisko rakstu apkopojums;
2. Statistikas datu analīze;
3. Aktuālo publikāciju apskate un ekonometriskā modeļa pielietojums;

Darba tapšanas gaitā autore izmantoja plašu literāro avotu bāzi. Darba teorētiska daļa balstās uz pieejamo akadēmisko literatūru un zinātniskajiem rakstiem angļu valodā. Darba otrajā un trešajā nodaļā ir tikušas izmantotas publikācijas un informācija, kas iegūtas no Apvienotās Karalistes publisko iestāžu mājaslapām, Eiropas Savienības institūciju informatīvajām lapām, Pasaules Tirdzniecības Organizācijas (PTO) krātuvēm, Pasaules Bankas (PB), ziņu portāliem. Statistikas dati iegūti no Apvienotās Karalistes Nacionālās statistikas biroja, Starptautiskā Valūtas fonda (SVF) datu bāzēm. Svarīgi norādīt, ka, kopš Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības, AK vairs nav pienākums nodot savus datus Eurostat.

Lai varētu veikt visaptverošu analīzi, darba autore par centrālo pētījuma periodu nosaka laika posmu no 1997.gada līdz 2020. gadam. Analīzē ir svarīgi iekļaut pietiekoši ilgu laika posmu pirms Brexit balsojuma un apskatīt izmaiņas līdz pat šodienai, lai spētu izprast, Brexit balsojuma stimulus un tā tūlītējās sekas. Atsevišķos gadījumos, kad ir bijusi iespēja iegūt jaunākos datus, autore ir apskatījusi arī 2021.gada pirmā ceturkšņa statistikas datus.

Darbs sastāv no četrām nodaļām. Pirmā nodaļa ir veltīta teorētiskajam tēmas apskatam. Pēc literāro avotu apskates, tajā tiek apkopotas ārējās tirdzniecības teorētiskie pamati, ārējās politikas virzieni un pielietotie instrumenti, reģionālās ekonomiskās integrācijas formas un visbeidzot arī praksē pielietotās tirdzniecības analīzes metodes. Otrajā nodaļā darba autore pāriet uz Apvienotās Karalistes makroekonomikas vispārēju apskatu un pievēršas valsts padziļinātai ārējās tirdzniecības analīzei izmantojot pieejamos statistikas datus. Trešajā maģistra darba nodaļā uzmanība tiek vērsta uz Brexit analīzi, tā cēloņiem, izstāšanās procesu un tūlītējo ietekmi uz Apvienotās Karalistes un Eiropas Savienības savstarpējo tirdzniecību. Kā arī noslēdzošajā trešās daļas apakšnodaļā autore pievēršas Apvienotās Karalistes ārējās tirdzniecības analīzei, izmantojot gravitācijas modeli. Darba noslēgumā ir izveidota sadaļa, kas apkopo darba gaitā radušos secinājumus un priekšlikumus.

Pētāmo problēmu norobežojums: lai spētu ieturēt noteikto apjomu un analīzes kvalitāti, autore darbā padziļinātu analīzi veic produktu tirdzniecībai. Pakalpojumu sektors netiek apskatīts detalizēti.

Autore, veidojot maģistra darbu, vēlējas uzturēt balansu starp teorētisko apskatu un praktisko analīzi. Tomēr ņemot vērā, ka darba tēmas aktualitāte tiek balstīta uz salīdzinoši neseniem 2016. gada notikumiem, darba raksturs varētu tikt uzskatīts par vairāk praktisku, jo iekļauj plaša apjoma statistikas datu analīzi un apjomīgu publikāciju analīzi Brexit laikā un kontekstā.

1. STARPTAUTISKĀS TIRDZniecības PAMATNOSTĀDNES

Mūsdienu apstākļos, kad ar tehnoloģiju attīstību ir panākta sava veida starptautisko robežu izzušana informācijas apmaiņā, starptautiskā sadarbība ir kļuvusi vēl nozīmīgāka valsts attīstībā. Valsts atvērtība ārējai tirdzniecībai sniedz papildus izaugsmes iespējas un, lai labāk sevi pozicionētu pasaules tirgū, valstis nereti izvēlas veidot ciešāku sadarbību ar savām kaimiņvalstīm vai kopumā sev līdzīgām ekonomikām. Tomēr ne vienmēr ieguvumi šķiet tik viennozīmīgi.

Autore pirmajā darba daļā apskatīs starptautiskā tirdzniecības pamatus. Šīs nodaļas pirmajā apakšnodaļā tiks apskatīta starptautiskā tirdzniecības teoriju attīstība laika gaitā, kas palīdzēs izprast valstu motivāciju veikt tirdzniecību pāri robežām. Otrā apakšnodaļa ir veltīta ārējās tirdzniecības politikas teorētiskajam pārskatam, identificējot galvenos tirdzniecības politikas instrumentus, ieguvumus un zaudējumus no protekcionisma. Kā arī šajā sadaļā tiks aplūkots reģionālās ekonomiskās integrācijas process un virzība uz brīvas tirdzniecības apstākļiem. Visbeidzot trešajā apakšnodaļā tiek apkopota informācija par galvenajiem elementiem, kas raksturo valsts ārējo tirdzniecību un tādējādi kalpo par analīzes pamatu. Nodaļas noslēguma tiek arī apskatīts viens no plašāk pielietotajiem ekonometriskajiem modeļiem, kas ļauj teorētiskos pieņēmumus pārbaudīt praksē.

1.1. Starptautiskās tirdzniecības fenomena skaidrojums teorijā

Jau pirms vairāk kā tūkstoš gadiem ir atrastas liecības, preču apmaiņai starp dažādām civilizācijām, tomēr laika gaitā tehnoloģiskā attīstība, kā piemēram kuģu būvē un dzelzceļa aizsākumi, samazināja robežas starp dažādām cilvēku grupām un veicināja tirdzniecības intensitātes pieaugumu. Tomēr, lai arī ir redzams, ka pastāv šī preču apmaiņa starp dažādām cilvēku grupām, teritorijām, valstīm, rodas vairāki jautājumi - kā, piemēram, kāpēc notiek šī produktu apmaiņa? Ko valstis pērk un pārdod starptautiskajā tirgū? Vai ir ieguvēji un zaudētāji, veicot starptautiskās tirdzniecības darījumus? Kādam būtu jābūt valsts valdības lomai starptautiskajā tirdzniecībā?

Ir saprotams, ka starptautiskā tirdzniecība ir izdevīga, īpaši ja tiek ņemti uzskatāmi piemēri - neviens negaida, ka Latvijā audzēs apelsīnus pašu patēriņam. Tomēr ir krietni vairāk apstākļu, kas atspoguļo tirdzniecības pozitīvo ietekmi, kā var šķist vairumam cilvēku. Divas valstis var veikt savstarpējo tirdzniecību pat apstākļos, kad vienai no tām ir zemāka

efektivitāte visu produktu ražošanā, un kad mazāk efektīvās valsts ražotāji spēj konkurēt, maksājot zemākas algas. Ārējā tirdzniecība sniedz iespēju valstij eksportēt produktus, kuru ražošanā tiek salīdzinoši intensīvāk izmantoti valstī bagātīgi esošie resursi, un tai pašā laikā importēt labumus, kuru ražošana pieprasa intensīvu valstī maz pieejamu resursus izmantošanu. Izmantojot starptautiskās tirdzniecības iespējas valsts var veikt specializāciju šaurāka produktu klāsta ražošanai, tādējādi sniedzot priekšrocības liela mēroga ražošanai.³ Kā minēts, viena no uzskatāmākajām motivācijām savstarpējā tirdzniecībā ir, lai iegūtu produktus, ko valstis pašas nespēj saražot, tomēr šāda veida tirdzniecība ir sarūkoša daļa no pasaules tirdzniecības. 21.gadsimta sākumā lauksaimniecības produkti un minerāli veidoja mazāk kā piekto daļu no pasaules tirdzniecības. Mūsdienās ir salīdzinoši mazs produktu apjoms, ko par kādu cenu nebūtu iespējams ražot vairumā valstu. Lielākā daļa pasaules preču tirdzniecības sastāv no rūpniecības precēm un kā straujāk augošais sektors ir pakalpojumu tirgus (no ap 9% no pasaules tirdzniecības 1970.gadā līdz 20% 2019.gadā⁴) - abi no minētajiem var tikt ražoti gandrīz jebkurā ģeogrāfiskā atrašanās vietā.⁵

Kā redzams, tirdzniecības tendences laika gaitā mainās, līdz ar to starptautiskā tirdzniecība pēdējo gadsimtu laikā ir bijis ļoti plaši apskatīts teorētiskais objekts, sākot ar merkantīlismu lielo ģeogrāfisko atklājumu laikā līdz 20.gs teorijām, kas lielāku vērību pievērta ražošanas faktoru - darbaspēka un kapitāla - sadalījumam un lomai tirdzniecības veidošanā.

1.1.1. Merkantīlisms un klasiskās starptautiskās tirdzniecības teorijas

Lai arī tirdzniecība starp cilvēku grupām ir pastāvējusi jau tūkstošiem gadu, tikai 15.gadsimtā cilvēki uzsāka centienus izskaidrot kāpēc tirdzniecība notiek un kā tā nes labumu abām iesaistītajām pusēm. Šajā laikā radās **merkantīlisms** - tirdzniecības teorija, kas balstās uz ideju, ka, veicinot eksportu un ierobežojot importu, valstīm vajadzētu uzkrāt finansiālo bagātību, parasti zelta formā. ⁶ Viens no atpazīstamākajiem merkantīlisma autoriem bija angļis Tomass Mans (*Thomas Mun*), kura idejas ir aprakstītas darbā "Anglijas bagātības uzkrāšana ar ārējo tirdzniecību" (*Englands Treasure by Forraign Trade. or The Ballance of*

³ Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.(2017), *International Trade: Theory and Policy*, Global Edition. 11th ed. Pearson, page 26.

⁴ WTO (2019), *World trade report 2019: The future of services trade*, available: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/00_wtr19_e.pdf (Skatīts 02.03.2021)

⁵ Pomfret, R. (2008). *Lecture Notes on International Trade Theory and Policy*, World Scientific Publishing Company, page 4.

⁶ Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed., Pearson, page 161-162.

our Forraign Trade is The Rule of our Treasure). Būtiskākā atziņa bija, ka veids, kā valsts var uzkrāt bagātību, ir izmantojot ārējo tirdzniecību, kur valstij ir vienmēr jāievēro sekojošs likums - gada griezumā pārdot citām valstīm vairāk, kā paši patērē citu valstu radītos produktus.⁷ Citi tautas labklājības rādītāji, kā dzīves līmenis un tautas attīstības līmenis, tiek uzskatīti par nenozīmīgiem. Eiropas valstis sekoja šai ekonomikas filozofijai līdz pat 18.gs beigām. Kā ievērojamas merkantīlisma piekopējas jāmin Britu impērija, Francija, Nīderlande, Portugāle un Spānija. Merkantīlisms praksē balstījās uz trim galvenajiem pīlāriem: tirdzniecības pārpalikums, valdības iejaukšanās un kontrole un koloniālisms. Valdība aktīvi iejaucās starptautiskajā tirdzniecībā, lai spētu noturēt pozitīvu tirdzniecības bilanci. Tika vai nu aizliegts kādu noteiktu preču imports, vai noteikti ierobežojumi kā tarifī un kvotas. Savukārt, lai stimulētu eksportu, tika subsidētas vietējās nozares. Merkantīlisma nācījas veica kolonizāciju jeb ieguva teritorijas visapkārt pasaulei, lai tās kalpotu kā lētu izejmateriālu avoti (tēja, cukurs, tabaka, kokvilna...) un galaproduktu tirgus. Tirdzniecība starp impērijas centru un tās kolonijām kļuva par ļoti nozīmīgu peļņas avotu merkantīlajai varai. Kolonijas savukārt saņēma zemu samaksu par izejmateriāliem, bet maksāja augstas cenas par galaproduktiem. Galvenais merkantīlisma trūkums - ja visas valstis barikādētu savu importa tirgu un stimulētu eksportu, tad starptautiskā tirdzniecība kļūtu ļoti ierobežota, tirdzniecība ar mazsvarīgākām precēm praktiski izzustu. Ārī zemi maksājumi kolonijām par to resursiem un augstu cenu noteikšana galaproduktiem, ko tām pārdod, pasliktināja koloniju ekonomisko attīstību un līdz ar to arī samazināja to pirktspēju.⁸

Tomēr par **klasisko starptautiskās tirdzniecības teoriju** pamatlicēju tiek uzskatīts skotu profesors Ādams Smits (*Adam Smith*), kurš 1776.gadā publicēja nu jau slaveno grāmatu par nāciju bagātību. Smits novēroja, ka rūpnīcas kļuva par aizvien nozīmīgāku ražošanas faktoru. Galvenā rūpnīcu priekšrocība bija katra darbinieka specializācijā kāda noteikta uzdevuma izpildīšanā. Specializācijas rezultātā ražotnes produkcijas apjomi krietni pārsniedza rezultātus, ko iegūtu, ja katrs darbinieks strādātu individuāli, pats par sevi. Šī ideja tālāk tika pārnesta arī uz starptautisko tirdzniecību, kur analogija ir labi saskatāma, ja domā par pasauli, kā par rūpnīcu, kas spēj saražot plašu klāstu ar produktiem. Situācijā, kad katra valsts paliek autarķijā un neveic nekādu apmaiņu ar citām valstīm, produkcijai būtu jābūt mazākai kā gadījumā, ja katra valsts specializētos konkrētu uzdevumu izpildei. Darbaspēka starptautiska

---

⁷Mun T. (1664). *Englands Treasure by Forraign Trade. or The Ballance of our Forraign Trade is The Rule of our Treasure*, London: J.G. for Thomas Clark, available via The University of Texas at Austin, available: <http://la.utexas.edu/users/hcleaver/368/368MunTreasuretable.pdf> (Skatīts 15.04.2021)

⁸Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed., Pearson, page 161-162.

sadale līdzīgi kā specializācija ražotnē, novestu pie būtiski lielāka produkcijas līmeņa, kā produkcijas kopsumma autarķijas gadījumā. Saražotais pārpalikums savukārt tiktu sadalīts caur starptautisko tirdzniecību un gala rezultātā visi iegūtu vairāk kā autarķijas gadījumā.⁹ Valsts spēja saražot precī efektīvāk par citām valstīm tiek saukta par **absolūto priekšrocību**. Valsts ar absolūto priekšrocību var saražot lielāku produkcijas apjomu, izmantojot tādu pašu vai pat mazāku resursu daudzumu. Tāpat Smits uzskatīja, ka starptautisko tirdzniecību nevajadzētu ierobežot, bet tā vietā ļaut tirdzniecības plūsmām pakļauties tirgus spēkiem.¹⁰ Smits uzsvēra brīvās tirdzniecības nozīmi, lai palielinātu visu tirdzniecībā iesaistīto valstu bagātību. Viņš norādīja, ka tas ir katra saprātīga saimnieka princips - nekad nemēģināt gatavot mājās to, kas viņam izmaksās vairāk pašam taisot nekā pērkot.¹¹

Lai arī Ādama Smita absolūto priekšrocību teorija uzrāda ieguvumus no tirdzniecības valstu starpā, tā nesniedz pilnīgu izskaidrojumu visām tirdzniecības situācijām, ka, piemēram, vai valsts gūs labumu no tirdzniecības un vai vispār tā notiks, ja valstij nav absolūtās priekšrocības neviena produkta ražošanā? Tomēr Smita teorija kalpoja par pamatu tālākai izpētei tirdzniecības attiecību fenomenā. Zinātnieki turpināja meklēt atbildes uz šiem būtiskajiem jautājumiem un spēja attīstīt teorijā liktos pamatus.

1817.gadā angļu ekonomists Dāvids Rikardo (*David Ricardo*) izvirzīja **salīdzinošās priekšrocības teoriju**. Viņš ierosināja, ka situācijā, kad tiek apskatīta divu valstu tirdzniecība ar diviem produktiem, un to ražošanā izmantots viens faktors, ja vienai valstij ir absolūtā priekšrocība abu produktu ražošanā, specializācija un savstarpēja tirdzniecība joprojām var nest labumu abām iesaistītajām pusēm. Valstij piemīt salīdzinošā priekšrocība tad, kad tā nav spējīga saražot precī efektīvāk kā otra valsts, bet tā joprojām spēj saražot šo precī efektīvāk kā jebkuru no citiem produktiem.¹² Analīzē tiek izmantota divdimensionāla diagramma ar ražošanas jaudu robežām (*production possibility frontiers*), kas atspoguļo visas iespējamās divu preču ražošanas kombinācijas, pastāvot noteiktam ražošanas faktoru daudzumam, kas tiek sadalīts abu produktu ražošanā. Apskatot situāciju, kad valstis veic specializāciju produkta ražošanā, kurā tām ir salīdzinošā priekšrocība, ir novērojams ieguvums kopējā tirgū

---

⁹Husted, S. and Melvin, M. (2013), *International Economics: International Edition*. 9th ed. Pearson, page 25.

¹⁰Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed. Pearson, page 163.

¹¹Chacholiades, M. (2017). *The Pure Theory of International Trade*, Taylor and Francis, chapter 11.

¹²Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed. Pearson, page 164.

- abas valstis apmaiņas rezultātā iegūst vairāk. Arī šajā gadījumā gan tiek apskatīta tikai piedāvājumu puse, pieprasījumu nepieminot.¹³

Tomēr arī salīdzinošās priekšrocības teorija ietvēra vairākus pieņēmumus un ierobežojumus, kas limitē tās pielietojumu reālajā pasaulē.

- 1) tiek pieņemts, ka valstu galvenie centieni ir ražošanas un patēriņa maksimizācija;
- 2) tiek analizēta situācija, kad ir divu produktu ražošana un patēriņš un to apmaiņa notiek starp tikai divām valstīm;
- 3) tiek pieņemta brīvas tirdzniecības situācija valstu starpā;
- 4) netiek ņemtas vērā produkta transportēšanas izmaksas;
- 5) galvenais un praktiski vienīgais ražošanas faktors ir darbaspēks un pastāv tā pilnīga mobilitāte valsts ietvaros, bet nepastāv tā kustība starp valstīm;
- 6) pastāv nemainīgas ražošanas izmaksas;
- 7) netiek ņemtas vērā tehniskās izmaiņas un specializācijas ietekme uz efektivitāti ilgtermiņā. Specializācija veicina zināšanu pilnveidošanu kāda noteikta uzdevuma veikšanā, kas var rezultēties procesa uzlabojumos nākotnē. Līdz ar to ir sagaidāms, ka nepieciešamo resursu apjoms noteikta produkta daudzuma saražošanai laika gaitā samazināsies.
- 8) Tiek pieņemta darba vērtības teorija (*the labor theory of value*), kas nozīmē, ka preces vērtība jeb cena ir atkarīga tikai no darbaspēka daudzuma, kas tiek ieguldīts preces ražošanā^{14 15}

Kā redzams, no 15.gs līdz 19.gs bija vērojama pētnieku un ekonomistu interese izprast starptautiskās tirdzniecības potenciālos ieguvumus, tomēr tika ņemti vērā tikai daži faktori un pastāvēja ļoti daudz ierobežojumi.

1.1.2. Alternatīvās jeb modernās starptautiskās tirdzniecības teorijas

20.gs sākumā parādījās starptautiskās tirdzniecības teorija, kas pievērsa uzmanību valsts resursu attiecībai un krājumiem. Šo teoriju izstrādāja divi zviedru ekonomisti - Eli Hekšers (*Eli Heckscher*) un Bertils Olins (*Bertil Ohlin*). **Ražošanas faktoru attiecību teorija**

---

¹³Pomfret, R. (2008). *Lecture Notes on International Trade Theory and Policy*. World Scientific Publishing Company, page 13.

¹⁴Salvatore, D. (2020). *International Economics*. 13th ed., Wiley, page 38.

¹⁵Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed. Pearson, page 165-166.

norāda, ka valstis ražo un eksportē preces, kuru izgatavošana pieprasa resursus, kas valstī ir bagātīgi pieejami. Savukārt importēti tiek tādi labumi, kuru ražošana pieprasa resursus, kas valstī ir deficīts. Atšķirībā no iepriekš apskatītajām teorijām, kas koncentrējās uz ražošanas produktivitāti, Hekšera-Olina teorija norāda, ka valsts specializējas tā produkta ražošanā un eksportēšanā, kā ražošanā tiek izmantoti valstī visplašāk pieejamie resursi un līdz ar to arī tie ir vislētākie ražošanas faktori. Resursi tiek sadalīti divās grupās - darbaspēks un kapitāls. Teorija paredz, ka valsts specializēsies darbietilpīga produkta ražošanā, ja darbaspēka izmaksas ir salīdzinoši zemākas, kā zemei un kapitālam. Pretēji, valsts specializēsies kapitālietilpīga produkta ražošanā, ja zemes un kapitāla izmaksas ir salīdzinoši lētākas kā darbaspēkam.¹⁶

Kopš tās publicēšanas, Hekšera-Olina teorēmas empīriskā nozīme ir tikusi vairākkārt pārbaudīta. 1953.gadā krievu-amerikāņu ekonomists Vasīlijs Ļeontjevs (*Wassily Leontief*) veica pētījumu, kurā viņš apkopoja tirdzniecības bilances datus ASV nozarēs. Kapitāla un darbaspēka attiecība eksporta industrijās bija mazāka kā importa nozarēs. Tā kā ASV tajā laikā tika uzskatīta par kapitāla ziņā visbagātāko valsti, atklājums, ka ASV eksports balstās uz produktiem, kuru ražošana ir darbietilpīga, un imports uz salīdzinoši kapitālietilpīgiem produktiem, bija tiešā pretrunā ar ražošanas faktoru attiecību teoriju.¹⁷ Šī nesakrītība starp teorijā paredzēto un reālo tirdzniecības plūsmu tiek dēvēta par **Ļeontjeva paradoksu**. Kā viens no izskaidrojumiem tika minēts - teorijā ražošanas faktori tiek pieņemti kā pārāk viendabīgi, īpaši darbaspēks, realitātē darbinieku prasmju līmenis reģionos var būtiski atšķirties. Vēlāk Ļeontjeva pētījuma rezultāti ir tikuši apstrīdēti, kā Edvards Lemers (*Edward E. Leamer*) 1980.gada publikācijā norādīja - Ļeontjeva paradoks ir balstīts uz vienkāršu konceptuālu pārpratumu. Paradoks balstās uz intuitīvi pievilcīgu, bet tomēr nepatiesu pieņēmumu, ka, ja eksportā ieguldītais kapitāls uz vienu cilvēku ir mazāks par importā ieguldīto kapitālu uz vienu cilvēku, tas nozīmē, ka valstij ir slikti piešķirts kapitāls attiecībā pret darbaspēku.¹⁸

1941.gadā divi amerikāņu ekonomisti Volfgangs **Stolpers** (*Wolfgang Stolper*) un Pauls **Samuelsons** (*Paul A. Samuelson*) balstoties uz Hekšera-Olina teoriju atvasināja sekojošu teorēmu - kad ekonomika pāriet no pašpietiekamas uz brīvu tirdzniecību, pieaug reālie ienākumi, kas ir saistīti ar ražošanas faktoru, kas tiek izmantots salīdzinoši intensīvi eksporta

¹⁶ Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed. Pearson, page 167.

¹⁷ Pomfret, R. (2008). *Lecture Notes on International Trade Theory and Policy*. World Scientific Publishing Company, page 54.

¹⁸ Leamer E. (06.1980), *The Leontief Paradox, Reconsidered*, The Journal of Political Economy, Vol. 88, No. 3., pp. 495-503.

nozares paplašināšanā, savukārt ienākumi, saistīti ar faktoru, ko intensīvi izmanto importa konkurējošā nozarē, samazinās. Brīvas tirdzniecības gadījumā deficīta ražošanas faktora cena samazinās vairāk, kā importa cenas kritums, savukārt intensīvāk izmantotā ražošanas faktora cena pieaug straujāk kā eksporta cenu kāpums.¹⁹

Ap 1960iem gadiem vairākas jaunas teorijas apskatīja pieņēmumu, ka pastāv tehnoloģiska plaisa starp valstīm, kas inovatīviem uzņēmumiem deva īslaicīgas monopola priekšrocības mājas valstī un ārzemju tirgos. Tajā laikā ASV, kā globāla tehnoloģiju līdere, bija īpaši veiksmīga produktu inovācijā. Turklāt, ja jauninājumi mēdz būt kā atbilde uz vietējā tirgus pieprasījuma nosacījumiem, tad jauno produktu eksports būs visveiksmīgākais līdzīgu valstu tirgos. Tas izskaidro parādību, ka tirdzniecība ir intensīvāka starp augstu ienākumu valstīm, nekā starp valstīm ar dažādiem ienākumu līmeņiem.²⁰ Amerikāņu ekonomists Reimonds Vernons (*Raymond Vernon*) izvirzīja jaunu tirdzniecības teoriju, kas mēģināja izskaidrot starptautisko tirdzniecību balstoties uz produkta dzīves ciklu. Šī **preces dzīves cikla teorija** norāda, ka uzņēmums sāks ar sava produkta eksportu un vēlāk, preces dzīves cikla laikā veiks tiešās ārvalstu investīcijas. Tā arī piemin, ka dažādu iemeslu dēļ valsts eksports galu galā kļūst par tās importu. Tomēr arī šai teorijai piemīt trūkumi, mūsdienās preces attīstība ir ļoti strauja, vairāki uzņēmumi uzreiz sāk darboties vairākos starptautiskos tirgos vienlaicīgi un arī iepazīstina produktu uzreiz vairākās valstīs, mazie uzņēmumi veic sadarbību ar citiem uzņēmumiem citos tirgos, lai spētu attīstīt jaunus produktus vai jaunas tehnoloģijas.²¹

Nedaudz vēlāk, 1970 un 1980.gados, parādījās **jaunā tirdzniecības teorija**. Tā norādīja, ka, pirmkārt, pastāv ieguvumi no specializācijas un palielinātas apjomradītu ietaupījumu ražošanas. Otrkārt, uzņēmumi, kas pirmie laiž produktu tirgū, var radīt šķēršļus konkurentu ienākšanai tirgū. Treškārt, valdības spēlē nozīmīgu lomu, jo var atbalstīt tās vietējos uzņēmumus. Tā kā šī teorija uzsver produktivitātes nozīmi, tā ir vairāk sasaistāma ar salīdzinošās priekšrocības teoriju. Pastāv pioniera priekšrocība - ekonomiskā un stratēģiskā priekšrocība, kas tiek iegūta, esot pirmajam uzņēmumam nozarē. Valsts var dominēt kāda noteikta produkta eksportā, pateicoties vietēja uzņēmuma iegūtai pioniera priekšrocībai.²²

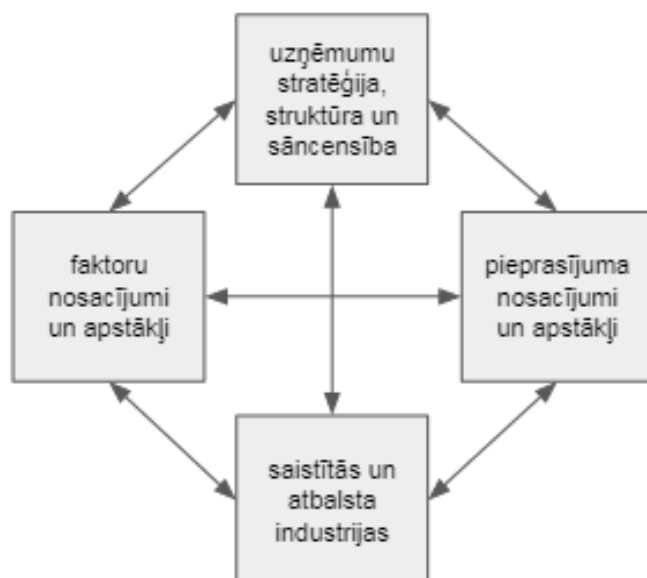
---

¹⁹ Van Den Berg, H. (2016). *International Economics: A Heterodox Approach*. 3rd ed., Taylor and Francis, chapter 13.

²⁰ Pomfret, R. (2008). *Lecture Notes on International Trade Theory and Policy*. World Scientific Publishing Company, page 56.

²¹ Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed., Pearson, page 168-169.

²² Turpat, 170 lpp.

1.1. att. Maikla Portera nacionālās priekšrocības dimants

Avots: Porter.E.M.(03-04.1990), *The competitive advantage of nations*, Harvard Business Review. Autores pārveidots attēls.

1990.gados Maikls Porters (Michael Porter) piedāvāja jaunu teoriju, kas centās izskaidrot, kāpēc noteiktas valstis ir līderes noteiktu produktu ražošanā. Šī **valsts konkurences priekšrocību teorija** norādīja, ka valsts priekšrocība kādā nozarē ir atkarīga no tās industrijas inovācijas un uzlabojumu ieviešanas kapacitātes. Porters identificēja četrus elementus, kas ar atšķirīgu pakāpi pastāv jebkurā valstī, un kas veido valsts konkurētspējas bāzi, skatīt attēlu 1.1. Tā dēvētais nacionālās priekšrocības dimants norāda uz savstarpēju mijiedarbību starp ražošanas faktoru, pieprasījuma apstākļiem, uzņēmumu stratēģiju un saistītajām industrijām. Porters arī norādīja, ka nacionālo vērtību, kultūras, ekonomisko struktūru, institūciju un vēstures atšķirības veicina valsts konkurētspēju.²³

1.2. att. Nozīmīgāko tirdzniecības teoriju laika līnija

Avots: Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization*, Global Edition. 9th ed., Pearson, page 161. Autores pārveidots attēls.

²³Porter.E.M.(03-04.1990), *The competitive advantage of nations*, Harvard Business Review 68, no. 2, page 73–93.

Izpratne par starptautiskās tirdzniecības nozīmi un devumu valsts ekonomikā nav bijusi viennozīmīga, laika gaitā uzskati par to vai un kā valstij vajadzētu veidot sadarbību ar citām valstīm ir mainījušies. Vēl joprojām pastāv diskusijas par piemērotāko teorētisko bāzi starptautiskās tirdzniecības analīzē un prognozēs. Tomēr, kā redzams attēlā 1.2., kopš 16.gs starptautiskās tirdzniecības jautājums nav bijis vienaldzīgs, un laika gaitā ir veidojušās aizvien jaunas idejas un pētījumi, kas cenšas izskaidrot šo fenomenu. Īpaši 20.gadsimtā, kas tehnoloģiju attīstības rezultātā, nesa lielas pārmaiņas pasaules ekonomikā, ražošanas procesos, loģistikā un arī darbaspēka un kapitāla kustībā, bija vērojams straujš starpvalstu tirdzniecības apjomu pieaugums un līdz ar to intensīvs darbs arī zinātnes jomā.

1.2. Ārējās tirdzniecības politika

Starptautiskā tirdzniecība var būtiski uzlabot valsts ekonomiku, sniegt plašākas iespējas uzņēmējiem attīstīt savu darbību un iedzīvotājiem piedāvāt plašāku preču un pakalpojumu sortimentu. Tomēr pastāv iespējas arī negatīvai ārējās tirdzniecības ietekmei uz tautsaimniecību, piemēram, lētāku preču pieplūdums no valstīm ar zemāk atalgotu darbaspēku var radīt pastiprinātu konkurenci vietējiem ražotājiem un izplatītājiem. Lai atrastu vēlamo balansu starp ārējās tirdzniecības ieguvumiem un negatīvajiem efektiem, valsts vadītāji veido valsts ārējās tirdzniecības politiku, kas atbilsts tās ekonomikas mērķiem.

Katrai suverēnai valstij ir iespēja izvēlēties, kādu starptautisko tirdzniecības politiku tā vēlas realizēt. Tomēr integrētā pasaules ekonomikā vienas valsts īstenota politika parasti ietekmē arī citas valstis. Ja starp valstīm pastāv liela atšķirība to izvirzītajos mērķos, šādā situācijā bieži veidojas interešu konflikti. Pat tad, ja valstis nosaka līdzīgus mērķus, tās var ciest zaudējumus, ja nepastāv koordinācija starp to realizētajām politikām. Starptautiskās tirdzniecības viena no pamatproblēmām ir - kā realizēt pieņemamu harmonijas pakāpi starp dažādu valstu starptautiskās tirdzniecības un monetārajām politikām, kad nepastāv vienotas pasaules vadības, kas veiktu norādījumus, kas valstīm būtu jā dara.²⁴

Šajā nodaļā tiks apskatīta dziļāk valstu ārējās tirdzniecības politikas veidošana, kā arī dažādu līmeņu ekonomikas integrācija. Valsts izvēles minētajos jautājumos tieši ietekmē tās tirdzniecību ar ārējo pasauli, līdz ar to, lai analizētu kādas valsts starptautiskās tirdzniecības statistikas datus, būtiski ir noskaidrot, kādi ir tirdzniecības noteikumi.

---

²⁴Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.(2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed., Pearson, page 29.

1.2.1. Protekcionisms

Lai arī sadarbība tirdzniecības jomā ar citām valstīm sniedz papildus iespējas valsts ekonomiskajai izaugsmei, daudzi ekonomisti, politiķi, uzņēmēji gadsimtu gaitā ir bijuši pret tirdzniecības barjeru mazināšanu, tieši pretēji - vēlējušies tās ieviest, pastiprināt un tādējādi it kā pasargāt vietējo tirgu un ražotājus no ārvalstu konkurences, dominances. Šāda veida vietējā tirgus aizsardzības politika tiek realizēta izmantojot tirdzniecības instrumentus kā, piemēram, tarifus, kvotas, licences un tamlīdzīgi. Protekcionisma mērķis ir vēlme pasargāt vietējo tirgu, bet, kā būs redzams šajā apakšnodaļā, tirdzniecības barjeru radītais efekts lielākoties tieši nes zaudējumus vietējai sabiedrībai, tirgum un valdībai.

Tirdzniecības politikas instrumenti

Visbiežāk starptautiskā tirdzniecības plūsmu kontrole tiek ieviesta caur produkta cenu vai apjomu. Attēlā 1.3. ir atspoguļoti plašāk pielietotie starptautiskā tirdzniecības instrumenti, kas tiek piemēroti gan eksportam, gan importam. Tarifi, jeb eksporta vai importa nodevas, kā arī eksporta vai importa subsīdijas tiek realizētas izmantojot produkta cenu. Savukārt importa un eksporta kvotas tiek ieviestas caur apjomu.

Tirdzniecības kontrole, kas darbojas, izmantojot:			
<i>cenu</i>		<i>apjomu</i>	
	<i>tarifi/nodokļi</i>	<i>subsīdijas</i>	<i>kvotas</i>
<i>Eksports</i>	Eksporta tarifi	Eksporta subsīdijas	Eksporta kvotas
<i>Imports</i>	Importa tarifi	Importa subsīdijas	Importa kvotas

1.3. att. Caur cenu un apjomu ieviestie tirdzniecības kontroles instrumenti

Avots: Chacholiades, M., *The Pure Theory of International Trade*. Taylor and Francis. 2017. Page 31.

Autores pārveidots attēls.

Vienkāršākā no tirdzniecības politikām ir **tarifu ieviešana**, jeb nodoklis, kas, kā nodeva tiek iekasēts, kad produkts tiek importēts. Noteiktie jeb specifiskie tarifi tiek iekasēti kā noteikta maksa par katru importēto produkta vienību (piemēram, \$3 par katru naftas barelu). Procentuālie tarifi ir nodoklis, kas tiek piemērots kā daļa no importēta produkta vērtības (piemēram, 25% nodokļa piemērošana, importējot kravas mašīnas). Tarifa radītais

efekts ir palielināt izmaksas, kas rodas, produktu transportējot uz šo valsti.²⁵ Tarifi ir vecākā tirdzniecības politikas forma un tradicionāli tie ir kalpojuši kā valdības ienākumu avots. Piemēram, līdz brīdim, kad tika ieviests ienākumu nodoklis, ASV valdība lielāko ienākumu daļu ieguva no tarifiem. Tomēr tarifu patiesais nolūks ir divejāds - nodrošināt ienākumus un aizsargāt atsevišķus vietējos sektorus. Piemēram, 19.gs Apvienotā Karaliste izmantoja tarifus (Corn Laws), lai aizsargātu tās lauksaimniecības sektoru no importa konkurences. Aizsardzība jeb protekcija bija tirdzniecības politikas instruments, kas tika izmantots Eiropas attīstībā. Tarifi radīja pozitīvu ietekmi uz valsts izaugsmi, īpaši uz jaunajām industrijām.²⁶

Tomēr tarifu ieviešana var radīt vismaz piecus dažādus efektus:

- 1) Patēriņa samazinājums importētājvalstī - patēriņa efekts;
- 2) Pieaugums vietējā ražošanā - aizsargājošais efekts;
- 3) Importa apjomu kritums - tirdzniecības bilances efekts;
- 4) Importētājvalsts valdības ienākumu pieaugums - ieņēmumu efekts;
- 5) Ekonomiskās labklājības kritums importētājvalstī -labklājības efekts.²⁷

Tarifa ieviešanas rezultātā produkta cena importētājvalstī pieaug, bet tā samazinās eksportētājvalstī. Savukārt šo cenu izmaiņu rezultātā kā zaudētāji ir patērētāji importētājvalstī, bet par ieguvējiem kļūst eksportētājvalsts patērētāji. No ražotāju puses - zaudējumus gūst eksportētājvalsts ražotāji, bet iegūst importētājvalsts ražotāji. Kā arī ieņēmumus gūst valdība, kas ievieš tarifus.²⁸ Tomēr, tā kā patērētāju labklājības zaudējums pārsniedz vietējo ražotāju un valdības ieguvumu, importētājvalsts saskaras ar neto labklājības zaudējumu. Šis gala rezultāts atspoguļo tarifu negatīvo ietekmi no ekonomikas skatu punkta.²⁹

Lai arī tarifi ir visplašāk teorijā apskatītais tirdzniecības kontroles instruments, pastāv daudzi ar tarifiem nesaistīti jeb **netarifu pasākumi** (NTP), kas var tikt ieviesti ar dažādiem nolūkiem, arī, piemēram, lai nodrošinātu veselības drošību, mazinātu negatīvu ietekmi uz vidi un tamlīdzīgi. Lai arī to mērķis dažkārt var nebūt saistīts tieši ar tirdzniecības apjomu kontroli, to rezultātā ir redzamas izmaiņas tirdzniecības plūsmās. Atsevišķi pētījumi norāda, ka NTP pielietošana pasaulē pieaug un tie ietekmē tirdzniecības izmaksas vairāk, kā tarifi, norādot uz tarifu nozīmes mazināšanos un valstu izvēli aizsargāt vietējās industrijas,

---

²⁵Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.(2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed., Pearson, page 238.

²⁶Turpat

²⁷Grimwade, N. (2006). *International Trade Policy: A Contemporary Analysis*, Taylor and Francis, chapter 9.

²⁸Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.(2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed., Pearson, page 243.

²⁹Grimwade, N. (2006). *International Trade Policy: A Contemporary Analysis*, Taylor and Francis, chapter 9.

izmantojot dažādus cita veida ierobežojumus.³⁰ ANO tirdzniecības un attīstības konference (*United Nations Conference on Trade and Development*) ir centusies veikt tirdzniecībā nozīmīgu ne-tarifu pasākumu apkopojumu un klasifikāciju³¹. Var tikt noteikti tehniska (piemēram, sanitārie un fitosanitārie pasākumi, pārbaudes utt) un netehniska rakstura pasākumi (piemēram, izplatīšanas ierobežojumi, subsīdijas, kvotas, izcelsmes noteikumi). No tiem plašāk izmantotie tiks apskatīti dziļāk.

Eksporta subsīdijas ir maksājumi uzņēmumam vai indivīdam, kas nosūta produktu ārpus valsts robežām. Tāpat kā tarifi, eksporta subsīdijas var būt specifiskas (noteikta summa par vienu vienību) vai procentuālas (noteikta proporcija no produkta vērtības). Tad, ja valdība piedāvā eksporta subsīdijas, eksportētāji produktu eksportēs līdz tam brīdim, kad vietējā produkta cena sāks pārsniegt cenu ārzemēs par subsīdijas vērtību. Eksportētājvalstī patērētāji zaudē, bet ražotāji iegūst, kā arī valdība zaudē, jo tai ir nepieciešams tērēt naudu subsīdiju izmaksāšanai. Eksporta subsīdiju efekts ir tieši pretējs tam, ko izraisa tarifu ieviešana. Ieviešot eksporta subsīdijas, produkta cena mājās valstī pieaug, kamēr ārvalstī, kas produktu importē, novērojama produkta cenas krišanās.³² Eksporta subsīdiju piemērošana bieži ir sastopama lauksaimniecības nozarē.

Importa kvota ir plašāk atpazīstamais kvantitatīvais tirdzniecības ierobežošanas instruments. Šajā gadījumā valdība nosaka konkrēta produkta apjoma limitu, kas var tikt importēts noteiktā laika posmā. Tā var būt globāla, piemērota visam noteiktā produkta importam neraugoties uz tā avotu, vai divpusēja, attiecoties tikai uz importu no konkrēta avota, valsts.³³ Kvotas ievērošana tiek realizēta noteiktām indivīdu vai uzņēmumu grupām saņemot licences. Piemēram, ASV ir ieviesta kvota importa sieram. Tikai noteiktiem tirdzniecības uzņēmumiem ir atļauja importēt sieru, un katram no tiem ir noteikts cik lielu apjomu siera tie var ievest gada laikā. Katra uzņēmuma kvotas lielums tiek balstīts uz apjomu, ko tas agrāk jau ir importējis. Importa kvotas rezultātā produkta vietējā tirgus cena vienmēr paaugstināsies. Kad pastāv noteikts importa limits, kā tūlītējs rezultāts ir situācija, ka pie sākotnējās cenas, pieprasījums pārsniedz vietējā piedāvājuma un importa kopējo apjomu. Tam

---

³⁰UN. ESCAP. Trade and Investment Division, (11.2019), *Asia-Pacific Trade and Investment Report. 2019, Navigating Non-tariff measures towards Sustainable Development*, United Nations, available: <https://www.unescap.org/sites/default/d8files/knowledge-products/APTIR2019-H%3DN.pdf>

³¹United Nations Conference on Trade and Development (2019) *International Classification of Non-tariff Measures - 2019 version*, United Nations, available: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2019d5_en.pdf

³²Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M. (2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed., Pearson, page 249.

³³Grimwade, N. (2006). *International Trade Policy: A Contemporary Analysis*, Taylor and Francis, chapter 10.

seko cenas pieaugums, līdz tirgus izlīdzinās. Starpība starp kvotu un tarifu ir tā, ka kvotas gadījumā valdība nesaņem ienākumus. Kad importa ierobežošanai tiek izmantota kvota nevis tarifs, tad summu, ko valdība būtu saņēmusi no tarifa, kvotas gadījumā iekasē tie, kuri ir ieguvuši importa licences. Licenču turētāji tādējādi var iepirkt precī ārzemēs un pēc tam pārdot vietējā tirgū par augstāku cenu. Šo licenču turētāju gūto peļņu sauc par kvotu nomas maksu. Kad tiek novērtēti importa kvotas ieguvumi un zaudējumi, ir svarīgi noteikt, kura puse iegūst šo nomas maksu. Kad tiesības uz produkta pārdošanu vietējā tirgū tiek nodotas eksporta valsts valdībai, tad kvotas nomas maksas pārcelšana uz ārzemēm būtiski palielina kvotas izmaksas, salīdzinājumā ar to, kādas tās būtu ar līdzvērtīgu tarifu.³⁴

Importa kvotas var tikt uzskatītas par kaitīgākām kā tarifi vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, pastāv korupcijas risks licenču piešķiršanā. Ja valsts amatpersonas ir atbildīgas par licenču sadali, importētāji var mēģināt tās uzpirkt. Tas skar arī jautājumus, kuriem uzņēmumiem un kādā apjomā vajadzētu tikt pie šīm licencēm. Otrkārt, ja importa kvota tiek piemērota izejmateriāliem, ko ražošanā izmanto vietējās nozares, nepietiekama importa gadījumā var rasties problēmas ražošanas struktūrā un var tikt ierobežota uzņēmumu izaugsme. Treškārt, kvotas var būt diskriminējošas. Tas bieži tiek mērķtiecīgi piemērotas pasaules produkta zemāko izmaksu piegādātājiem.³⁵

Kvotas var tikt ieviestas arī no eksportētāja puses. **Brīvprātīgs eksporta ierobežojums** ir importa kvotas paveids, kas atpazīstams arī kā brīvprātīga ierobežojuma vienošanās. BEI ir tirdzniecības kontrole, ko uzliek eksportētājvalsts ne importētājvalsts. Šāds ierobežojums parasti izpaužas kā ieviests produkta eksporta apjomu limits vai noteikta tā minimālā eksporta cena.³⁶ Kā vēsturisks piemērs ir pēc 1981.gada Japānas ieviestais automašīnu eksporta ierobežojums uz ASV. Brīvprātīgie eksporta ierobežojumi parasti tiek ieviesti pēc importētājvalsts pieprasījuma un tiek pieņemti no eksportētājvalsts, lai novērstu citus tirdzniecības ierobežojumus. No ekonomikas skatu punkta BEI ir gluži kā importa kvota, kad licences tiek nodotas ārvalstu valdībām. Līdz ar to izmaksas importētājvalstij palielinās. BEI vienmēr izmaksā vairāk importētājvalstij kā situācija, ja ir ieviests tarifs, kas ierobežo importu par tādu pašu apjomu. Starpība ir tā, ka tas, kas būtu kļuvis par ienākumiem izmantojot tarifus, kļūst par nomas maksu, ko nopelna ārvalsts. Līdz ar to BEI acīmredzami rada zaudējumus importētājvalstij. Daži brīvprātīgie eksporta ierobežojumu līgumi saista

---

³⁴Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.(2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed., Pearson, page 251-252.

³⁵Grimwade, N. (2006), *International Trade Policy: A Contemporary Analysis*. Taylor and Francis, chapter 10.

³⁶Turpat

vairākas valstis. Visatpazīstamākais daudzpusējais nolīgums ir Tekstilizstrādājumu starptautiskās tirdzniecības nolīgums, kas līdz 2005.gada sākumam ierobežoja tekstilizstrādājumu eksportu no 22 valstīm.³⁷ Šāds līgums ir juridiski saistošs, tā noteikumi nekādā gadījumā nedrīkst tikt mainīti bez visu iesaistīto pušu piekrišanas. Parasti līgums ietver detalizētus noteikumus par eksporta piegādi, tiesības uz konsultācijām un tirdzniecības plūsmu uzraudzību.³⁸

Arī **dempings** var tikt uzskatīts par tirdzniecības barjeru. Tā ir preces eksportēšana par zemākām izmaksām vai preces pārdošana par zemāku cenu ārzemēs nekā mājāsvalstī. Var tikt iedalīti trīs galvenie dempinga veidi: pastāvīgs, nodevīgais un sporādisks. Pastāvīgs dempings jeb starptautiska cenu diskriminācija ir pastāvīga vietējā monopolista tendence un maksimizēt kopējo peļņu, pārdodot preces vietējā tirgū par augstāku cenu nekā starptautiski. Nodevīgais dempings ir preces pagaidu pārdošana par zemāku cenu ārvalstīs, lai izspiestu ārvalstu ražotājus no tirgus, pēc tam cenas tiek paaugstinātas, lai izmantotu jauniegūtās monopoltiesības ārvalstīs. Sporādisks dempings ir preces gadījuma preces pārdošana par zemāku cenu ārzemēs nekā mājāsvalstī, lai atbrīvotos no neparedzēta un īslaicīga preces pārpalikuma, tajā pat laikā nesamazinot vietējās cenas.³⁹

Pieprasījums sastāvā iekļaut vietējo produkciju ir regulējums, kas pieprasa, ka noteikta daļa no gala produkta tiek ražota iekšzemē. Dažos gadījumos, šī daļa tiek noteikta kā fiziska vienība, citos - kā noteikta vērtība, tas ir, noteiktai minimālai daļai no produkta cenas ir jāpārstāv iekšzemes pievienoto vērtību. Vietējā satura likumi ir plaši pielietoti attīstības valstīs, kā centieni mainīt to industriālo bāzi no montāžas atpakaļ uz starpproduktiem. No vietējo detaļu ražotāju skatu punkta, vietējā satura regulējumi sniedz aizsardzību tāpat kā tas ir importa kvotas gadījumā. Tomēr no vietējo uzņēmumu, kas iepērk izejmateriālus vietējā tirgū, skatu punkta radītais efekts atšķirīgs. Vietējā satura noteikums neuzliek striktus importa ierobežojumus, tā vietā tas atļauj uzņēmumiem importēt vairāk, ar nosacījumu, ka tie iegādājas vairāk arī vietējā tirgū. Tas nozīmē, ka faktiskā izejvielu cena ir vidējā vērtība starp importēto un vietējo izejvielu cenu. Svarīgi minēt, ka vietējā satura prasība nerada ne ieņēmumus valdībai, ne kvotas nomas. Tā vietā cenu starpība starp importa un vietējo produktu faktiski kļūst par vidējo gala cenā un tā tiek nodota tālāk patērētājiem.⁴⁰

---

³⁷Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.(2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed. Pearson, page 255-256

³⁸Grimwade, N. (2006). *International Trade Policy: A Contemporary Analysis*, Taylor and Francis, chapter 10.

³⁹Salvatore, D. (2020). *International Economics*. 13th ed. Wiley, page 232.

⁴⁰Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.(2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed. Pearson, page 257-258

Exporta kredīta subsīdijas. Tā ir kā eksporta subsīdija, bet ieņem subsidēta aizdevuma formu, kas tiek piemērota pircējam. Piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs ir valdības izveidota institūcija Eksporta-Importa Banka, kuras uzdevums ir nodrošināt vismaz nedaudz subsidētus aizdevumus lai stimulētu eksportu.⁴¹

Valsts iepirkumi. Valdības un stingri regulētu uzņēmumu iepirkumi var tikt vērsti uz iekšzemē ražotiem produktiem, pat tad, kad šie produkti ir dārgāki par importētajiem. To var noteikt ar likumu, kas prasa valdībām pirkt no vietējiem piegādātājiem (tā sauktā valsts iepirkuma politika). Piemēram, saskaņā ar 1933.gadā pieņemto "Buy American Act", kas tika vērsts uz vietējo ASV produktu pirkšanu, ASV valsts aģentūras vietējiem piegādātājiem deva cenu priekšrocības līdz pat 12% (aizsardzības līgumiem 50%).⁴²

Birokrātijas barjeras (*Red-tape barriers*). Dažkārt valdība vēlas ierobežot importu, nedarot to formāli. Ir diezgan vienkārši sagrozīt veselības, drošības un muitas procedūras tā, lai izveidotu būtiskus sarežģījumus tirdzniecībai. Kā piemēru var minēt Francijas dekrētu 1982.gadā, kas noteica, ka visām Japānas videomagnetofoniem ir jāiziet caur niecīgu muitas māju Poitiers pilsētā (iekšzemes pilsēta, kas ne tuvu nav nevienai ievērojamai ostai).⁴³

Dažreiz ierobežojumiem nav nekāda ekonomiskā iemesla un tie tiek noteikti reliģisku, kulturālu atšķirību, vides un drošības jautājumu nolūkos. Tomēr biežāk tiek realizēts **embargo** jeb importa aizliegums no kādas valsts vai valstu grupas tieši politisku iemeslu dēļ.⁴⁴ Kā piemēri kalpo ASV tirdzniecības aizliegums ar Irānu vai Eiropas Savienības ierobežojumi attiecībā uz Krieviju, kā atbilde tās iebrukumam Ukrainas teritorijā.⁴⁵

Valsts var izmantot kādu no tirdzniecības politikas instrumentiem, kā kvotas, tarifus, vai administratīvās prasības, lai ierobežotu importa pieplūdumu, vai, piemēram, subsīdijas, lai stimulētu eksportu. Ja valsts ievieš aizvien vairāk ierobežojumus, var teikt, ka tā pielieto protekcionisma politiku. Arī starptautiskās tirdzniecības nolīgumi var tikt uzskatīti par ārējās tirdzniecības politikas īstenošanas instrumentiem. Starptautiski koordinēta tarifu samazināšana, kā tirdzniecības politika tika izmantota jau 1930. Gados. Tomēr, tā kā šāda veida nolīgumu nolūks parasti ir tieši tirdzniecības barjeru mazināšana vismaz dalībvalstu

---

⁴¹Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.(2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed. Pearson, page 259.

⁴² Salvatore, D. (2020). *International Economics*. 13th ed., Wiley, page 231

⁴³Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.(2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed., Pearson, page 259.

⁴⁴United Nations Conference on Trade and Development (2019) *International Classification of Non-tariff Measures - 2019 version*, United Nations, available: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2019d5_en.pdf

⁴⁵ European Council Council of the European Union, *EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine* (Last reviewed 05.10.2020), available: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/> (Skatīts 07.05.2021)

vidū, tirdzniecības nolīgumi tiks vairāk apskatīti nākošajā apakšnodaļā, kas ir veltīta reģionālās integrācijas tēmai.

1.2.2. Brīvā tirdzniecība un Reģionāla ekonomiskā integrācija

Kopš Ādama Smita, liela daļa ekonomistu ir aizstāvējuši brīvo tirdzniecību kā ideālu, uz ko tirdzniecības politikām būtu jātiecas. Honkonga, iespējams ir vienīgā mūsdienu ekonomika bez tarifiem un importa kvotām. Teorētiskie modeļi liek noprast, ka brīva tirdzniecība ļaus izvairīties no efektivitātes zaudējumiem, kas rodas protekcionisma rezultātā. Lai arī brīva tirdzniecība var nebūt ideāla, daudzi tic, ka tā ir labāks variants, kā jebkura cita valdības iespējami realizēta politika. Ja saktās no tīri ekonomiskā skatu punkta, brīvās tirdzniecības radītais efekts ir vienkārši apgriezta izmaksu-ieguvumu analīze no tirdzniecības tarifa. Ja tarifs, kropļojot ražotāju un patērētāju ekonomiskos stimulus, rada kopumā ekonomiskos zaudējumus, tad pāreja uz brīvo tirdzniecību likvidē tarifa efektu un tādējādi palielina valsts labklājību.⁴⁶ Tomēr brīvās tirdzniecības režīms, var ne tikai likvidēt protekcionisma radītos kropļojumus, tas, stimulējot tirdzniecības pieaugumu, var radīt papildus efektu uz visu valsts ekonomikas izaugsmi.

Kā minēts, šobrīd pasaulē nav novērojama pilnīga brīvā tirdzniecība, ko jau 18.gs savos pētījumos aizstāvēja Ādams Smits, tomēr vairākas valstis cenšas mazināt tirdzniecības barjeras tādējādi stimulējot ārējo tirdzniecību un līdz ar to arī vietējo ekonomiku. Šāda savstarpēja sadarbība ir bieži novērojama tieši ģeogrāfisko reģionu ietvaros, tāpēc nākamajā sadaļā tiks apskatīta reģionālā ekonomiskā integrācija, kas var savā ziņā tikt uzskatīti par centieniem būt soli tuvāk brīvai tirdzniecībai.

Reģionāla ekonomiskā integrācija

Lai stimulētu ekonomiku, valstis tiecas veidot labvēlīgu vidi preču un pakalpojumu apmaiņai un investīciju plūsmām. Bieži tieši sadarbība ar citām valstīm sniedz būtisku ekonomisko izaugsmi. Pastāv vairāku veidu un līmeņa ekonomiskā integrācija, sākot ar salīdzinoši vienkāršu tirdzniecības barjeru mazināšanu divu sadarbības valstu starpā, līdz pat ekonomiskām savienībām, kad tiek harmonizēta dalībvalstu kā monetārā tā fiskālā politika.

---

⁴⁶Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.(2017), *International Trade: Theory and Policy*, Global Edition. 11th ed., Pearson, page 269.

Teorijā par reģionālo ekonomisko integrāciju (reģionālismu) sauc procesu, kad kāda ģeogrāfiska reģiona valstis savstarpēji sadarbojas, lai mazinātu vai pat pilnībā nojauktu šķēršļus preču, cilvēku un kapitāla starptautiskai plūsmai. Ekonomiskās integrācijas norise valstu grupā kādā ģeogrāfiskā reģionā tiek saukta par reģionālu tirdzniecības bloku.⁴⁷

Valstis izvēlas ņemt dalību ekonomiskajā integrācijā ne tikai tāpēc, lai palielinātu pārrobežu tirdzniecību un investīcijas, bet arī tāpēc, lai palielinātu to iedzīvotāju dzīves līmeni. Ja, kā aplūkots iepriekšējā nodaļā, specializācija un tirdzniecība rada reālu labumu kā plašāku produktu izvēli, zemākas cenas un pieaugošu produktivitāti, tad reģionālās tirdzniecības līgumu mērķis ir palīdzēt valstīm iegūt šīs priekšrocības. Reģionālajai ekonomiskajai integrācijai dažkārt ir papildus uzdevumi, kā intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzība, vides aizsardzība vai pat iespējama politiskā savienība.⁴⁸ Tomēr formālas reģionālās integrācijas īstenošana var tikt uzskatīta par centieniem pārvarēt divas būtiskas problēmas suverēnu valstu starpā, proti - defekciju (atbalsta vai palīdzības atsaukšanu, neskatoties uz lojalitāti vai pienākumu)⁴⁹ un sadales problēmu. Pēc klasiska starptautiskā likuma valstis ir neatkarīgas, tām nav jāpieņem pārnacionālas institūcijas un kopumā starptautiskā sistēma tiek uzskatīta par anarhisku. Valstis, var savstarpēji slēgt līgumus (divpusējus vai daudzpusējus), bet līdz ko tās konstatē, ka nosacījumi ir mainījušies, tās var neizjust pienākumu vai saistības attiecībā uz šādiem līgumiem.⁵⁰

Preferenciālie tirdzniecības nolīgumi nodrošina zemākas tirdzniecības barjeras starp nolīgumu slēdzošajām valstīm, kā gadījumā, ja tirdzniecība tiek veikta ar valsti, kas nav nolīguma dalībniece. Šī ir visvieglākā ekonomikas integrācijas forma. Kā piemēru var minēt Britu Nāciju Sadraudzības Preferenču Shēmu (*British Commonwealth Preference Scheme*), ko Apvienotā Karaliste izveidoja 1932.gadā kopā ar tajā brīdī esošajām un arī bijušajām Britu Impērijas dalībniecēm.⁵¹

Gandrīz 70 gadus starptautiskās tirdzniecības nolīgums “Vispārējā Vienošanās par Tarifem un Tirdzniecību” (*GATT - General Agreement on Tariffs and Trade*) ir pārskatījis starptautiskās tirdzniecības politikas.⁵² Pats būtiskākais GATT princips ir “vislielākās

---

⁴⁷Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed., Pearson, page 224.

⁴⁸Turpat, page 225.

⁴⁹ Tiešsaites enciklopēdija Vocabulary. <https://www.vocabulary.com/dictionary/defection> (Skatīts 30.04.2021)

⁵⁰ Laursen, F. (ed.) (2016). *Comparative Regional Integration: Europe and Beyond*, Taylor and Francis. Chapter 12.

⁵¹ Salvatore, D. *International Economics*. 13th ed. Wiley. 2020. Page 262.

⁵² Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M. (2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed., Pearson, page 29.

labvēlības tauta” (“most favored nation”), kas nosaka, ka jāpastāv vienlīdzībai starp visām GATT valstīm. Piemēram, ja ASV samazinātu tarifus precēm, kas tiek ievestas no Francijas, tad ASV būtu jāpiemēro šis tarifu izmaiņas arī attiecībā pret pārējam dalībvalstīm. Tādā veidā rodas daudzpusēja jeb multilaterāla tarifu samazināšana un GATT pārrunu mērķis ir vienmēr bijis tirdzniecības barjeru mazināšana.⁵³ Nolīguma ietvaros gan bija atļauts dalībvalstīm veidot un iesaistīties muitas savienībās vai brīvās tirdzniecības zonās, bet ar nosacījumu, ka importam no citām līguma saistītām valstīm netiktu piemēroti stingrāki ierobežojumi kā pirms šo savienību vai zonu veidošanas. 1994.gadā GATT ir ieguvusi Pasaules Tirdzniecības Organizācijas (PTO) veidolu un tā uzrauga tirdzniecības noteikumu izpildi. GATT kalpoja diviem pamata mērķiem - pirmkārt, radot noteikumu kopumu, kas pārvaldīja tirdzniecību starp divām līguma saistītām pusēm, tika radīta arī noteiktības tirgotāju vidū un tādējādi stimulēta investīciju plūsma un izaugsme. Otrkārt, tas radīja forumu daudzpusējām pārrunām savstarpēju tirdzniecības barjeru mazināšanai.⁵⁴ Ja 1947.gadā GATT sastāvā bija 23 valstis⁵⁵, tad 2016.gadā PTO sastāvā bija jau 164 valstis,⁵⁶ šis lielais dalībvalstu skaits norāda uz valstu vēlmi vienoties par tirdzniecības nosacījumiem un nebūt atšķeltām no pasaules tirdzniecības plūsmām.

Brīvās tirdzniecības zona ir ekonomiskā integrācija, kur visas tirdzniecības barjeras dalībnieku starpā tiek nojauktas, bet katra valsts saglabā savus tirdzniecības noteikumus attiecībā uz tirdzniecību ar valstīm, kas nav brīvās tirdzniecības zonas dalībnieces. Kā piemēru var minēt Eiropas Brīvas Tirdzniecības Asociāciju (*EFTA - European Free Trade Association*), ko Apvienotā Karaliste, Austrija, Dānija, Norvēģija, Portugāle, Zviedrija un Šveice izveidoja 1960.gadā. Par nozīmīgu ir kļuvis Ziemeļamerikas brīvās tirdzniecības nolīgums, saīsinājumā NAFTA (*North American Free Trade Agreement*), ko 1993.gadā izveidoja Amerikas Savienotās Valstis, Kanāda un Meksika. Dienvidamerikā savukārt starp Argentīnu, Brazīliju, Paragvaju un Urugvaju kopš 1991.gada pastāv Dienvidu kopējais tirgus (*Southern Common Market Mercosur*).⁵⁷

Muitas Savienībā, gluži kā brīvās tirdzniecības zonā, nepastāv ne tarifi ne citas tirdzniecības barjeras starp dalībvalstīm. Tomēr šajā integrācijas formā tiek papildus arī

---

⁵³Feenstra, R. (2015). *Advanced International Trade: Theory and Evidence*. 2nd ed., Princeton University Press, page 187.

⁵⁴Grimwade, N. (2006). *International Trade Policy: A Contemporary Analysis*, Taylor and Francis, chapter 8.

⁵⁵WTO, *The GATT years: from Havana to Marrakesh*, available:

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm (Skatīts 02.05.2021)

⁵⁶WTO, *Members and Observers*. available:

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (Skatīts 21.04.2021)

⁵⁷Salvatore, D (2020). *International Economics*. 13th ed. Wiley, page 262.

harmonizēta tirdzniecības politika ar pārējo pasauli (piemēram, tiek noteiktas vienotas tarifu likmes pret valstīm, kas nav savienības sastāvā). Kā visatpazīstamākais piemērs ir Eiropas Savienības pirmsākumi, kad tā tika izveidota 1957.gadā. Sākotnējie kopienas biedri bija Rietumvācija, Francija, Itālija, Beļģija, Nīderlande un Luksemburga. Kā otru piemēru var minēt Zollverein jeb 1834.gadā dibināto muitas savienību starp ģermāņu valstīm, kas gala rezultātā bija nozīmīgs faktors Vācijas apvienošanā 1870.gadā.⁵⁸

Muitas savienības veidošana starp savstarpēji papildinošām ekonomikām ir tikusi atbalstīta gan no brīvās tirdzniecības piekritēju puses, gan arī no protekcionisma aizstāvju puses. No protekcionistu puses tiek saskatīta izdevība, ka savienības izveide radīs iespēju veikt autarķisku ekonomisko politiku. Savukārt no brīvās tirdzniecības atbalstītāju skatu punkta tirdzniecības barjeru nojaukšana un savstarpēja papildināmība dalībvalstu vidū tiek uzskatīta par izdevīgu, dodot iespēju ievērojami samazināt izmaksas. Ekonomists Jakobs Viners (*Jacob Viner*) 1950.gadā publicētā darbā "Muitas savienības problēma" (*Customs Union Issue*) izvirzīja divus pamata efektus, kas rodas muitas savienības rezultātā:

- 1) Tirdzniecības radīšana (*trade creation*) ir efekts, kas norāda uz jaunu tirdzniecības saišu rašanos starp savienības biedriem. Šis atspoguļo virzību uz brīvas tirdzniecības stāvokli.
- 2) Tirdzniecības novirzīšana (*trade diversion*) ir efekts, kas atspoguļo iepriekšēju tirdzniecības saišu novirzīšanu no tirdzniecības ar ārvalsti, kas nav savienības sastāvā, uz citu valsti, kas ir muitas savienības dalībvalsts.⁵⁹

Jaunu tirdzniecības saišu veidošana, protams pozitīvi ietekmē ekonomiku, tomēr tirdzniecības novirzīšanai nav tik viennozīmīgas sekas. Tirdzniecības novirzīšanas gadījumā ir iespējama neto ieguvuma, kā arī neto zaudējuma situācija. Attiecīgi rodas diskusija, vai valstij, pievienojoties muitas zonai, iegūtās jaunās tirdzniecības saites atsvērs tirdzniecības zaudējumu, kas rodas pārtaucot sadarbību ar kādu no ārpus savienības valstīm, kas ar jaunajiem noteikumiem attiecībā pret trešajām valstīm vairs nav izdevīga.

Kopējais tirgus sevī ietver vēl augstāku integrācijas pakāpi kā muitas savienība. Šajā gadījumā tiek atļauta ne tikai preču bet arī darbaspēka un kapitāla brīva kustība dalībvalstu starpā. Eiropas Savienība sasniedza šo integrācijas pakāpi 1993.gada sākumā.⁶⁰ Kopējais tirgus sevī ietver arī iepriekš apskatīto integrācijas pakāpju - brīvās tirdzniecības zonas un muitas savienības - elementus. Ir ļoti grūti panākt šāda līmeņa integrāciju, jo tā pieprasa

⁵⁸Salvatore, D (2020). *International Economics*. 13th ed. Wiley, page 262.

⁵⁹Balassa, B. (2013). *The Theory of Economic Integration (Routledge Revivals)*, Taylor and Francis, chapter 12.

⁶⁰Salvatore, D (2020). *International Economics*. 13th ed. Wiley, page 262.

dalībvalstu sadarbību ekonomikas un darbaspēka politikā. Turklāt ieguvumi starp valstīm var būt nevienlīdzīgi, jo kvalificēts darbaspēks var pārvietoties uz valstīm, kur ir augstāks algu līmenis, kā arī investīcijas var mainīt plūsmu uz teritorijām, kur to atdeve ir lielāka.⁶¹

Ekonomiskā savienībā tiek harmonizēta vai pat apvienota dalībvalstu monetārā un fiskālā politika. Šis ir visprogresīvākais ekonomiskās integrācijas veids. Kā piemēru var minēt Benelux, kas ir ekonomiskā savienība starp Beļģiju, Nīderlandi un Luksemburgu. Tā tika izveidota pēc Otrā Pasaules Kara (un tagad ir daļa no ES). Kā piemērs pilnīgai ekonomikas un monetārai savienībai kalpo Amerikas Savienotās Valstis.⁶² Ekonomiskā savienība pieprasa tās dalībvalstīm nodot kādu noteiktu daļu no to suverenitātes šai pārnacionālajai savienībai.⁶³

Mūsdienās par visatpazīstamāko ekonomiskās integrācijas piemēru ir kļuvusi Eiropas Savienība un 1992.gadā uzsāktā Ekonomiskā un Monetārā Savienība (*The Economic and Monetary Union - EMU*) iezīmēja jaunu un nozīmīgu soli Eiropas Savienības ekonomiku integrācijā. EMU ietver ekonomikas un fiskālās politikas koordinēšanu, kopīgu monetāro politiku un kopīgu valūtu - eiro. Kamēr 27 valstis ņem dalību ekonomiskajā savienībā, vairums no tām ir ieviesušas arī euro, līdz ar to veidojot Eirozonu. Lēmumu, veidot Ekonomikas un Monetāro Savienību, Eiropas Padome pieņēma 1991.gada decembrī Māstrihtā, Nīderlandē. Vēlāk tas tika nostiprināts Eiropas Savienības līgumā (*The Maastricht Treaty*). Ekonomikas un monetārā savienība pavirzīja ES soli tālāk tās integrācijas procesā, kas aizsākās 1957.gadā.⁶⁴ Tomēr ne visas Eiropas Savienības dalībvalstis ir monetārās savienības sastāvā. Vairākas no tām izvēlējās paturēt savu nacionālo valūtu (Čehija, Dānija, Ungārija, Polija, Zviedrija un arī Apvienotā Karaliste, kamēr tā bija ES sastāvā). Tāpat ir arī vairākas valstis, kas nav ES sastāvā, bet ir pievienojušās Šengenas bez robežu zonai (Šveice, Norvēģija, Islande, Lihtenšteina). Ir arī valstis, kas nav daļa no ne Eiropas Savienības ne Eiropas ekonomiskās zonas, bet ir Eiropas muitas savienības sastāvā (Andora, Monako, Sanmarīno, Turcija).⁶⁵

Salīdzinoši nesen radušās beznodokļu zonas (*duty-free zones*) un brīvās ekonomikas zonas (*free economic zones*) var tikt analizētas līdzīgi kā muitas zonas. Šīs zonas ir radītas, lai,

---

⁶¹Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed., Pearson, page 225.

⁶²Salvatore, D (2020). *International Economics*. 13th ed. Wiley, page 263.

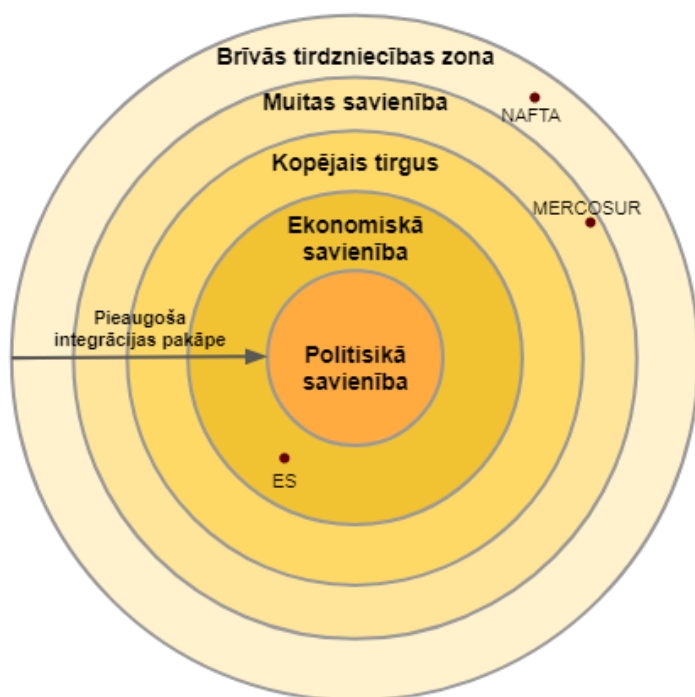
⁶³Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed., Pearson, page 225.

⁶⁴European Commission, *What is the Economic and Monetary Union? (EMU)*, available: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/economic-and-monetary-union/what-economic-and-monetary-union-emu_en (Skatīts 15.04.2021)

⁶⁵Pontecorvo T.(26.08.2020), *Is the European Union an Empire?*, My Country? Europe, available: <https://mycountryeurope.com/politics/is-european-union-empire/> (Skatīts 15.03.2021)

atļaujot izejmateriālu un starpproduktu kustību bez nodokļu piemērošanas, piesaistītu ārzemju investīcijas.⁶⁶

Ekonomiskā un politiskā integrācija, kad valstis saskaņo to ekonomikas un politikas sistēmas tiek saukta par **politisko savienību**. Šāda veida savienība pieprasa tās dalībvalstīm pieņemt kopīgu nostāju ekonomikas un politikas saistītos jautājumos arī attiecība pret pārējo pasauli. Tomēr valstīm ir atļauta noteikta līmeņa brīvība konkrētu politisko un ekonomisko politiku noteikšanā savās teritorijās. Atsevišķi gan Kanāda, gan ASV savā vēsturē kalpo par politiskās savienības piemēriem.⁶⁷

1.4. att. Reģionālās ekonomiskās integrācijas pakāpes

Avots: Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition, 9th ed.*, Pearson., page 224. Autores veidots attēls.

Ilustratīvu reģionālās ekonomiskās integrācijas kopskatu var aplūkot attēlā 1.4. Tas neietver preferenciālos nolīgumus, jo tā ir salīdzinoši primitīva integrācijas forma un dalībvalstu starpā joprojām, lai arī samazinātas, pastāv tirdzniecības barjeras. Kā var novērot, kopumā tiek nošķirtas 5 potenciālas integrācijas pakāpes un katrs no integrācijas līmeņiem virzībā uz centru (augstākā integrācijas pakāpe) ietver iepriekšējo līmeņu īpašības. Šīs tirdzniecības zonas vai savienības laika gaita var mainīt savu integrācijas pakāpi vai nu pastiprinot ekonomisko homogenitāti vai pretēji - palielinot valstu individuālo noteikšanos.

⁶⁶Salvatore, D (2020). *International Economics*. 13th ed. Wiley, page 263.

⁶⁷Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed., Pearson, page 225.

Kā uzskatāms piemērs ir Eiropas Savienība, kas laika gaitā ir pastiprinājusi ekonomiskās integrācijas pakāpi pārejot no muitas savienības uz kopējā tirgus un uz ekonomisko savienību.

Kopumā reģionālā ekonomiskā integrācija var sniegt vairākus ieguvumus:

- Tirdzniecības veidošana
- Lielāka reģionālā vienprātība
- Politiskā sadarbība
- Nodarbinātības iespēju paplašināšana
- Korporatīvie ietaupījumi

Tomēr pastāv arī riski un iespējamās negatīvas sekas no integrācijas procesa:

- Tirdzniecības novirzīšana
- Izmaiņas nodarbinātībā
- Valsts suverenitātes mazināšanās vai pat zaudēšana⁶⁸
- Migrācijas problēmas

Mūsdienās būtiska loma ir starpvalstu tirdzniecības līgumiem, kas konkrēto valstu starpā var noteikt dažādus atvieglojumus, lai stimulētu savstarpējo preču un pakalpojumu apmaiņu. Vēl dziļāka noteiktu valstu sadarbība var veidoties, kļūstot par daļu no kādas no ekonomiskās integrācijas zonām. Tomēr, lai arī kļūšana par daļu no lielākas kopienas var pavērt jaunas iespējas gan tirdzniecībai, gan darba spēka plūsmai, gan izglītības nozarē, var tikt saskatīts apdraudējums valsts pašnoteikšanās principam.

1.3. Starptautiskās tirdzniecības analīzes metodes

Valsts politikas veidotājiem un citām starptautiskajā tirdzniecībā iesaistītajām pusēm ir ļoti svarīgi iegūt pieeju detalizētai un uzticamai informācijai un tirdzniecības politikas radīto seku analīzei. Sākotnējā posmā analīze tiek izmantota, lai novērtētu un salīdzinātu dažādu stratēģiju radītos efektus un izveidotu priekšlikumu. Kad ierosinājums iegūst politisko apstiprinājumu, informācija ir nepieciešama, lai veidotu politisko dialogu ar visām iesaistītajām pusēm. Visbeidzot, informācija un analīze ir nepieciešama lai realizētu noteiktos pasākumus.⁶⁹

---

⁶⁸Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019). *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed., Pearson, page 226-228.

⁶⁹United Nations and World Trade Organization (2012), *A Practical Guide to Trade Policy Analysis*. page 7, available: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wto_unctad12_e.pdf (Saktīts 20.02.2021)

20.gadsimtā tika veikti arvien vairāk pētījumi, kas ietvēra tirdzniecības datu analīzi izmantojot statistikas metodes. 1977.gadā Maiklijs (Michaely) izmantoja vienkāršu korelācijas analīzi, lai pārbaudītu, vai pastāv pozitīva saikne starp valsts ekonomikas izaugsmi un starptautiskās tirdzniecības attiecību pret IKP. Analizējot 41 jaunattīstības ekonomikas 1950-1973.gada datus, tika novērota spēcīga pozitīva korelācija, līdz ar to secinot, ka protekcionisma politika šajās valstīs ir neapdomāta. 1978.gadā Balassa veica līdzīgu regresijas analīzi 10 valstīm izmantojot 1956-1974.gada datus. Rezultātā tika novērota eksporta apjomu pozitīva saikne ar valsts ekonomikas izaugsmes tempiem. Regresijas analīze atļāva novērtēt kvantitatīvās attiecību lielumu. Kopš šo pētījumu laika regresijas analīze ir kļuvusi par plašāk izmantoto statistikas metodi.⁷⁰

Ja iepriekšējās apakšnodaļās tika apskatīta starptautiskās tirdzniecības teorētiskā bāze, lai izskaidrotu valstu motivāciju veikt tirdzniecību ar citiem partneriem, un to realizētā politika, lai balansētu starp iesaistīto pušu interesēm, tad šajā apakšnodaļā tiks apskatīti elementi, kas tieši raksturo tirdzniecības apjomus un intensitāti. Kā arī autore pievērsīsies tirdzniecības analīzē plašāk pielietotā regresijas modeļa apskatei. Šie rādītāji sniedz būtisku informāciju ne vien par starptautisko tirdzniecību bet arī par valsts ekonomisko stāvokli un tās atvērtību.

1.3.1. Tirdzniecību raksturojošie elementi

Tirdzniecībā aprakstošā statistika ierasti ir nepieciešama, lai attēlotu valsts tirdzniecības sniegumu. Valsts starptautiskās tirdzniecības raksturojumu var balstīt uz rezultātiem, ko iegūst uzdodot sekojošos trīs jautājumus: Cik daudz valsts tirgo? Ko tā tirgo? Kas ir partneri, ar ko tā veic tirdzniecību? Katrs no šiem jautājumiem ir saistīts ar tirdzniecības iespējamo ietekmi uz vietējo ekonomiku. Cik daudz? Norāda uz valsts tirdzniecības atvērtību, cik ļoti tā ir integrēta pasaules tirdzniecības ķēdē. Tirdzniecības atvērtība var kalpot arī par politiskā snieguma indikatoru, jo to ietekmē politiskās izvēles, kā, piemēram, tirdzniecības barjeru ieviešanu, valūtas režīmu. Ģeogrāfiskie un citi dabas faktori (jūras pieejamība, attālums) arī ietekmē valsts atvērtību. Ko? Standarta tirdzniecības modelī valsts importu un eksportu nosaka tai pieejamie ražošanas faktori un tehnoloģijas. Daži no faktoriem, kā zeme un dabas resursi, ir dabas doti, bet citi, kā fiziskais un cilvēkkapitāls, ir veidojušies balstoties uz bijušajām un esošajām politikām. Šis jautājums arī apskata valsts eksporta diversifikāciju, kas ir nozīmīgs jautājums daudzām valdībām. Ar ko? To valstu

---

⁷⁰ Lewer, J.J. (2015). *International Trade and Economic Growth*, Taylor and Francis, chapter 13.

īpašības, ar kurām tiek veikta tirdzniecība, ietekmē, cik daudz tiks iegūts no šīs tirdzniecības. Sadarbība ar valstīm, kurām ir augoša ekonomika un tehnoloģiski augsti attīstīts tirgus, var palielināt produktivitāti iekšzemē. Partnerattiecības var būt atkarīgas, piemēram, no ģeogrāfiskā novietojuma, infrastruktūras, vēsturiskajām saitēm.⁷¹

Pievēršoties konkrētākiem rādītājiem - ārējā tirdzniecība nozīmē preču un pakalpojumu apmaiņu starp valstīm, **imports** ir no citām valstīm iegādātie produkti un pakalpojumi, savukārt **eksports** veido produkti un pakalpojumi, ko mājas valsts nosūta pāri robežām. Eksporta un importa dati ir pamats starptautiskās tirdzniecības analīzi.

Finanšu plūsma starp valstīm tiek reģistrēta kontu sistēmā jeb **maksājumu bilancē**. Valstis visā pasaulē sastāda maksājumu bilances kontus saskaņā ar vienotu vadlīniju kopumu, kuru uztur Starptautiskais valūtas fonds. Rokasgrāmatas viens no pamata mērķiem ir gan uzlabot datu salīdzināmību starptautiskā līmenī valstu vidū, gan veicināt konsekvenci makroekonomikas statistikas datu starpā. Darba rakstīšanas brīdī spēkā esošs ir 2009.gadā izdots Maksājumu bilances un starptautisko investīciju bilances rokasgrāmatas 6.izdevums.⁷² Kā ienākošās, tā izejošās plūsmas tiek reģistrētas abu iesaistīto valstu maksājumu bilancēs. Grāmatvedības pieņēmums ir tas, ka plūsmām ir jāsakrīt, un gala rezultātā veidojās nulles bilance - kopējā monetārā vērtība maksājumiem, kas ir saņemti (*payments in*), būs vienāda ar kopējo vērtību maksājumiem, kas ir izdoti (*payments out*). Maksājumu bilance sastāv no vairākām sadaļām. Kā pirmā sadaļa tiek apskatīta tirdzniecības plūsma. Eksports veido ienākošās finanšu plūsmas, jo ārzemju pircēji maksā par produktu, savukārt imports veido izejošās finanšu plūsmas, jo vietējie patērētāji maksā par produktu, kas ir ražots ārzemēs. Lai arī eksporta un importa vērtības reti ir vienādas, gala rezultātā iegūtais skaitlis veido **tirdzniecības bilanci**. Tad, kad valstī ir vairāk importa kā eksporta, tad tirdzniecības finanšu plūsma ir negatīva⁷³, tātad tirdzniecības bilance ir negatīva.

Pēc tirdzniecības sadaļas tiek apskatīts pakalpojumu imports un eksports. Visbeidzot, pie neto rezultātiem no produktu un pakalpojumu apmaiņas grāmatvedības sistēmā tiek pievienoti gala rezultāti no maksājumiem par ārzemēs gūtajiem ienākumiem kā, piemēram, ārvalstu akciju dividendēm. Iegūtais neto skaitlis, ko veido visas trīs iepriekšminētās sadaļas,

---

⁷¹United Nations and World Trade Organization (2012). A Practical Guide to Trade Policy Analysis, available: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wto_unctad12_e.pdf Page 14-15. (Skatīts 28.03.2021)

⁷²International Monetary Fund (2019), *Balance of Payments and International Investment Position Manual, 6th ed. (BPM6)*, available:<https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf> (Skatīts 20.04.2021)

⁷³Miller, R.C.(2018), *International Political Economy: Contrasting World Views*. 2nd ed., Taylor and Francis, page 13

ir **valsts tekošais konts**.⁷⁴ Valstu tekošais konts parasti ir vai nu ar pārpalikumu vai deficītu un šī nelīdzsvarotība savukārt var sniegt informāciju par ekonomiskajām aktivitātēm. Tomēr starp valstīm tā var atšķirties. Piemēram, attīstītajās valstīs ir novērota tekošā konta pozitīva korelācija ar tūrajiem ārējiem aktīviem, tirdzniecības atvērtību un valūtas kursa stabilitāti, savukārt negatīva korelācija preču cenām, reālo IKP pieaugumu un reālo efektīvo valūtas kursu. Savukārt strauji augošajās valstīs tekošā konta bilancei ir uzrādījusi pozitīvu korelāciju ar preču cenu, reālo IKP pieaugumu, tirdzniecības atvērtību un kapitāla atvērtību, bet negatīva ar tīro ārējo aktīvu plūsmu un valūtas kursa stabilitātes indeksu. Pēdējos gados ir izteikta tendence ASV un Eirozonas valstīs tekošā konta deficītam pieaugt, savukārt vairākās Āzijas valstīs (Ķīnā, Dienvidkorejā, Malaizijā, Singapūrā, Indonēzijā un Taizemē) ir vērojams stabils tekošā konta pārpalikums.⁷⁵

Valstij, kurai ir tekošā konta deficīts, ir nepieciešams segt šīs saistības aizņemoties no valstīm, kas, pateicoties tekošā konta pārpalikumam, ir spējušas veidot uzkrājumus. Šie transfēri, kas tiek veikti no vienas valsts uz otru, tiek reģistrēti atsevišķā maksājumu bilances sadaļā - **kapitāla un finanšu kontā**. Tiek nodalītas īstermiņa (finanšu aktīvu, obligāciju pirkšanu un pārdošanu) un ilgtermiņa (ārvalstu tiešās investīcijas ražotnes celtniecībai) kapitāla plūsmas.⁷⁶

Arī **valūtas maiņas režīms** (fiksēts vai peldošs kurss), lai arī nav tiešs ārējo tirdzniecību atspoguļojošs rādītājs, ir nozīmīgs elements, kas var būtiski ietekmēt starptautisko tirdzniecību un līdz ar to ir nozīmīgs analizē. Izmantojot elastīgu valūtas kuras sistēmu, maksājuma bilancē esošais deficīts vai pārpalikums tiek automātiski izlīdzināts ar vietējās valūtas vērtības krišanos vai pieaugumu, bez valdības iejaukšanās. Turpretim, fiksējot valūtas kursu noteiktā vērtībā, gluži kā gadījumā, ja ar likumu tiktu pieņemta nemainīga kādas preces cena, parasti rodas pārmērīgs ārvalstu valūtas pieprasījums vai piedāvājums. Tādejādi atkal tiek radīts pārpalikums vai deficīts valsts maksājuma bilancē, kas var tikt koriģēts vienīgi izmantojot kādu citu ekonomikas elementu, bet ne valūtas kursu.⁷⁷ Nacionālās valūtas maiņas kursa kritums jeb devalvācija sadārdzina importu, kas savukārt noved pie vietējo cenu kāpuma. Tai pat laikā tiek veicināta vietējā ražošana importa preču aizstāšanai un kopumā

---

⁷⁴Miller, R.C.(2018), *International Political Economy: Contrasting World Views*. 2nd ed., Taylor and Francis, page 13.

⁷⁵ Das D.K. (2016), *Determinants of current account imbalance in the global economy: a dynamic panel analysis*, Journal of Economic Structures 5, (8), available: <https://doi.org/10.1186/s40008-016-0039-6> (Skatīts 08.05.2021)

⁷⁶Miller, R.C. (2018), *International Political Economy: Contrasting World Views*. 2nd ed. Taylor and Francis, page13.

⁷⁷Salvatore, D. (2020). *International Economics*. 13th ed. Wiley, page 553, ISBN 9781119674252

sagaidāms eksporta pieaugums. Turpretī nacionālās valūtas kursa pieauguma rezultātā rodas pretējs efekts, cenas ārvalstīs zaudē konkurētspēju un līdz ar to eksports samazinās. Tas radīs eksporta nozaru sašaurināšanos un ražošanas samazināšanos kopumā. Tomēr augstāks valūtas kurss veicina investīciju, kapitāla ieplūdi un importa palielināšanos.⁷⁸

Pētījumi par saistību starp valūtas kursa izmaiņām un tirdzniecību apstiprina teorijā aprakstīto. Valūtas zemāka, nepietiekama novērtēšana veicina eksportu un ierobežo importu, savukārt pretējs efekts rodas valūtas pārvērtēšanas gadījumā. Valūtu neatbilstība rada tirdzniecības diversiju, kas, pēc ANO tirdzniecības un attīstības konference veikta pētījuma, ir kvantitatīvi nosakāma aptuveni 1% apmērā no pasaules tirdzniecības.⁷⁹

Pastāv daudz faktori, kas īslaicīgi vai ilgtermiņā spēj ietekmēt valsts tirdzniecības bilanci, kā, piemēram, iepriekšminētās vietējās valūtas kursa svārstības, vai globāla mēroga finanšu krīze. Arī šobrīd esošā Covid-19 vīrusa izraisītā pandēmija ir dramatiski ietekmējusi globālo ekonomiku, pēc ANO konference par tirdzniecību un attīstību sniegtās prognozes 2020.gadā pasaules tirdzniecība piedzīvoja ap 8% kritumu, savukārt pasaules IKP 5% samazinājumu.⁸⁰ Tomēr, pie normāliem apstākļiem, vistiešākā ietekme uz tirdzniecības plūsmām ir tieši valsts valdības realizētajai starptautiskās tirdzniecības politikai un veiktajiem pasākumiem, kas tika apskatīti iepriekšējā apakšnodaļā.

1.3.2. Vispārēja atvērtība

Visvienkāršākais aprēķins valsts iedzīvotāju dzīves līmeņa noteikšanai ir IKP attiecība pret iedzīvotāju skaitu, jeb ienākumi uz vienu iedzīvotāju (*income per capita*). Tas mēra, cik katrs valsts iedzīvotājs iegūtu, ja valsts produkcijas radītā vērtība tiktu vienlīdzīgi sadalīta starp visiem sabiedrības locekļiem. Šis rādītājs ļauj iegūt priekšstatu, vai valsts atbilst zemu, vidēju vai augstu ienākumu ekonomikai. Līdzīgi var iegūt vispārēju priekšstatu par valsts iesaistes pakāpi starptautiskajā tirdzniecībā. Diezgan vispusīgs šis līdzdalības mērs ir atvērtības indekss (*index of openness*). Ekonomisti Husteds un Melvins (*Husted and Melvin*) norāda, ka atvērtības indekss tiek aprēķināts kā eksporta attiecība pret IKP, kas tālāk tiek pareizināta ar 100. Šis indekss svārstās starp 0 un 100. Tomēr pastāv iespēja arī pārsniegt 100

⁷⁸Vaidere, I. (2015), *Starptautiskās valūtas attiecības*, LU Akadēmiskais apgāds, 141 lpp. ISBN 9789934180736.

⁷⁹Nicita A. (2013), *Exchange rates, international trade and trade policies*, Policy issues in international trade and commodities, study series No.56, United Nations Conference on Trade and Development, available: https://unctad.org/system/files/official-document/itcdtab57_en.pdf (Skatīts 22.03.2021)

⁸⁰ United Nations Conference on Trade and Development (2021), *Key Statistics and Trends in International Trade 2020*, available: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2020d4_en.pdf (Skatīts 02.05.2021)

atzīmi, ja valsts eksporta vērtība ir lielāka par vispārējo valsts ražošanas līmeni - IKP. Šāda situācija var rasties, ja konkrētās valsts ekonomiskā aktivitāte balstās uz tādu preču montāžu un eksportu, kuru ražošanā tiek izmantoti importēti izejmateriāli.⁸¹ Tomēr plašāk tirdzniecības atvērtības noteikšanai tiek izmantots aprēķins, kas apskata kopējās ārējās tirdzniecības (imports + eksports) attiecību pret IKP, kā to norāda arī ANO un PTO kopīgi izveidotajā tirdzniecības politikas analīzes praktiskajā ceļvedī. Izteiksme 1.1. Atspoguļot tirdzniecības atvērtības indeksa aprēķinu,

$$O_i = \frac{X_i * Mi}{Y_i} \quad (1.1.),$$

kur:

O_i - valsts i atvērtības indekss,

X_i - valsts kopējais eksports,

M_i - kopējais imports,

Y_i - valsts IKP.⁸²

Ir vairāki faktori, kas ietekmē kopējo IKP, kā patērētāju, valdības un investīciju izdevumi, imports un eksports. Tomēr tirdzniecība ne tikai ietekmē valsts kopējo IKP, tā veicina arī preču un pakalpojumu attīstību. Starptautiskās tirdzniecības aktivitāte arī ilustrē valsts integrāciju pasaules ekonomikā. Mazas valstis parasti ir vairāk integrētas pasaules ekonomikā, tās parasti specializējas ierobežotā skaitā nozaru un, lai apmierinātu vietējo pieprasījumu, tām ir jāimportē un jāeksportē vairāk preces un pakalpojumi, kā lielām ekonomikām. Līdz ar to tās mēdz būt vairāk atkarīgas no ārējās tirdzniecības nekā lielas ekonomikas. Ja eksports valstī pārsniedz importu, tas nozīmē, ka tā spēj nodrošināt ne tikai iekšzemes pieprasījumu, bet arī ārvalstu tirgus pieprasījumu. Tomēr valsts izmērs nav vienīgais noteicošais faktors.⁸³

Lai arī kopumā, kā iepriekšējās nodaļās tika noskaidrots, tirdzniecība var sniegt valstij un tās iedzīvotājiem būtiskus ieguvumus, tomēr tirdzniecības atvērtība var izraisīt gan izaugsmes, gan pretēju efektu attiecībā uz valsts ekonomiku. Neoklasicisma ekonomisti norāda, ka eksporta palielinājums ir galvenais ekonomiskās izaugsmes virzītājspēks, kas

⁸¹Husted, S. and Melvin, M (2013). *International Economics: International Edition*. 9th ed. Pearson, page 25.

⁸²United Nations and World Trade Organization (2012). *A Practical Guide to Trade Policy Analysis*, page 15, available: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wto_unctad12_e.pdf (Skatīts 22.03.2021)

⁸³Nguyen M., *2015-11 Trade Openness Index*, European Chamber Research Department available: [https://eucham.eu/2015-11-trade-openness-index/#:~:text=The%20Openness%20Index%20is%20calculated,the%20country%20\(OECD%20iLibrary\)](https://eucham.eu/2015-11-trade-openness-index/#:~:text=The%20Openness%20Index%20is%20calculated,the%20country%20(OECD%20iLibrary)) (Skatīts 28.04.2021)

savukārt stimulē gan piedāvājuma, gan pieprasījuma pusi. Ir veikti vairāki pētījumi, kas atbalsta uzskatu, ka tirdzniecības atvērība sniedz ne tikai ekonomisko izaugsmi, bet arī ilgtermiņa ieguvumus, piemēram, efektīvu resursu izmantošanu, faktoru uzkrāšana, inovācijas, tehnoloģiju difūziju un zināšanu izplatīšanos.⁸⁴ No otras puses, ir arī veikti aprēķini, kas norāda, uz tirdzniecības atvērības negatīvu ietekmi uz izaugsmi. Antonio Spilimbergo veiktā pētījumā norādīja uz izaugsmes mazināšanos ilgtermiņā, kad tirdzniecība noris starp attīstītu un mazāk attīstītu valsti. Kā iemeslu norādot, ka var izveidoties neobjektīva pieprasījuma tendence attiecībā pret attīstītās valsts produktu, kā rezultātā netiek veikta jaunu zināšanu apgūšana un realizēšana, tiek zaudēts potenciāls.⁸⁵

Kā tika apskatīts iepriekšējā apakšnodaļā - valsts izvēlētā politika var tieši ietekmēt tirdzniecības apjomus, un līdz ar to gala rezultātā rodas ietekme uz valsts izaugsmi, to arī norāda Romain Vacziargs (*Romain Wacziarg*) un Karna Horna Velša (*Karen Horn Welch*) pētījumā par Liberalizācijas ietekmi uz izaugsmi (*Trade Liberalization and Growth: New Evidence*). Tika iegūti rezultāti, kas norādīja, ka valstis, kas veica tirdzniecības režīma liberalizācija laika posmā no 1950.līdz 1998.gadam, pēc liberalizācijas piedzīvoja gada vidējo pieauguma tempu palielināšanos par 1.5%, salīdzinot ar pirms režīma maiņas situāciju.⁸⁶

Tomēr šķiet, ka ieguvumi no ārējās tirdzniecības tomēr pārsniedz ieguvumus. Pēc Pasaules Bankas datiem pasaules kopējais tirdzniecības īpatsvars attiecībā pret IKP kopš 1970.gadiem ir būtiski pieaudzis, no 27.3% līdz 60.9% 2019.gadā⁸⁷. Tik straujš tirdzniecības attiecības pret IKP kāpums norādot uz starptautiskās tirdzniecības nozīmes pieaugumu valstu un pasaules ekonomikā.

1.3.3. Gravitācijas modelis

Analizējot kādas valsts starptautiskās tirdzniecības datus, noteikti rodas jautājums - kāpēc ar kādu no valstīm tirdzniecība ir krietni intensīvāka kā ar citām. Kā jau tika apskatīts iepriekšējās apakšnodaļās - uz šo jautājumu nav viennozīmīga atbilde, iemesli var būt daudz un dažādi - ražošanas specializācija, vēsturiskās saites, kulturālās līdzības, valodas saikne, loģistikas specifika. Tomēr ir divi faktori, kuriem ir novērota cieša saikne ar starpvalstu

---

⁸⁴Wang, W. (2016). *Achieving Inclusive Growth in China Through Vertical Specialization*. Elsevier, chapter 8.

⁸⁵Spilimbergo A. (06.2000), *Growth and Trade: The North Can Lose*, Journal of Economic Growth Vol. 5, No. 2 (Jun., 2000), pp. 131-146 (16 pages)

⁸⁶Wacziarg R., Horn Welch K. (12.2003), *Trade Liberalization and Growth: New Evidence*, NBER Working Papers No.w10152, National Bureau of Economic Research, Inc.

⁸⁷World Bank national accounts data and OECD National Accounts data files, *Trade (% of GDP)*, available: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS> (Skatīts 10.04.2021)

tirdzniecības apjomu. Tā dēvētais Gravitācijas modelis analizē kā tirdzniecībā iesaistīto valstu IKP un attālumu starp tām ietekmē starpvalstu tirdzniecības apjomus. Šajā apakšnodaļā detalizētāk tiks apskatīts Gravitācijas modelis, kuru autore pielietos noslēdzošajā darba daļā, lai novērtētu faktoru ietekmi attiecībā uz Apvienotās Karalistes ārējo tirdzniecību.

Analizējot pasaules tirdzniecību, ekonomisti ir atklājuši, ka vienādojums sekojošajā formā, kā redzams 1.2., var diezgan precīzi paredzēt tirdzniecības apjomus starp jebkurām divām valstīm.

$$TIRDZN_{ij} = A * \frac{Y_i * Y_j}{D_{ij}} \quad (1.2.),$$

kur:

A - apzīmē konstanti,

TIRDZN_{ij} - tirdzniecības apjoms starp valsti *i* un valsti *j*,

Y_i - valsts *i* IKP,

Y_j - valsts *j* IKP

D_{ij} - distance starp valsti *i* un *j*.

Šis vienādojums norāda, ka, citiem faktoriem paliekot nemainīgiem, tirdzniecības vērtība starp jebkurām divām valstīm ir proporcionāla abu valstu IKP, savukārt attālums starp tām negatīvi ietekmē tirdzniecību. Šo sakarību sauc par pasaules tirdzniecības gravitācijas modeli. Tā nosaukums ir radies no līdzības ar Ņūtona gravitācijas likumu. Gluži tāpat kā gravitācijas pievilkšanās spēks starp diviem objektiem ir proporcionāls to masai un samazinās, esot lielākam attālumam starp tiem, arī tirdzniecība starp divām valstīm, pārējiem faktoriem paliekot nemainīgiem, reaģē līdzīgi - IKP pozitīvi ietekmējot tirdzniecības apjomus, bet attālumam pieaugot rodas negatīva ietekme.⁸⁸ Sākotnēji modeli 1950os un 1960os gados izstrādāja Linnemans (*Linnemann*) un Timbergens (*Tinbergen*), un tas sekmīgi spēja izskaidrot divpusējas tirdzniecības modeļus. Tomēr tajā laikā rezultāti tika salīdzinoši maz iekļauti tirdzniecības literatūrā, jo tika uzskatīti par acīmredzamiem un ne pārāk aizraujošiem. Kopš 1990.gadiem gravitācijas modelis ir piedzīvojis renesansi, pētnieki sāka mazāk vērst uzmanību uz pamata modeli, bet tā vietā ir centušies izprast novirzes no pamata modeļa.⁸⁹

Gravitācijas modeļa patiesumu var pamatot ar vairākiem novērojumiem. Tā kā lielās ekonomikās iedzīvotājiem ir augstāki ienākumi, šīs ekonomikas tērē vairāk importa preču un

⁸⁸Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.(2017),. *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed. Pearson, page 34-35.

⁸⁹Pomfret, R. (2008). *Lecture Notes on International Trade Theory and Policy*. World Scientific Publishing Company. Page 17.

pakalpojumu iegādei. Tās arī mēdz piesaistīt lielus apjomus no citu valstu tēriņiem, jo parasti šīs valstis ražo plašu produktu sortimentu. Līdz ar to, visus pārējos faktorus pieņemot par vienādiem - jo lielāka ir tirdzniecība starp jebkurām divām ekonomikām, jo lielāka ir katra no šīm ekonomikām.⁹⁰

Kā vēl viens nozīmīgs arguments gravitācijas modeļa pamatojumā jāmin darījumu izmaksas. Pirmajā apakšnodaļā tika apskatītas būtiskākās no starptautiskās tirdzniecības teorijām, tomēr vairums no tām apskatīja ļoti ierobežotu faktoru skaitu, ierobežotu preču apjomu, bet visas no ievērojamākajām teorijām ignorēja darījuma izmaksas. Darījumu izmaksas neietver tikai transportu, bet visas nepārprotamas izmaksas, laiku un sagatavošanos, kas ir nepieciešama preces vai pakalpojuma apmaiņas realizēšanai. Darījuma izmaksas ietver aktivitātes, kā mārketingu, loģistiku, noliktavas, tirgus izpēti, pārdošanas personālu, cenu noteikšanas stratēģijas izstrādi. Šīs aktivitātes ir būtiskas produkta tirdzniecībā, bet tie ir ļoti sarežģīti faktori un teorētiskajā apskatā bieži tiek nolikti malā.⁹¹ Tomēr, tā kā gravitācijas modelis ņem vērā attālumu starp valstīm, tādējādi tiek vismaz daļēji novērtēta loģistikas un transporta ietekme uz tirdzniecības apjomiem.

Viens no galvenajiem gravitācijas modeļa pielietojumiem ir tirdzniecības anomāliju identificēšana. Kad tirdzniecība starp divām valstīm ir krietni lielāka vai mazāka, kā paredz gravitācijas modelis, ekonomisti meklē skaidrojumus šīm novirzēm. Kā piemēru var minēt ASV tirdzniecību ar Īriju, Beļģiju un Nīderlandi. Šīs trīs valstis uzrāda krietni lielākus tirdzniecības apjomus ar ASV, kā paredz gravitācijas modelis. Tirdzniecības intensitāti ar Īriju ir vairāki būtiski iemesli. Gan Īrijā, gan ASV tiek izmantota angļu valoda un vairāki miljoni ASV iedzīvotāju ir īru imigrantu pēcteči. Kā arī priekš daudziem ASV bāzētiem uzņēmumiem Īrijai ir īpaša loma. Savukārt Nīderlandes un Beļģijas gadījumā, kā iespējamais izskaidrojums ir to ģeogrāfiskā atrašanās un transporta izmaksas. Abas valstis atrodas blakus rietumu Eiropas garākās upes Reinas ietekai Ziemeļjūrā. Reina savukārt šķērso Rūras apgabalu, kas ir Vācijas nozīmīgākā industriālā teritorija. Līdz ar to Nīderlande un Beļģija tradicionāli ir bijuši ziemeļrietumu Eiropas ieejas punkti. Kā arī, mērot pēc apstrādātās tonnāžas, Roterdamas osta, kas atrodas Nīderlandē, ir Eiropas nozīmīgāka osta, bet uzreiz aiz tās, otrajā vietā ir Antverpenes osta, kas atrodas Beļģijā.⁹²

---

⁹⁰Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M. (2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed. Pearson, page 35.

⁹¹Van Den Berg, H. (2016). *International Economics: A Heterodox Approach*. 3rd ed., Taylor and Francis, chapter 14.

⁹²Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M. (2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed. Pearson, page 35.

1995.gadā Džons Makkallums (*John McCallum*) veica pētījumu par savstarpējo tirdzniecību starp 48 ASV štatiem un 10 Kanādas provincēm. Gravitācijas modelis veiksmīgi izskaidroja situācijas, kad tirdzniecība norisinājās valsts ietvaros - vai nu starp diviem štatiem vai starp divām provincēm. Tomēr, lai arī starp abām valstīm pastāv brīvās tirdzniecības nolīgums, pētījuma rezultāti norādīja, ka situācijā, ja tirdzniecība notika starp kādu no ASV štatiem un attiecīgi vienu no Kanādas provincēm, tirdzniecības apjomi bija būtiski mazāki, kā gadījumā, ja tā būtu starp diviem štatiem ar tādu pašu attālumu. Tādējādi var secināt, ka starptautiskajā tirdzniecībā pastāv robežas efekts ⁹³ pat situācijā, kad iesaistītie partneri ir ar līdzīgu kultūru un tādu pašu oficiālo valodu, tomēr jāņem vērā, ka atsevišķi faktori, kā atšķirīgas valūtas un dokumentācija arī spēj ietekmēt tirdzniecības saites.

Redzot, ka pastāv šie dažādie papildus ietekmējošie elementi, analīzē bieži tiek paplašināts gravitācijas modelis, pievienojot kādu papildus mainīgo, kā, piemēram, fiktīvo mainīgo, kas norāda, vai starp valstīm pastāv tarifu barjeras. Tā kā gravitācijas modelis ir bieži ņemts par pamatu starptautiskās tirdzniecības analīzei un ir uzrādījis nozīmīgus rezultātus, arī autore darba noslēgumā atgriezīsies pie šī modeļa un veiks tā pielietojumu maģistra darba tēmas ietvaros.

---

⁹³ Pomfret, R. (2008). *Lecture Notes on International Trade Theory and Policy*, World Scientific Publishing Company, page 18.

2. AVIENOTĀS KARALISTES STARPTAUTISKĀS TIRDZNICĪBAS ANALĪZE

Britu impērija reiz bija dominējošā lielvara pasaulē. Tās kolonijas bija atrodamas ikkatrā kontinentā, tā bija bagāta ar resursiem un tieši tur radās modernā industrializācijai. Arī starptautisko tirdzniecību teoriju apskatā vairāki nozīmīgu ideju autori bija ar šīs valsts izcelsmi, gan merkantīlisma un protekcionisma aizstāvis Tomas Mans, gan brīvās tirdzniecības aizstāvis Ādams Smits. Tomēr 20.gs kari un politiskie izaicinājumi nesa izmaiņas pasaules kartē un koloniālās impērijas beidza savu eksistenci. Mūsdienās Apvienotā Karaliste sastāv no Anglijas, Velsas, Skotijas un Ziemeļīrijas. Tā vēl joprojām ir saglabājusi ciešu sadarbību vairākās jomās ar bijušajām kolonijām un ir Nāciju Sadraudzības sastāvā, kas iekļauj lielu daļu no jau suverēnu valstu, kas agrāk bijušas Britu impērijas teritorijas. Tomēr pēckara periodā ekonomiskās attiecības tieši ar Eiropas valstīm ieguva lielāku nozīmi.

2.1. Apvienotās Karalistes makroekonomiskā situācija

Pēc Otrā Pasaules Kara Apvienotā Karaliste bija uzvarētāju pusē, tomēr valsts ražošanas sektors bija novājināts. Pēckara atveseļošanās bija salīdzinoši lēna un prasīja ilgu laiku. Papildus stimuli konkurētspējas uzlabošanai tika veikti pēc 1973.gada, kad AK kļuva par Eiropas Ekonomiskās Kopienas biedru. Turpmākajās dekādēs valsts piedzīvoja ekonomisko izaugsmi. 1990.gados AK ekonomiskās izaugsmes tempi bija labvēlīgi salīdzinājumā ar citām augstākās rūpniecības valstīm. Ražošanas sektora nozīme attiecībā pret valsts IKP ir laika gaitā samazinājusies līdz vienai piektdaļai, turpretī pakalpojumu nozīme ir augusi un tā dod lielāko IKP pienesumu in izaugsmi. Apvienotās Karalistes galvenās tirdzniecības saites laika gaitā ir pārslēgušās no iepriekšējām impērijas kolonijām uz Eiropas Savienības dalībvalstīm, sasniedzot pat pusi no AK produktu tirdzniecības. ASV turpina būt viens no galvenajiem investīciju un tirdzniecības partneriem. Japāna arī ir kļuvusi par nozīmīgu investoru vietējā produkcijā. ASV un Japānas uzņēmumi bieži ir izvēlējušies Apvienoto Karalisti kā to Eiropas bāzi.⁹⁴

---

⁹⁴Britannica, *Economy Of The United Kingdom*, available: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Economy> (Skatīts 20.03.2021)

Apvienotās Karalistes galvenie ekonomiskie rādītāji no 2017. līdz 2020.gadam

Galvenie makroekonomiskie rādītāji	2017	2018	2019	2020	Avots
IKP faktiskajās cenās, £ milj.	2,115,296	2,141,792	2,172,511	1,958,591	AK NSB
IKP pieaugums %	1.70	1.30	1.40	-9.80	AK NSB
Inflācija, patēriņa cenas, %	2.60	2.30	1.70	1.00	AK NSB
Kopējais iedzīvotāju skaits milj.	66.06	66.46	66.84	-	PB
Bezdarba līmenis (no 16 gadiem), %	4.40	4.10	3.80	4.50	AK NSB
Nodarbinātības līmenis (no 16 līdz 64 gadiem), %	75.00	75.60	76.20	75.60	AK NSB
Valsts sektora neto aizņēmumi (izņemot publiskā sektora bankas), £ milj.	50.67	45.61	46.28	255.72	AK NSB
Vispārējās valdības kopējais parāds, % no IKP	85.30	84.70	84.20	84.40	AK NSB
Tirdzniecības bilance, £ milj.	-29.89	-25.49	-27.47	-7.56	AK NSB
Tirdzniecība % no IKP	61.95	62.62	64.29	-	PB
Tekošā konta bilance, £ milj.	-77.96	-78.85	-68.63	-73.93	AK NSB

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (AK NSB) un Pasaules Banka (PB). Autore veidota tabula.

Apskatot Apvienotās Karalistes galvenos ekonomiskos rādītājus pēdējo gadu laikā 2.1.tabulā ir redzams, ka AK no 2017 līdz 2019.gadam piedzīvoja stabilu ekonomisko izaugsmi (IKP pieaugums 1.4-1.7%apmērā), tomēr 2020.gada globālās pandēmijas izraisītā pasaules ekonomikas recesija atstāja ietekmi arī uz AK ekonomikas aktivitāti, tas saskatāms arī tirdzniecības bilancē - iepriekšējos gados AK ir bijis izteikts importa pārsvars pār eksportu, bet samazinoties ekonomiskajai aktivitātei imports samazinājās straujāk kā eksports. Arī valsts sektora neto aizņēmumu pieaugums ir skaidrojams ar pandēmijas izraisītām ekonomiskajām sekām. Pēdējos gados ir vērojams stabils nodarbinātības līmenis, 2019.gadā pārsniedzot pat 76% atzīmi.

2019.gada aprīlī Viņas Majestātes Valsts kases nacionālās reformas programmas ziņojumā (*Her Majesty's Treasury*) tika norādīts uz Apvienotās Karalistes nepārtraukto ekonomisko izaugsmi. Tika novērots rekord augsts nodarbinātības līmenis un deficīta samazināšanās. Bija novērojams progress valsts finanšu veselībā. Valsts parāds sasniedza augstāko punktu 2016/2017 gadā un pirmo reizi 18 gados uzsāka ilgstošu kritumu. Tajā laikā tika paredzēts, ka ekonomika augs turpmākajos gados. AK pieredzēja ilgstošāko nepārtrauktu ceturkšņu izaugsmes periodu starp G7 valstīm. Nodarbinātības līmenis 2019.gada sākuma

sasniedz augstāko punktu un likumsakarīgi 3.8% bezdarba līmenis sasniedza zemāko atzīmi kopš 1975.gada.⁹⁵

Kā minēts Mūsdienās Apvienotās Karalistes ekonomika ir pamatā balstīta uz pakalpojumu sniegšanu (sektora nozīme turpina pieaugt), kam par iemeslu ir Londonas kā pasaules līmeņa finanšu centra statuss. Tā nodrošina valsti ar stabilu pakalpojumu sniegšanas sektoru finanšu jautājumos. Balstoties uz GFCI (*the global financial centres index*), jeb pasaules finanšu centru indeksu, kas tiek uzskatīts par pasaules vadošo finanšu centru konkurētspējas salīdzinājuma rādītāju⁹⁶, visjaunākie dati GFCI 29, publicēti 2021.gada 17.martā, norāda, ka Londona reitingā ieņem otro vietu, piekāpjoties tikai Ņujorkai.⁹⁷ Ta kā finanšu sektors AK ir īpaši nozīmīgs, 2008.gada globālā finanšu krīze būtiski ietekmēja valsts ekonomiku. Mājokļu cenu kritums, augsts patērētāju parādu līmenis, globāla ekonomikas palēnināšanās vēl vairāk padziļināja valsts ekonomiskās problēmas un rezultātā valsts piedzīvoja recesiju 2008.gada otrajā pusē. Valdībai bija nepieciešams veikt pasākumus ekonomikas stimulēšanai un finanšu tirgus stabilizēšanai. Pakalpojumi, īpaši banku, apdrošināšanas un biznesa sektorā, ir galvenie stimulējošie faktori IKP izaugsmē, tomēr valsts saglabā augsto tehnoloģiju un citu sektoru ražošanas kapacitāti. AK ir augsti mehanizēta un efektīva lauksaimniecības, tā saražo ap 60% no pārtikas vajadzībām ar mazāk kā 2% no darbaspēka. Valstī ir lieli ogļu, dabasgāzes un naftas resursi, tomēr dabasgāzes un naftas rezerves samazinās. Kopš 2005.gada AK ir enerģijas neto importētāja. Rūpniecības nozīme ir mazinājusies, tomēr tā joprojām sastāda ap 10% no ekonomiskās jaudas.⁹⁸

Nozīmīgākie lauksaimniecības produkti ir kvieši, piens, mieži, cukurbietes, kartupeļi, rapši, mājputni, auzas, cūkgaļa, liellopa gaļa. Nozīmīgākās rūpniecības preces ir darbgaldi, elektriskās iekārtas, automatizācijas aprīkojums, dzelzceļa iekārtas, kuģu būve, aviācija, mehāniskie transportlīdzekļi un to daļas, elektronikas un sakaru iekārtas, metāli, ķīmiskās vielas, ogles, nafta, papīrs un papīra izstrādājumi, pārtikas pārstrāde, tekstilizstrādājumi, apģērbi un citas patēriņa preces.⁹⁹

---

⁹⁵HM Treasury (04.2019). *Europe 2020:UK National Reform Programme 2019*, page 2., available: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/796965/UK_NRP_2019_web.pdf (Skatīts 20.03.2021)

⁹⁶Long finance, *The Global Financial Centres Index*, available: <https://www.longfinance.net/programmes/financial-centre-futures/global-financial-centres-index/> (Skatīts 14.04.2021)

⁹⁷Long finance (03.2021), *Global Financial Centres Index 29*, available: https://www.longfinance.net/media/documents/GFCI_29_Full_Report_2021.03.17_v1.1.pdf (Skatīts 14.04.2021)

⁹⁸EU Business, *United Kingdom: country overview*, available: <https://www.eubusiness.com/europe/uk> (Skatīts 20.03.2021)

⁹⁹CIA World Factbook, *Countries:United Kingdom*, available: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/united-kingdom/#economy> (Skatīts 15.04.2021)

2019.gada vidū aptuvenais iedzīvotāju sadalījums AK pa teritorijām bija novērtēts kā sekojošs: 84.27% Anglijā, 4.72% Velsā, 8.18% Skotijā, 2.83% Ziemeļīrijā.¹⁰⁰ Tehnoloģiju attīstības un sociālo faktoru izmaiņu rezultātā darbaspēka sadalījumu pa nozarēm pēdējos 170 gados ir būtiski mainījies, pieejamie dati par Angliju un Velsu (kā minēts - mūsdienās sastāda ap 89% no kopējā AK iedzīvotāju skaita) norāda, ka, ja 1841.gadā 36% nodarbināto bija rūpniecībā, 33% pakalpojumu sektorā, 22% lauksaimniecībā un zvejniecībā, 5% celtniecībā un 3% enerģētikas un ūdens nozarē, tad 2011.gadā attiecīgais sadalījums bija sekojošs: rūpniecība 9% (-27%), pakalpojumi 81% (+48%), lauksaimniecība un zvejniecība 1% (-21%), celtniecība 8% (+3%), enerģētika un ūdens 1% (-2%).¹⁰¹

Apvienotā Karaliste ir trešā lielākā ekonomika Eiropā, piekāpjoties tikai Vācijai un Francijai. Tā ir arī ir viens no galvenajiem dalībniekiem starptautiskajā tirdzniecībā. Pēc Pasaules Bankas datiem 2019.gadā ārējā tirdzniecība bija mērāma 64% no tās IKP¹⁰². AK ierindojas piektajā vietā, vērtējot pēc produktu importa apjomiem, un vienpadsmitajā pozīcijā eksportēto labumu apjomā. Savukārt tā ir otra lielākā eksportētāja un piektā lielākā importētāja tirdzniecības pakalpojumu jomā.¹⁰³

AK valdības mājaslapā ir iespēja iepazīties ar valsts vadības noteiktajiem ilgspējīgas attīstības mērķiem. Valsts seko ANO 2015.gadā noteiktajiem 2030 Ilgspējīgas attīstības plāna 17 mērķiem (*Sustainable Development Goals - SDG*), kas aptver dažādas sfēras, kā piemēram nabadzības izskaušanu, dzimumu vienlīdzību, dabas aizsardzību, mieru un tiesiskumu, izglītības pieejamību un, protams, arī ekonomisko izaugsmi. Galveniem mērķiem pakārtoti ir 169 apakšmērķi, kuri uzrunā kā attīstītās tā arī attīstības valstis. SDG attiecas uz visām valstīm un visi sektori tiek iesaistīti to īstenošanā. AK ir atbildīga panākt noteiktos mērķus

---

¹⁰⁰Park N.,(24.06.2020),*Population estimates for the UK, England and Wales, Scotland and Northern Ireland: mid-2019*, Office for National Statistics, available: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/populationestimates/bulletins/annualmidyearpopulationestimates/mid2019estimates> (Skatīts 02.05.2021)

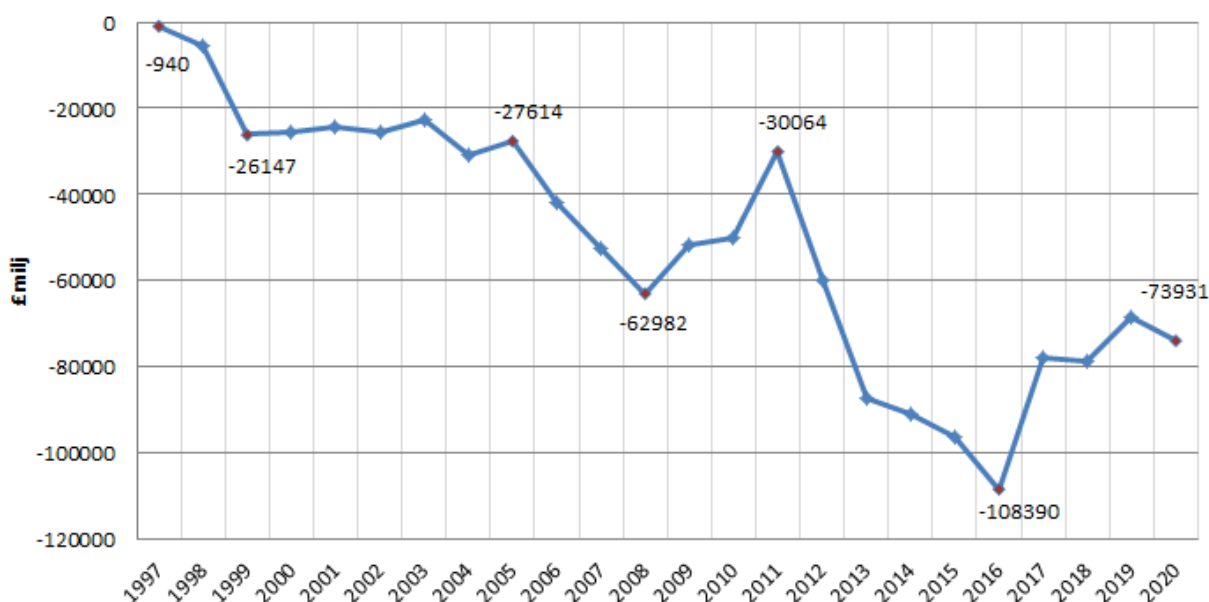
¹⁰¹ 2011 Census Analysis Work Programme (05.06.2013) *170 Years of Industrial Change across England and Wales*, Office for National Statistics Archives, available: <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20160106001413/http://www.ons.gov.uk/ons/rel/census/2011-census-analysis/170-years-of-industry/170-years-of-industrial-changeponent.html> (Skatīts 02.05.2021)

¹⁰²The World Bank, *Trade (% of GDP) - United Kingdom*, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS?locations=GB> (Skatīts 30.04.2021)

¹⁰³ Societe Generale, *Country risk of the United Kingdom*, available: <https://import-export.societegenerale.fr/en/country/united-kingdom/trade-country-risk> (Skatīts 20.03.2021)

iekšzemē un nodrošināt atbalstu to sasniegšanai arī starptautiski.¹⁰⁴ Starptautiskā tirdzniecība noteikti ir savienojama ar vairākiem no ilgtspējīgas attīstības mērķiem.

Kā teorijas daļā tika apskatīts, maksājuma bilances tekošais konts sevī pamatā iekļauj informāciju par preču un pakalpojumu importa un eksporta plūsmām. Attiecībā uz Apvienotās Karalistes tekošo kontu, kā redzams attēlā 2.1., tas visu apskates periodu ir bijis ar deficītu, norādot uz negatīvu neto preču, pakalpojumu, sākotnējo ienākumu un otrreizējo ienākumu plūsmu. Tekošā konta deficīts liek Apvienotajai Karalistei kļūt par neto aizņēmēju, norādot, ka kopējie izdevumi Apvienotajā Karalistē pārsniedz nacionālos ienākumus. Apvienotajai Karalistei jāpiesaista neto finanšu ieplūde, lai finansētu tekošā konta deficītu, ko var panākt, vai nu atsavinot ārvalstu aktīvus ārvalstu investoriem, vai arī uzkrājot saistības ar pārējo pasauli.¹⁰⁵

2.1. att. Apvienotās Karalistes maksājumu bilances tekošā konta bilance no 1997. līdz 2020. gadam

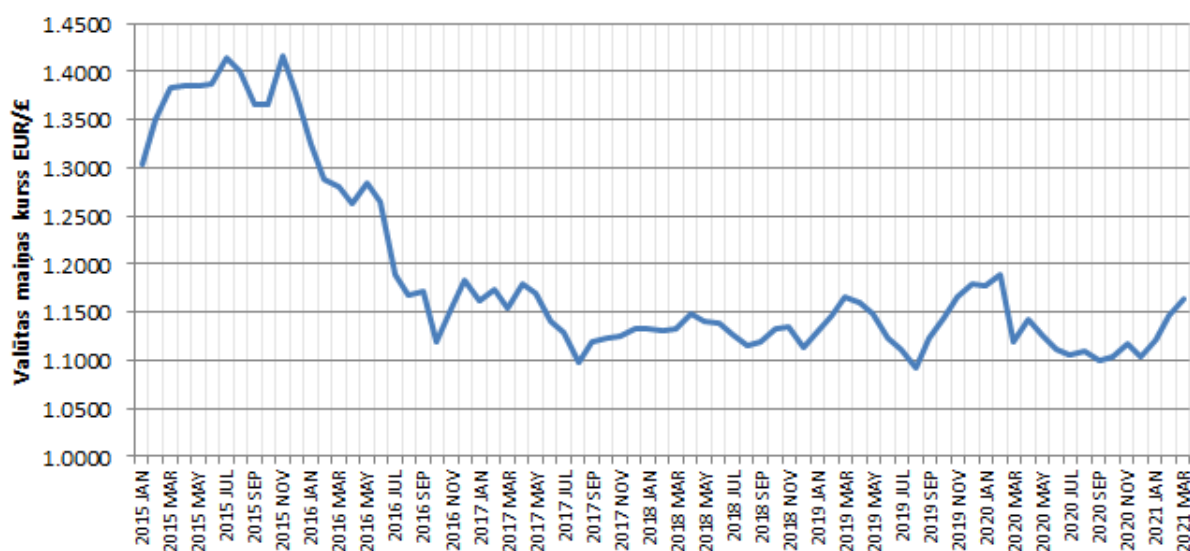
Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, BoP Current Account Balance SA £m). Autores veidots attēls.

No 2016. uz 2017. gadu bija novērojams deficīta samazinājums, kā teorijā tiek minēts, valūtas vērtības krišanās samazina valsts esošo parādu. Pēc Brexit apstiprinošā referenduma

¹⁰⁴Government services and information page, *UK and the Sustainable Development Goals*, available: <https://www.gov.uk/government/topical-events/uk-voluntary-national-review-of-progress-towards-the-sustainable-development-goals> (Skatīts 20.03.2021)

¹⁰⁵Pritchard J., (31.03.2021) *Balance of payments, UK: October to December 2020*, Office for National Statistics, available: <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/bulletins/balanceofpayments/januarytomarch2020#:~:text=The%20UK%20current%20account%20deficit,GDP%20in%20Quarter%201%202020>

Apvienotās Karalistes mārciņas kurss starptautisko valūtu tirgū piedzīvoja straujāko kritumu vienas dienas laikā, vairāk kā 10% vērtības samazinājumu attiecībā pret ASV dolāru un vairāk kā 7% kritumu attiecībā pret eiro, tādējādi izraisot satricinājumu finanšu un investīciju sektorā. Britu mārciņas vērtība sasniedza zemāko atzīmi 31 gada laikā.¹⁰⁶ Kā attēlā 2.2.uzskatāmi redzams, sterliņa mārciņa attiecībā pret eiro strauji zaudēja savu vērtību un tā arī nav atguvusi maiņās kursu, kas bija pirms 2016.gada jūnija. Tomēr 2021.gada sākumā ir manāma tendence valūtas kursa vērtībai pieaugt.

2.2. att . Valūtas maiņas kurss, eiro pret sterliņu mārciņu no 01.2015 līdz 03.2021.

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (*Office for National Statistics, Average Sterling exchange rate: Euro*). Autores veidots attēls.

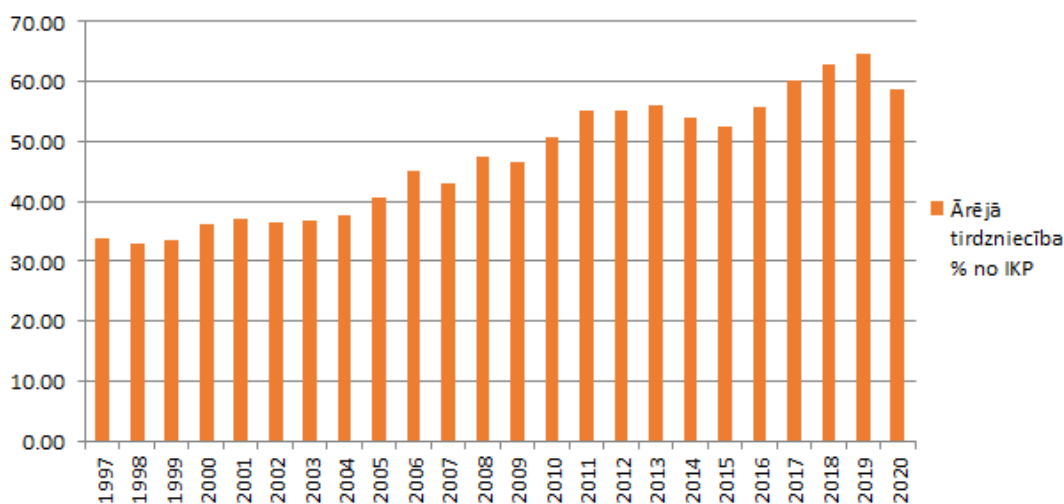
Pēc pirmajā daļa aplūkotās teorijas, valsts valūtas vērtības krišanās samazina tās pirktspēju, līdz ar to ir sagaidāma tieša ietekme uz tirdzniecības bilanci - importam teorētiski jāsamazinās, bet eksportam jāpalielinās. Tomēr, kā būs redzams attēlā 2.4., Apvienotās Karalistes gan imports, gan eksports turpināja pieaugt 2016.gadā un arī pēc tam.

2.2. Apvienotās Karalistes ārējās tirdzniecības un pakalpojumu bilance

Apvienotās Karalistes ārējās tirdzniecības dati ir pieejami Nacionālās Statistikas biroja mājaslapā (*Office for National Statistics*). Maģistra darba izstrādes brīdī jaunākā pieejamā informācija par starptautisko tirdzniecību bija par laika periodu no 1997.gadam līdz 2020.gadam ieskaitot.

¹⁰⁶Allen K, Treanor J. and Goodley S. (24.06.2016), *Pound slumps to 31-year low following Brexit vote*, The Guardian, available: <https://www.theguardian.com/business/2016/jun/23/british-pound-given-boost-by-projected-remain-win-in-eu-referendum> (Skatīts 07.05.2021)

Kā pirmajā daļā tika apskatīts, valsts tirdzniecības saites ar pārējo pasauli var novērtēt izmantojot vispārējās atvērtības indeksu, kas tiek aprēķināts kopējo preču un pakalpojumu tirdzniecības apjomu (imports + eksports) liekot attiecībā pret IKP. Darba autore, izmantojot Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Biroja mājaslapā pieejamos tirdzniecības un IKP datus, lai noskaidrotu Apvienotās Karalistes vispārējo atvērtību. Tika iekļauti tirdzniecības dati (preces + pakalpojumi no maksājumu bilances) un reālais IKP. Detalizēti dati apskatāmi pielikumā nr.1. Kā redzams attēlā 2.3., tirdzniecībai pēdējo 23 gadu laikā ir tendence palielināt savu īpatsvaru, 2019.gadā sasniedzot 64.72% atzīmi. Tomēr salīdzinājuma ar citām Eiropas valstīm šis rādītājs ir zems, vidēji Eiropas Savienība ārējā tirdzniecība ir 91% no IKP. Vairumam Eiropas valstu tas pārsniedz 100 atzīmi. Piemēram, pēc Pasaules bankas datiem 2019.gadā tirdzniecības % no IKP bija Īrijā 239, Nīderlandē 154, Beļģijā 163, Francijā 65, Vācijā 88, ASV 26, Ķīnā 36, Honkongā 353.¹⁰⁷ Tas norāda, ka, lai arī ārējā tirdzniecība ir nozīmīga valsts ekonomikā, AK ir salīdzinoši mazāk atkarīga no preču un pakalpojumu apmaiņas ar pārējo pasauli, kā citas Eiropas valstis.

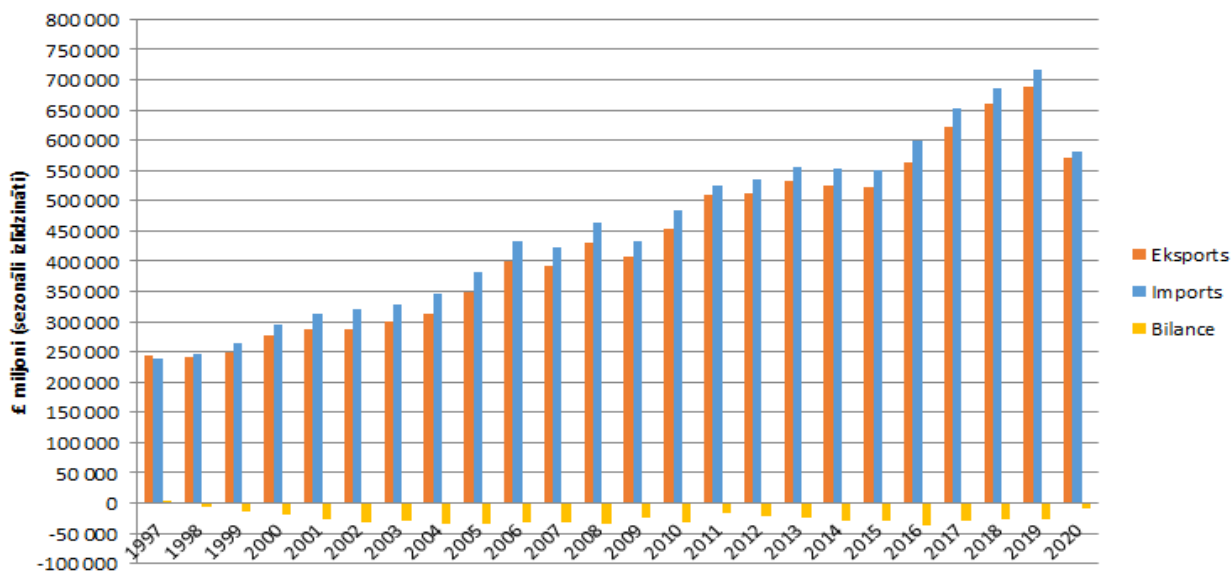
2.3. att. Apvienotās Karalistes tirdzniecības atvērtības indekss no 1997.līdz 2020.gadam

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables and Gross Domestic Product: chained volume measures: Seasonally adjusted £m). Autores veidots attēls.

Kā redzams attēlā 2.4., Apvienotās Karalistes preču un pakalpojumu ārējās tirdzniecības nominālajai vērtībai ir tendence pieaugt. Ja salīdzina 1997.gadu un 2020.gadu, tad gan eksporta, gan importa vērtība ir palielinājusies vairāk kā divas reizes. Tomēr, tā kā pakāpenisks vērtības pieaugums ir bijis kā eksportā, tā importā, tad attiecīgi tirdzniecības

¹⁰⁷ World Bank national accounts data, *Trade (% of GDP)*, available: https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS?end=2019&most_recent_year_desc=true&start=1997 (Skatīts 06.05.2021)

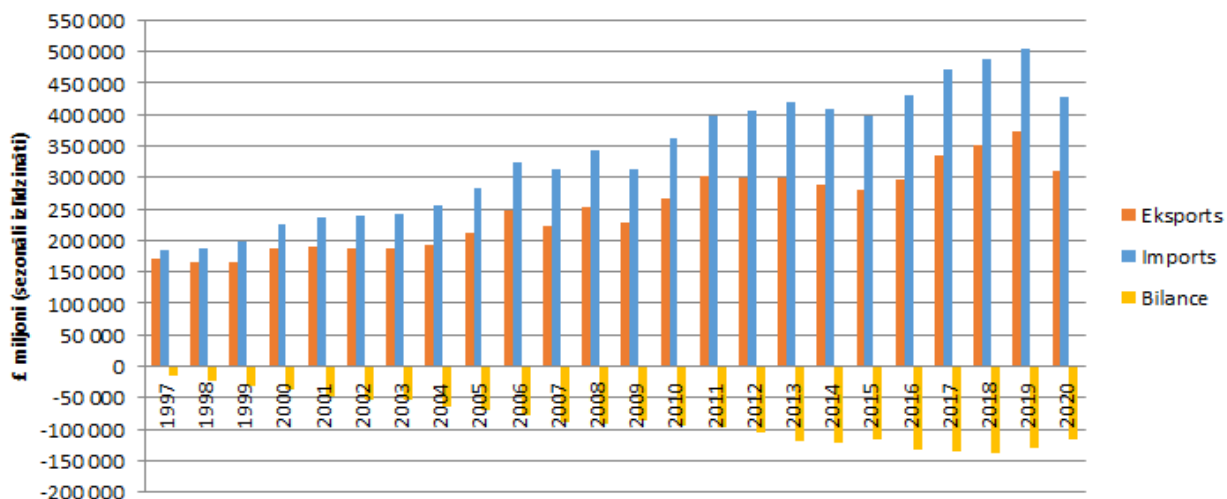
balance, nav piedzīvojuši krāsas izmaiņās. Apskates periodā tā ir svārstījusies no 4 257 milj. £ 1997.gadā (vienīgais gads apskates periodā ar pozitīvu tirdzniecības bilanci) līdz -36 113 milj. £ 2016.gadā.

2.4. att . Apvienotās Karalistes preču un pakalpojumu ārējās tirdzniecības bilance no 1997.līdz 2020.gadam

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veidots attēls.

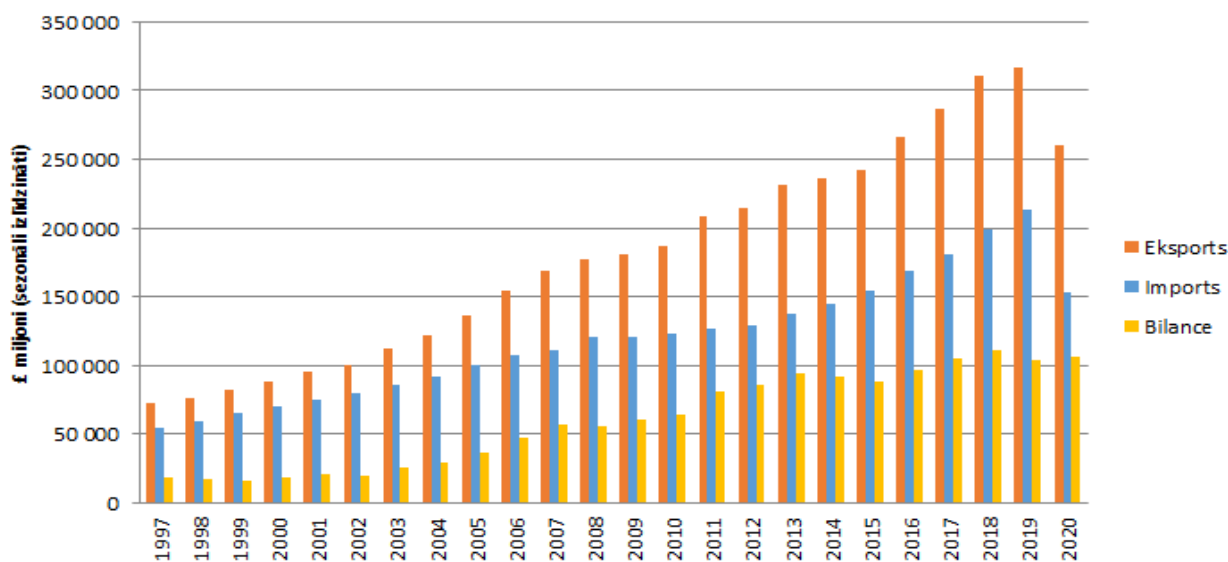
Kā tika minēts valsts makroekonomikas apskatā, Apvienotās Karalistes ekonomikā ļoti būtiska loma ir tieši pakalpojumu tirdzniecībai, savukārt saražoto preču loma IKP pēdējās dekādes ir samazinājusies. Tāpēc autore vēlas apskatīt arī atsevišķi valsts ārējās tirdzniecības bilanci pakalpojumiem un precēm.

2.5. att . Apvienotās Karalistes preču ārējās tirdzniecības bilance no 1997.līdz 2020.gadam

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veidots attēls.

Apvienotās Karalistes preču ārējās tirdzniecības bilancē attēlā 2.5., ir vērojams tās deficīta pieaugums. Tātad AK ir tendence importēt arvien vairāk preces, kā eksportēt. Lai arī dažos gados ir redzams tirdzniecības intensitātes samazinājums, kopumā ir vērojama tendence preču importam un eksportam ilgtermiņā pieaugt. Lai arī pēdējos divos gados tirdzniecības deficīts ir mazinājies, tomēr ilgtermiņā no 1997.līdz 2018.gadam bija vērojams straujāks importa pieauguma pārsvars pār eksportu.

2.6. att. Apvienotās Karalistes pakalpojumu ārējās tirdzniecības bilance no 1997.līdz 2020.gadam

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veidots attēls.

Apvienotās Karalistes pakalpojumu bilance attēlā 2.6. atspoguļo diezgan atšķirīgu situāciju. Kopš 1997.gadam līdz pat 2019.gadam pakalpojumu eksporta un importa apjomi ik gadu pieauga. Pakalpojumu eksportā bija vērojams straujāks pieaugums, līdz ar to ārējās tirdzniecības bilance visu apskates periodu ir bijusi pozitīva un ar tendenci augt. Tikai 2020.gadā ir vērojams straujš kritums kā pakalpojumu eksportā (-17.8%) tā importā (-27.8%), kas ir izskaidrojams ar būtisko Covid-19 globālās pandēmijas ietekmi uz ekonomiku visā pasaulē. Globālās finanšu krīzes ietekmē 2008.un 2009.gadā gan preču, gan pakalpojumu tirdzniecībā bija vērojama stagnācija, bet tikai uz samērā neilgu laiku.

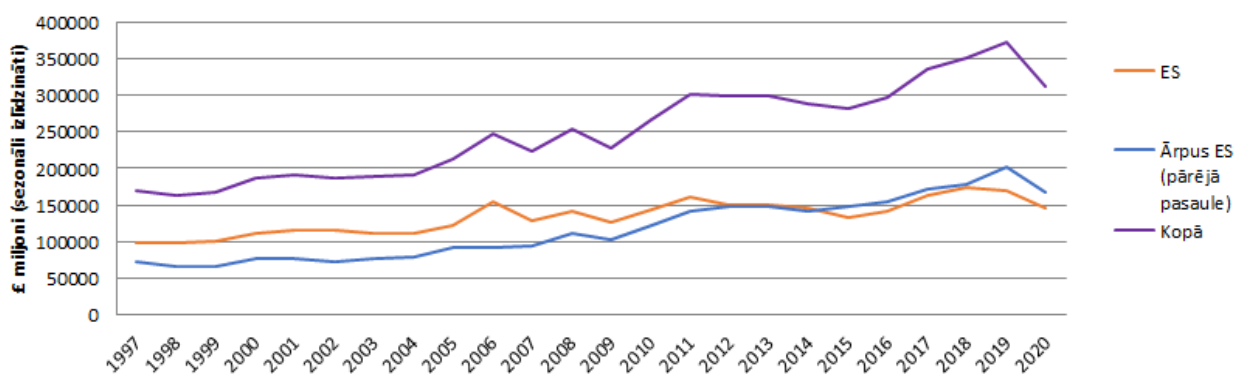
Kopumā var secināt, ka Apvienotās Karalistes gan preču gan pakalpojumu ārējā tirdzniecība turpina augt. Tomēr preču tirgū AK importē vairāk kā eksportē, bet šo deficītu daļēji sedz pakalpojumu tirdzniecības bilances radītais pārpalikums. Tirdzniecības atvērtības indekss arī norāda uz valsts aizvien lielāku integrāciju starptautiskajā tirdzniecībā.

2.3. Apvienotās Karalistes preču starptautiskā tirdzniecība

Nemot vērā plašo datu un informācijas apjomu tirdzniecības jomā, maģistra darba autore neveiks padziļinātu pakalpojumu sektora analīzi, bet turpinājumā pievērsīsies preču starptautiskās tirdzniecības analīzei. Kā pirmajā apakšnodaļā - starptautisko teoriju apskatā - novērojams, tradicionāli starptautisko tirdzniecību asociē tieši ar preču tirgu.

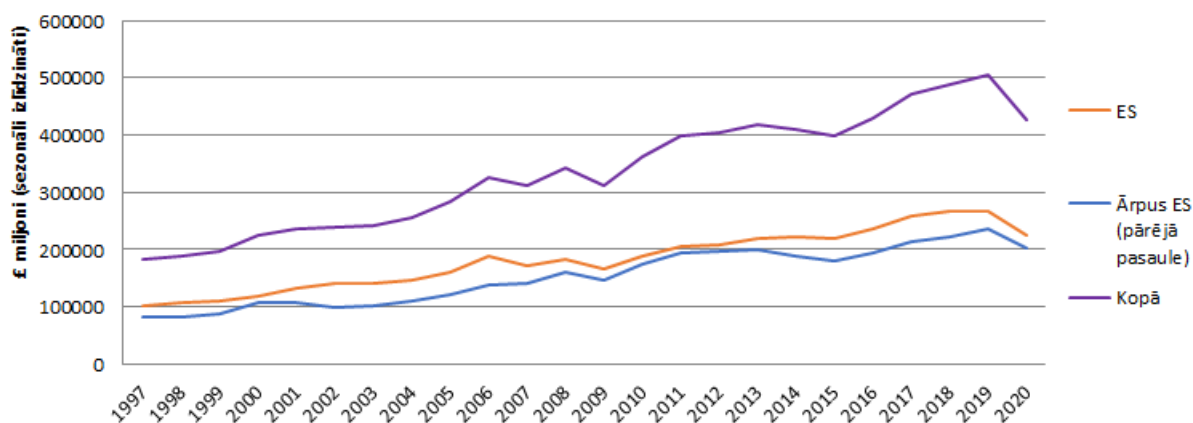
2.3.1. Apvienotās Karalistes preču ārējās tirdzniecības kopskats

Kā redzams attēlā 2.7., kopš 1997.gada līdz 2019.gadam, kopumā eksporta apjomiem AK bija tendence pieaugt. Kā izņēmums gan jāmin laika periods no 2006.līdz 2009.gadam, kad ir vērojamas asākas svārstības, ko var izskaidrot ar Globālās finanšu krīzes ietekmi. Straujais eksporta kritums 2020.gadā atspoguļo Covid-19 vīrusa pandēmijas sekas uz globālo ekonomiku. Pandēmijas izplatīšanās mazināšanas nolūkos lielākā daļa valstu valdību veica dažāda veida pasākumus, kas būtiski ietekmēja patēriņa iespējas, vairāku sektoru darbību, ražošanas procesus un loģistiku. Līdz pat 2006.gadam ES nozīme AK eksportā svārstījās ap 60%, tomēr pēc Globālās finanšu krīzes ES, kā AK eksporta galamērķa, īpatsvars ir lēnām mazinājies un 2020.gadā 47% no Apvienotās Karalistes eksporta precēm devās uz kādu no ES dalībvalstīm.

2.7. att . Apvienotās Karalistes preču eksports (izteikts miljonos sterliņu mārciņās) no 1997.līdz 2020.gadam

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (*Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables*). Autores veidots attēls.

2.8. att. Apvienotās Karalistes preču imports (izteikts miljonos sterliņu mārciņās) no 1997.līdz 2020.gadam

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veidots attēls.

Apvienotās Karalistes preču importā attēlā 2.8. ir vērojama līdzīga situācija, kā eksportā. No 1997. līdz 2019.gadam importa apjomi valstī pakāpeniski ir pieauguši, ar būtisku izņēmumu Globālās finanšu krīzes laikā un ievērojamo 2020.gadā globālās Covid-19 pandēmijas negatīvo ietekmi. Arī importā ES ir svarīgs partneris, jo visa apskatītā perioda laikā imports no ES dalībvalstīm ir sastādījis vismaz 50% no AK kopējā importa (svārstības no 51% līdz 59% apskatītajā laika posmā).

2.2. tabula

Apvienotās Karalistes preču eksporta tirgi un importa avoti
2019. un 2020.gadā (miljonos sterliņu mārciņās)

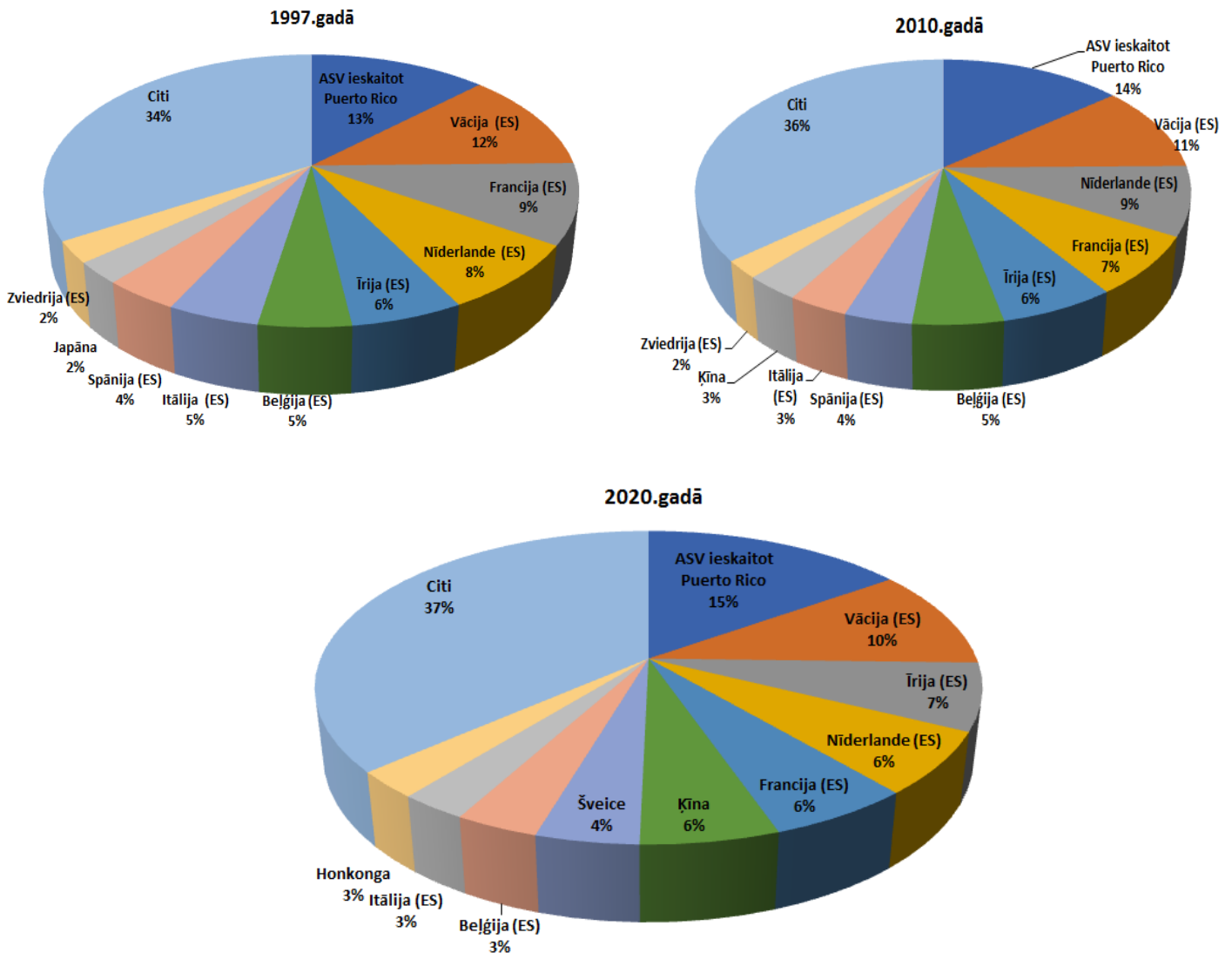
Eksporta Tirgus				Importa Avoti			
Valsts	Vērtība 2019, £ miljoni	Vērtība 2020, £ miljoni	% no kopējā AK preču Eksporta 2020	Valsts	Vērtība 2019, £ miljoni	Vērtība 2020, £ miljoni	% no kopējā AK preču Importa 2020
1 ASV ieskaitot Puerto Rico	61 215	47 284	15.2	1 Vācija	65 355	54 910	12.8
2 Vācija	36 592	31 888	10.2	2 Ķīna	47 032	54 105	12.7
3 Īrija	21 919	21 597	6.9	3 ASV ieskaitot Puerto Rico	46 434	36 722	8.6
4 Nīderlande	24 596	20 045	6.4	4 Nīderlande	42 585	35 651	8.3
5 Francija	24 575	18 415	5.9	5 Francija	31 317	23 949	5.6
6 Ķīna	30 599	17 642	5.7	6 Beļģija	25 999	22 953	5.4
7 Šveice	11 089	13 159	4.2	7 Itālija	19 778	16 978	4.0
8 Beļģija	12 943	10 663	3.4	8 Spain	17 311	14 739	3.4
9 Itālija	10 064	8 652	2.8	9 Īrija	13 753	13 100	3.1
10 Honkonga	8 629	8 589	2.8	10 Norvēģija	16 158	11 314	2.6

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veidots attēls.

Kā minēts, Eiropas Savienība sastāda gandrīz 50 % no Apvienotās Karalistes importa un arī eksporta, tomēr atsevišķi analizējot pa valstīm tabulā 2.2. ir redzams, lai arī joprojām vērojama pārsvarā ES dalībvalstu klātbūtne galveno partneru sarakstā, kā eksporta nozīmīgākais tirgus tomēr ir ASV, kas aptver 15.2% no kopējā AK eksporta. Lai arī Vācija ar 12.8% ir nozīmīgākais AK importa avots, tūlīt aiz tās seko Ķīna ar 12.7% un ASV ar 8.6% no kopējā importa. Jāmin, ka ne ASV, ne Ķīna nav arī Nāciju Sadraudzības sastāvā.

2.3.2. Apvienotās Karalistes eksporta preces un galvenie partneri

Darba pirmajā daļā tika minēts, ka tirdzniecības analīzē ir būtiski noskaidrot partnerus, ar kuriem valsts veic tirdzniecību. Kā bija novērojams jau iepriekš apskatītajā Apvienotās Karalistes preču eksporta grafikā, Eiropas Savienības dalībvalstis ir bijušas un vēl joprojām ir nozīmīgs galamērķis AK ražotajām precēm. Aplūkojot tuvāk valstis, uz kurām AK ir eksportējusi visvairāk pēdējos 23 gadus, ir uzskatāmi redzams, ka, kopš 1997. līdz 2020.gadam, ik gadu vismaz 6 no 10 galvenajiem eksporta galamērķiem atradās Eiropas Savienībā. 2.9.attēlā ir atspoguļots galveno 10 eksporta partnervalstu īpatsvars attiecīgi 1997., 2010. un 2020.gadā. Analizējot detalizētāk, kas ir bijuši galvenie AK eksporta partneri, redzams, ka nemainīgi ASV (ieskaitot Puertoriko) un Vācija ir saglabājušas pirmo un otro vietu. Tomēr, ja ASV īpatsvars ir nedaudz pieaudzis, tad Vācijas īpatsvars kopējā AK eksportā ir nedaudz sarucis. Kā būtiskas izmaiņas var vērtēt eksporta uz Ķīnu īpatsvara pieaugumu. Ja 1997.gadā tās bija tikai 35.vietā ar 0.53% no AK eksporta apjomiem, tad 2020.gadā AK eksports uz Ķīnu sasniedza 6% no kopējā eksporta un ierindoja to kā 6.nozīmīgāko galamērķi. Divas no ES valstīm, kas bija eksporta top 10 partneru vidū 1997. un 2010.gadā laika gaitā ir zaudējušas savu nozīmi. 2020.gadā starp galvenajiem AK eksporta partneriem vairs nav Zviedrija un Spānija, kas agrāk bija attiecīgi 2% un 4% no Apvienotās Karalistes eksporta tirgus. Arī Francijas nozīme AK eksportā pakāpeniski ir sarukusi no 9% uz 6% no kopējā AK preču eksporta.

2.9. att . Apvienotās Karalistes eksporta nozīmīgākie partneri 1997., 2010. un 2020.gadā (% no kopējā eksporta)

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veidots attēls.

Lai arī ASV un Vācija pēdējo 23 gadu laikā ir nemainīgi bijuši galvenie Apvienotās Karalistes eksporta tirgi, tomēr kopumā ir novērojamas izmaiņas AK galveno partneru vidū. Galvenokārt vērojams neliels ES dalībvalstu nozīmes kritums AK eksportā.

Galvenās eksporta preču grupas

Apskatot AK galveno eksporta preču grupas 2.3.tabulā, ir novērojams, ka AK eksportē galvenokārt produktus, kas pieprasa kvalificēta darbaspēka klātbūtni un tehnoloģisku attīstību: automašīnas, medicīniskos un farmaceitiskos produktus, ģeneratorus, aviācijas

produktus, zinātniskos instrumentus un elektropreces, iekārtas, tehniku). Valsts tirdzniecība uz āru dominē industriāli produkti. Jēlnafta un krāsainie metāli ir nozīmīgākie dabas resursi AK eksportā. Būtiski atzīmēt, ka eksporta preču grupās nav manāmi lauksaimniecības vai zvejsaimniecības produkti.

2.3. tabula

**Apvienotās Karalistes galvenās eksporta preču grupas 2019. un 2020.gadā
(miljonos sterliņu mārciņās un % no kopējā apjoma)**

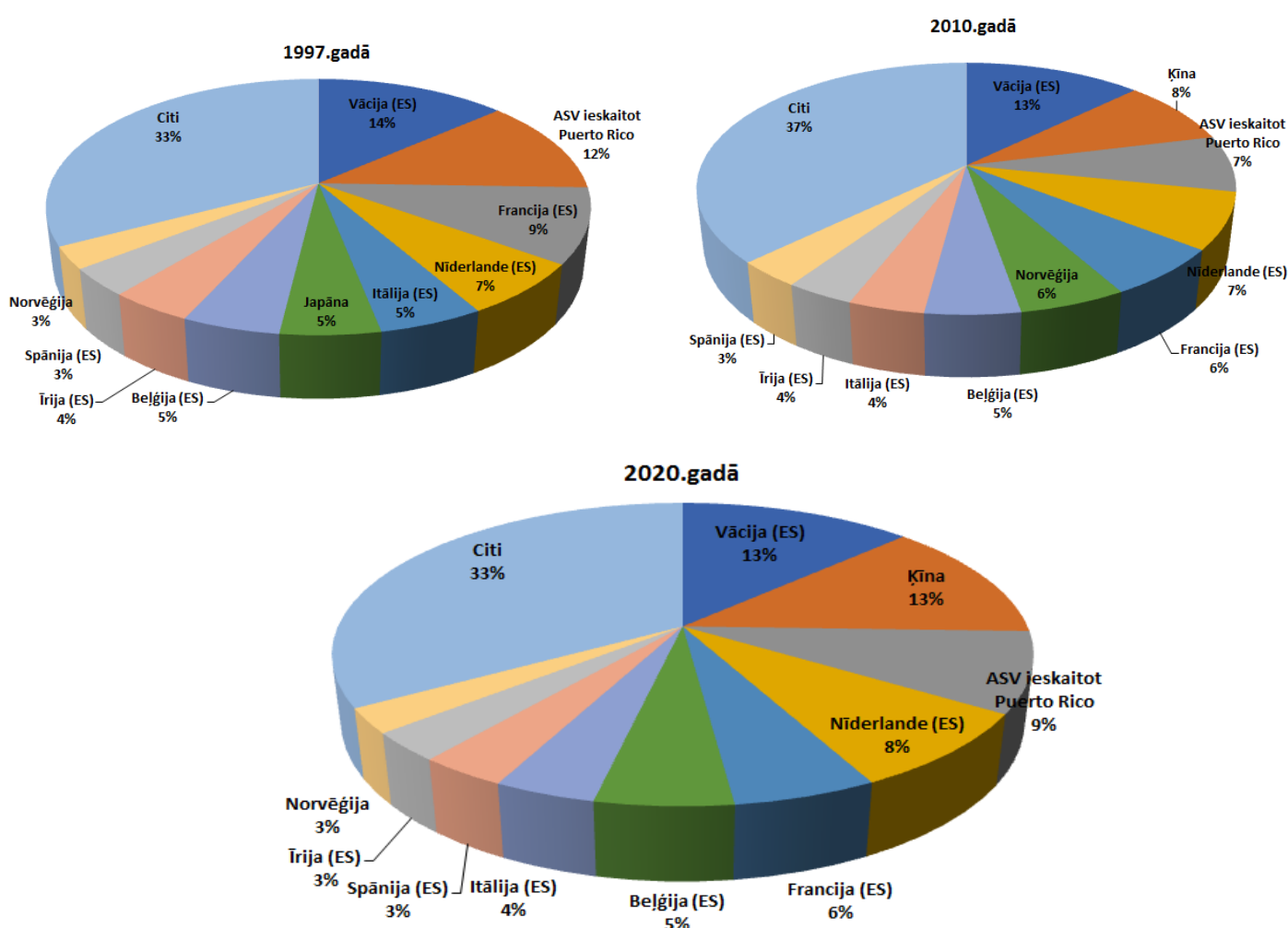
Preču grupa	Vērtība 2019, £ miljoni	Vērtība 2020, £ miljoni	Salīdzināmā izmaiņa ar 2019.gadu	% no kopējā AK preču eksporta 2020
1 Automašīnas	31 078	21 571	-30.6%	7.0%
2 Medicīniskie un farmaceitiskie produkti	23 134	21 118	-8.7%	6.8%
3 Mehāniskie enerģijas ģeneratori (starpprodukts)	25 486	20 454	-19.7%	6.6%
4 Jēlnafta	28 405	16 387	-42.3%	5.3%
5 Krāsainie metāli	9 372	14 752	57.4%	4.8%
6 Dārgmetāli	14 509	10 988	-24.3%	3.6%
7 Lidaparāti, aviācija	14 541	10 347	-28.8%	3.4%
8 Organiskās ķīmiskās vielas	9 180	9 506	3.6%	3.1%
9 Zinātniskie instrumenti (kapitāls)	9 833	8 702	-11.5%	2.8%
10 Dažādas elektropreces (starpprodukti)	9 084	8 106	-10.8%	2.6%
11 Citi ražojumi (patērētāji)	8 788	7 850	-10.7%	2.5%
12 Vispārējās rūpniecības iekārtas (kapitāls)	8 462	7 678	-9.3%	2.5%
13 Rafinēta eļļa	12 815	7 309	-43.0%	2.4%
14 Apģērbs	7 181	6 851	-4.6%	2.2%
15 Citas ķīmiskas vielas	5 961	6 805	14.2%	2.2%
16 Dzērieni	8 168	6 693	-18.1%	2.2%
17 Vispārējās rūpniecības iekārtas (starpprodukti)	7 299	6 383	-12.5%	2.1%
18 Dažādi metāla izstrādājumi	6 586	5 983	-9.2%	1.9%
19 Specializētās iekārtas (kapitāls)	6 586	5 721	-13.1%	1.9%
20 Tualetes un tīrīšanas līdzekļi	5 657	5 608	-0.9%	1.8%
21 Mākslas darbi	9 782	5 564	-43.1%	1.8%
22 Telekomunikācijas un skaņas iekārtas (kapitāls)	6 315	5 411	-14.3%	1.8%
23 Dažādas elektropreces (kapitāls)	5 023	4 769	-5.1%	1.5%
24 Autotransporta līdzekļi, izņemot automašīnas (starpprod.)	5 639	4 460	-20.9%	1.4%
25 Biroja tehnika (kapitāls)	4 895	4 433	-9.4%	1.4%
26 Metāla rūdas un lūžņi	4 378	4 341	-0.8%	1.4%
27 Dzelzs un tērauds	4 175	3 748	-10.2%	1.2%
28 Plastmasas primārajās formās	3 584	3 112	-13.2%	1.0%
29 Juvelierizstrādājumi, dārglietas	5 521	2 933	-46.9%	1.0%
30 Plastmasas, kas nav primāras formas	3 070	2 849	-7.2%	0.9%

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veikts tulkojums un pievienots rādītājs "Salīdzināmā izmaiņa ar 2019.gadu".

Attiecībā pret 2019.gadu var redzēt strauju kritumu vairumā preču grupu, kas ir izskaidrojams ar 2020.gada Covid-19 pandēmijas radītajām ekonomiskajām sekām. Piemēram, dārglietu un mākslas darbu eksporta apjomu samazinājās par vairāk kā 40%, ko var izskaidrot ar cilvēku samazinātu interesi par luksusa precēm globālas recesijas periodā.

2.3.3. Apvienotās Karalistes importa preces un galvenie partneri

Preču importa 2.10.attēlā analīze uzrāda līdzīgus rezultātus attiecībā uz partneriem kā AK eksportā. 7 no 10 nozīmīgākajiem importa partneriem pēdējos 23 gadus ir Eiropas Savienības dalībvalstis. Vislielākais importa īpatsvars ir nemainīgi bijis no Vācijas. 1997.gadā 14%, 2020.gadā 13%). Kā bija vērojams eksportā, tā arī AK importā vērojama pieaugoša Ķīnas klātbūtne. 1997.gadā Ķīna ar 1.46% ierindojās 14.vietā pēc AK importa apjomiem. Tomēr jau 2010.gadā tā sasniedza 8% īpatsvaru no kopējā AK importa, piekāpjoties tikai Vācijai. Visbeidzot 2020.gadā jau 13% no importa precēm bija no Ķīnas (tikai 0.19% mazāk kā imports no Vācijas). Lai arī Ķīna ir ļoti straiji iekarojusi Apvienotās Karalistes tirgu, tomēr joprojām ir redzama stabila ES dalībvalstu loma AK importā.

2.10. att. Apvienotās Karalistes importa nozīmīgākie partneri 1997., 2010. un 2020.gadā (% no kopējā importa)

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veidots attēls.

Pēc Apvienotās Karalistes importa un eksporta partneru apskata var secināt, ka galvenās sadarbības valstis joprojām nemainīgi paliek ES dalībvalstis, atsevišķu ES valstu (Francija, Spānija, Nīderlande, Beļģija) nozīme AK ārējā tirdzniecībā ir mazinājusies, īpaši eksportā, kamēr Ķīnas un ASV īpatsvars preču plūsmā pieaug.

Galvenās importa preču grupas

Apskatot Apvienotās Karalistes importa galvenās preču grupas 2.4.tabulā, ir novērojams, ka arī importā kopumā dominē industriāli produkti un preces, kas pieprasa kvalificētu darbaspēku. Tomēr salīdzinājumā ar eksportu, importā ir būtiskāka nozīme arī vairākiem lauksaimniecības produktiem (dārzeņi un augļi 2.7%, gaļa un gaļas izstrādājumi 1.5%).

2.4. tabula

Apvienotās Karalistes galvenās importa preču grupas (miljonos sterliņu mārciņās un % no kopējā apjoma) 2019. un 2020.gadā

Preču grupa	Vērtība 2019, £ miljoni	Vērtība 2020, £ miljoni	Salīdzināmā izmaiņa ar 2019.gadu	% no kopējā AK preču importa 2020
1 Automašīnas	33 705	26 537	-21.3%	6.3%
2 Medicīniskie un farmaceitiskie produkti	23 743	22 029	-7.2%	5.2%
3 Apģērbs	20 790	20 503	-1.4%	4.8%
4 Telekomunikācijas un skaņas iekārtas (kapitāls)	19 619	18 417	-6.1%	4.4%
5 Biroja tehnika (kapitāls)	13 500	14 197	5.2%	3.4%
6 Mehāniskie enerģijas ģeneratori (starpprodukts)	20 893	13 991	-33.0%	3.3%
7 Krāsainie metāli	12 108	13 659	12.8%	3.2%
8 Dažādas elektropreces (starpprodukti)	15 983	13 140	-17.8%	3.1%
9 Citi ražojumi (patēriņa)	13 622	12 935	-5.0%	3.1%
10 Jēlnafta	19 423	12 261	-36.9%	2.9%
11 Dārzeņi un augļi	11 538	11 382	-1.4%	2.7%
12 Rafinēta eļļa	19 670	11 310	-42.5%	2.7%
13 Dažādi metāla izstrādājumi	12 592	9 921	-21.2%	2.3%
14 Autotransporta līdzekļi, izņemot automašīnas (starpprod.)	13 536	9 832	-27.4%	2.3%
15 Zinātniskie instrumenti (kapitāls)	9 013	9 177	1.8%	2.2%
16 Tekstila audumi	5 722	8 594	50.2%	2.0%
17 Vispārējās rūpniecības iekārtas (kapitāls)	9 075	7 576	-16.5%	1.8%
18 Organiskās ķīmiskās vielas	8 113	7 560	-6.8%	1.8%
19 Dzērieni	6 888	6 811	-1.1%	1.6%
20 Vispārējās rūpniecības iekārtas (starpprodukti)	8 203	6 525	-20.5%	1.5%
21 Citas ķīmiskās vielas	5 773	6 519	12.9%	1.5%
22 Tualetes un tīrīšanas līdzekļi	6 650	6 379	-4.1%	1.5%
23 Gaļa un gaļas izstrādājumi	6 630	6 182	-6.8%	1.5%
24 Lidaparāti, aviācija	8 385	6 131	-26.9%	1.4%
25 Autotransporta līdzekļi, izņemot automašīnas (kapitāls)	8 296	5 999	-27.7%	1.4%
26 Papīrs un kartons	6 430	5 765	-10.3%	1.4%
27 Dārgmetāli	15 705	5 585	-64.4%	1.3%
28 Degviela	6 656	4 866	-26.9%	1.1%
29 Dažādas elektropreces (kapitāls)	5 134	4 843	-5.7%	1.1%
30 Minerālu ražojumi	6 592	4 672	-29.1%	1.1%

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veikts tulkojums un pievienots rādītājs "Salīdzināmā izmaiņa ar 2019.gadu".

Tāpat arī, ja apgērbs sastādīja 2.2% no eksporta, tad importā tā ir 3 nozīmīgākā preču grupa, kas aptver 4.8% no kopējā AK preču importa.

Gan eksportā gan importā (tabulas 2.3.un 2.4.) attiecībā pret 2019.gadu var redzēt strauju kritumu vairumā preču grupu, kas ir izskaidrojams ar 2020.gada kopējās ekonomiskās aktivitātes samazinājumu visā pasaulē.

3. BREXIT PROCESS UN TĀ RADĪTĀS IZMAIŅAS APVIENOTĀS KARALISTES ĀRĒJĀ TIRDZniecĪBĀ AR EIROPAS SAVIENĪBU

Trešā un noslēdzošā maģistra darba daļa tiek veltīta padziļinātam Brexit procesa apskatam, kas pamatā ir balstīts uz publisko informāciju un tekošo notikumu gaitas analīzi un visjaunāko pieejamo statistikas datu novērtējumu. Noslēdzošā apakšnodaļā darba autore veiks praktisku gravitācijas modeļa pielietojumu, lai novērtētu Apvienotās Karalistes ārējo tirdzniecību un to ietekmējošus faktorus, izmantojot regresijas analīzi.

3.1. Apvienotā Karaliste Eiropas Savienības sastāvā

Otrais pasaules karš atstāja uz pasauli dramatiskas sekas. Laika posmā no 1939. līdz 1945.gadam karā bija iesaistījušās 30 valstis, kopējais mirušo skaits no militārajiem (vai militārās aktivitātes saistītiem) uzbrukumiem vai no bada tika noteikts ap 70-85 miljoniem cilvēku, jeb 4% no visas pasaules populācijas, no tiem ap 40 miljoniem bojā gājušo jeb aptuveni 10% no savas populācijas bija tieši Eiropā. Pēc kara oficiālajām beigām 1945.gada 8.maijā, kontinentā joprojām turpinājās vairāki politiskie konflikti, masveida cilvēku kustība, bads un arī mājokļu trūkumu. Vācija vien zaudēja ap 70% no tās mājokļiem, attiecīgi Lielbritānija un Polija ap 30% katra, Francija, Beļģija, Nīderlande, Dienvidslāvija ap 20% katra. Transporta infrastruktūra bija pilnībā paralizēta, liela daļa no dzelzceļa sliežu, tiltiem, lokomotīvē un vagoniem bija iznīcināta. Arī ražošanas un elektroenerģijas iekārtas, raktuves, lauksaimniecības zemes tika būtiski bojātas. Vācija un arī Itālija tika noslogotas ar reparāciju maksājumiem un vairākas valstis piedzīvoja strauju inflāciju.¹⁰⁸ Šī iezīmētā pēckara Eiropa ļoti uzskatāmi parāda cenu, ko prasa vairāku valstu atsevišķas politiskās ambīcijas, kas pāraug militārā darbībā. Līdz ar to ir skaidri saprotami ka vairāk kā jebkad iepriekš tika saskatāmi centieni veidot ciešāku sadarbību valstu starpā, lai mazinātu riskus nākotnē piedzīvot kādas nācīgas vēlmi uzsākt militārus konfliktus vai represijas pret citām valstīm, iedzīvotāju grupām, kas varētu atkārtoti nest kontinentam nesamērīgas ciešanas.

1940.gados tika izveidotas vairākas starptautiskās organizācijas, kārtības atjaunošanai. Tika radīta jau pirmajā nodaļā minētā Vispārējā vienošanās par tirdzniecību un tarifiem (GATT, mūsdienās PTO) un arī Starptautiskais Valūtas fonds, kas bija vērsta uz labi

---

¹⁰⁸ Berend, I.T. (2020). *The Economics and Politics of European Integration: Populism, Nationalism and the History of the EU*, Taylor and Francis. Page 8.

funkcionējoša starptautiskās monetārās sistēmas nodrošināšanu.¹⁰⁹ Pēc kara beigām Apvienotās Karalistes kara laika premjerministrs Vinstons Čerčils vērsās pie Francijas un Vācijas, aicinot tās uzņemties vadību vienotas Eiropas veidošanā. 1946.gadā Cīrihes Universitātē viņš sniedza runu, kurā atkārtoti uzsvēra nepieciešamību Eiropai atdzimt un tas valstīm sadarboties, lai tās varētu atkopties no kara postījumiem. Kā arī Čerčils norādīja, ka nav nekādu iemeslu, kāpēc lai reģionāla Eiropas organizācija būtu pretrunā ar pasaules organizāciju ANO, šādas sadarbība nenovājina, bet tieši stiprina pasaules organizāciju, kā piemēru minot Nāciju Sadraudzības apvienību (Commonwealth of Nations).¹¹⁰

Par Eiropas integrācijas aizsākumu var uzskatīts 1951.gadu, kad tika izveidota Eiropas Ogļu un tērauda kopiena. Tā sāka vienot Eiropas valstis gan ekonomiski gan politiski, ar mērķi nodrošināt ilglaicīgu mieru. Dibinātājvalstis bija Beļģija, Francija, Vācija, Itālija, Luksemburga un Nīderlande. Vēlāk 1957.gadā ar Romas Līgumu tika nodibināta Eiropas Ekonomikas Kopiena (EEK), kas 1993.gadā kļuva par Eiropas Savienību.¹¹¹ Eiropas Kopiena sākotnēji tika izveidota kā muitas savienība, kas nodrošinātu brīvu tirdzniecību starp tās dalībvalstīm un ieviestu vienotus tarifus attiecībā pret trešajām valstīm. Tomēr kļuva skaidrs, ka muitas savienība eksistence nav pietiekama, lai realizētu brīvu tirdzniecību, jo dalībvalstis varēja turpināt nacionālo nozaru aizsardzību izmantojot ar tarifiem nesaistītas barjeras, kā, piemēram tehniskus šķēršļus - atšķirīgus valsts produktu standartus.¹¹² Turpmākajos gados bija redzama kopienas virzība uz ciešāku integrāciju, kļūstot par vienoto tirgu un visbeidzot par ekonomisku savienību, kas ietver vienotu monetāro un fiskālo politiku.

Sākotnēji Apvienotā Karaliste noraidīja dalību Eiropas Ogļu un tērauda kopienā, tomēr pēc EEK dibināšanas tā saskatīja ieguvumus, ko nes dalība kopienā - Vācijas un Francijas ekonomikas piedzīvoja strauju uzplaukumu. Līdz ar to AK arī sāka apsvērt kļūšanu par daļu no EEK. Par galvenajiem iemesliem var minēt nevēlēšanos atpalikt no tajā brīdī straujāk augošām ekonomikām, kā arī AK bija ļoti cieša saikne ar ASV un dalība EEK sniegtu lielāku ekonomisko neatkarību.

---

¹⁰⁹Berend, I.T. (2020). *The Economics and Politics of European Integration: Populism, Nationalism and the History of the EU*. Taylor and Francis, page 8.

¹¹⁰Council of Europe, *Winston Churchill, speech delivered at the University of Zurich, 19 September 1946*, available:

<https://rm.coe.int/16806981f3#:~:text=I%20wish%20to%20speak%20about,of%20ancient%20and%20modern%20times> (Skatīts 21.04.2021)

¹¹¹ Eiropas Savienība. *Eiropas Savienības vēsture*

https://europa.eu/european-union/about-eu/history_lv (Skatīts 21.04.2021)

¹¹² Laursen, F. (ed.) (2016). *Comparative Regional Integration: Europe and Beyond*, Taylor and Francis. Chapter 12.

Apvienotās Karalistes iestāšanās EEK nebija vienkārša. Tā divas reizes bija veikusi pieteikumu 1960.gados, lai kļūtu par dalībvalsti, un abas reizes (1963.un 1967.gadā) tika noteikts veto no Francijas puses, kā iemeslu minot AK ciešās saites ar Nāciju Sadraudzību un ASV, kā arī tās lauksaimniecības politiku. 1972.gadā Apvienotās Karalistes trešais pieteikums tika apstiprināts.¹¹³ Sekojoši Apvienotā Karaliste oficiāli pievienojās Eiropas Ekonomikas Kopienai 1973.gadā, tomēr laika gaitā tā izvēlējās neveikt visus ciešākas integrācijas soļus. Apvienotā Karaliste nekad nekļuva par daļu no Šengenas bez robežu zonas, tā arī izvēlējās paturēt savu nacionālo valūtu un nepievienoties eirozonai. Joprojām ir vairākas valstis, kas vēlas pievienoties Eiropas Savienībai, kā, piemēram, Albānija, Ziemeļmaķedonija, Melnkalne, Serbija un Turcija.¹¹⁴

Kā apskatīts pirmajā darba daļā - tirdzniecības liberalizācija var gan uzlabot resursu sadali, ražošanas efektivitāti, tādējādi palielinot valsts salīdzinošo priekšrocību, tomēr tās rezultātā vienlaicīgi palielinās konkurence vietējā tirgū. Ir vērtīgi apskatīt šīs tirdzniecības barjeru mazināšanas ietekmi uz valsts ekonomiku. Pēc kļūšanas par Eiropas Ekonomikas Kopienas dalībvalsti, Apvienotā Karaliste varēja novērot būtiskus izmaiņus ekonomikā. Ir pētījumi, kas norāda uz nozīmīgu ES integrācijas nozīmi valstu IKP pieaugumā. Haralds Badingera (*Harald Badinger*) 2005.gada pētījumā tiek norādīts, ka IKP uz vienu iedzīvotāju 2000.gados ES valstu vidū būtu par vienu piektdaļu zemāks, ja kopš 1950.gadiem nebūtu bijusi veikta reģiona integrācija. Tai skaitā arī AK uzrādīja 25.5% palielinājumu.¹¹⁵ AK pieeja EEK tirgum samazināja tirdzniecības izmaksas. Līdz ar to tika novērots tirdzniecības aktivitātes pieaugums īpaši ar EEK pamata valstīm. S.L. Baiera (*Baier*) un pētnieku grupas 2008.gadā publicēta analīze starp dalību EEK un dalību citās reģiona ekonomiskajās zonās (EFTA un EEA) norādīja, ka dalība EEK 15 gadu laikā bija veicinājusi tirdzniecību par 41.2% vairāk kā tas būtu bijis otrā gadījumā.¹¹⁶ Arī tika norādīts AK tirdzniecības ieguvums no dalības Eiropas Ekonomikas Kopienā 21.1% apmērā.¹¹⁷

---

¹¹³The National Archives, *The EEC and Britain's late entry*, available:<https://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/themes/eec-britains-late-entry.htm> (Skatīts 10.05.2021)

¹¹⁴Candidate Countries and Potential Candidates, European Commission, available: <https://ec.europa.eu/environment/enlarg/candidates.htm> (Skatīts 01.04.2021)

¹¹⁵Badinger H. (2005), *Growth Effects of Economic Integration: Evidence from the EU Member States*, Review of World Economics vol. 141, pages 50-78

¹¹⁶Baier S.L., Bergstrand J.H., Egger P., McLaughlin P.A. (04.2008), *Do Economic Integration Agreements Actually Work? Issues in Understanding the Causes and Consequences of the Growth of Regionalism*, World Economy vol. 31 (4), pages 461 - 497.

¹¹⁷Crafts N, (04.2016), *The Growth Effects of EU Membership for the UK: a Review of the Evidence*, CAGE Online Working Paper Series 280, Competitive Advantage in the Global Economy (CAGE), page 6, available: <https://www.smf.co.uk/wp-content/uploads/2016/04/SMF-CAGE-The-Growth-Effects-of-EU-Membership-for-the-UK-a-Review-of-the-Evidence-.pdf> (Skatīts 12.05.2021)

Viņas Majestātes Valsts kases (*Her Majesty's Treasury*) analīze norāda, ka ieguvumi no dalības Eiropas Savienībā būtiski pārsniedz tās radītās izmaksas. Dalības ES atstāja nozīmīgu ietekmi uz AK ekonomikas atvērtību, tirdzniecību un investīciju pieplūdumu. Gandrīz trīs ceturtdaļas no ārvalstu investoriem ir norādījuši pieeju Eiropas tirgum kā iemeslu investēt Apvienotajā Karalistē. Dalība ES ir bijusi nozīmīga arī darba tirgū. Tiek lēsts, ka ap 2016.gadu aptuveni 3.3 miljoni darbavietu bija saistīts ar eksportu no AK uz ES valstīm. AK dalība vienotajā tirgū sniedza piekļuvi arī ES pārrunām, kas attiecās uz piekļūšanu pasaules tirgum. Esot daļai no ES, dalībvalstij ir pieeja tirdzniecības nolīgumiem ar vairāk valstīm, kā ASV un Kanādai kopā ņemot. Priekš Apvienotās Karalistes tas ir bijis īpaši nozīmīgi, jo tās ekonomikā būtisku lomu ieņem pakalpojumi un attīstītā ražošana, kas sevī ietver sarežģītas piegādes ķēdes. Arī tirdzniecības īpatsvars no IKP (atvērtības indekss) ir būtiski pieaudzis - ja pirms kļūšanas par EEK biedru Apvienotajā Karalistē tas bija zem 30%¹¹⁸, tad pēdējā desmitgadē tas svārstās ap 50 - 60%, liekot secināt, ka reģionālā integrācija ir būtiski stimulējusi tirdzniecības izaugsmi Apvienotajā Karalistē.

3.2. Iemesli Apvienotās Karalistes vēlmei izstāties no Eiropas Savienības

Kā tika apskatīts iepriekšējā apakšnodaļā, dalība Eiropas Savienība kopumā norāda uz pozitīvām tendencēm valsts tirdzniecībā un ekonomikā, tomēr valstij, esot daļai no reģionālas ekonomiskās savienības, jāsaskaras arī ar sava veida suverenitātes zaudēšanu kādos no lēmumiem, kas tieši ietekmē valsts ekonomiku un iedzīvotājus. Lai arī zinātniskie pētījumi norāda uz reālu ekonomisko izaugsmi, liela daļa Apvienotās Karalistes iedzīvotāju jau kopš laika, kad tā kļuva par ES dalībvalsti, ir turējusi diezgan skeptisku nostāju attiecībā uz labumu, ko valsts gūst, esot daļa no savienības.

Apvienotā Karaliste pievienojās Eiropas Ekonomikas Kopienai 1973.gadā, 16 gadus pēc EEK izveidošanas. Daļa iedzīvotāju un politisko spēku jau tajā laikā iebilda pret šo savienību.¹¹⁹ 1975.gadā - tikai divus gadus pēc pievienošanās EEK - premjerministra Harolda Vilsona (*Harold Wilson*) leiboristu valdība rīkoja balsojumu ar mērķi noskaidrot, vai iedzīvotāji vēlas, ka valsts paliek kopienā. Tas bija pirmais valsts mēroga referendums. Toreiz

---

¹¹⁸ HM Treasury (04.2016), *HM Treasury analysis: the long-term economic impact of EU membership and the alternatives*, available:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/517415/treasury_analysis_economic_impact_of_eu_membership_web.pdf (Skatīts 10.05.2021)

¹¹⁹Hutton R. (01.02.2020), *The Roots of Brexit*, Bloomberg, available:

<https://www.bloomberg.com/quicktake/will-uk-leave-eu> (Skatīts 02.04.2021)

uzdotais jautājums bija sekojošs: “Vai jūs domājat, ka Lielbritānijai vajadzētu palikt Eiropas Kopienā (kopējā tirgū)?”. Līdz ar to balsotājiem vajadzēja norādīt vai nu “Jā” vai “Nē”. Tajā brīdī arī opozīcijā esošā Margareta Tečere dedzīgi aizstāvēja palikšanu kopienā. Referendums noslēdzās ar pārliecinošu “Jā” pārsvaru.¹²⁰ Referendumā kopumā piedalījās 64 % balsstiesīgo un 67% balsoja par AK palikšanu kopienā, savukārt 33% balsoja pret.¹²¹

1993.gadā tā brīža premjerministra Džona Meidžora (*John Major*) valdība gandrīz krita, kad vairāki premjera partijas deputāti balsoja pret viņu. Tam par iemeslu bija Māstrihtas līguma parakstīšana, kas pastiprināja kopienas sadarbību un izveidojās ES. Eiroskepticisms saglabājas arī tad, kad tika izveidota vienotā ES valūta 1999.gadā, ko Apvienotā Karaliste neieviesa. 2004.gadā astoņu jaunu dalībvalstu iekļaušana ES izraisīja imigrācijas vilni, kas radīja spriedzi publisko pakalpojumu sektorā. Anglijā un Velsā ārzemēs dzimušo rezidentu īpatsvars pieauga, sasniedzot 13.4% 2011.gadā, kas bija aptuveni divas reizes lielāks kā 1991.gadā. Imigrantus piesaistīja valsts straujā ekonomiskā izaugsme, kas bija divas reizes lielāka kā eirozonā. Apvienotā Karaliste piekrita rīkot balsojumu pēc tam, kad 2015.gada vēlēšanās 13% balsu ieguva pret ES vērstā AK Neatkarības partija. Tā kā iedzīvotāju brīva kustība ir viens no ES pamatprincipiem, tad, vienīgi izstājoties no savienības, AK varēja veikt ierobežojumus migrācijas plūsmā. Brexit kampaņas pārstāvji kā vienu no pamata argumentiem izmantoja tieši bažas par pieaugošo imigrāciju. Tika apgalvots, ka ES veidojas par supervalsti, kas arvien vairāk aizskāra valstu suverenitāti un ka AK joprojām ir globāla ietekme, un tā var iegūt labākus tirdzniecības nolīgumus esot pati par sevi.¹²²

Kā vēl viens nozīmīgs ieguvums no Brexit tika norādīts, ka Apvienotā Karaliste ir tā saucamā “donorvalsts”¹²³, kas nozīmē, ka tās iemaksas ES budžetā pārsniedz ieguvumu, ko tā iegūst no ES fondiem. Apskatot 2019.gada datus, AK bija viena no nedaudzajām valstīm, kuras darbības budžeta bilance bija negatīva - norādot, ka tā veic lielākas iemaksas, kā saņem finansiālu atbalstu.¹²⁴ Tomēr jāņem vērā, ka šī bilance ir ļoti virspusējs arguments, jo tā

---

¹²⁰Welsh J.(25.02.2016), *Britain's 1975 Europe referendum: what was it like last time?*, The Guardian, available:

<https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/25/britains-1975-europe-referendum-what-was-it-like-last-time> (Skatīts 04.04.2021)

¹²¹Miller V., (13.07.2015), *The 1974-75 UK Renegotiation of EEC Membership and Referendum*. House of Commons Library, available:

<https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7253/> (Skatīts 04.04.2021)

¹²²Hutton R. (01.02.2020), *The Roots of Brexit*, Bloomberg, available:

<https://www.bloomberg.com/quicktake/will-uk-leave-eu> (Skatīts 02.04.2021)

¹²³Chappell S. (12.05.2016), *Brexit or Bremain: the arguments at a glance*, Euronews, available: <https://www.euronews.com/2016/05/12/brexit-the-arguments-at-a-glance> (Skatīts 02.05.2021)

¹²⁴European Commission. *EU budget*, available:

https://ec.europa.eu/budget/graphs/revenue_expenditure.html (Skatīts 28.02.2021)

neatspoguļo papildus ieguvumus, kas roads esot daļai no ekonomiskās savienības, piemēram, ieguvumi tirdzniecībā un pakalpojumu sektorā.

2019.gads bija pēdējais pilnais Apvienotās Karalistes gads ES sastāvā. šajā laikā joprojām AK turpināja veikt iemaksas ES budžetā un no ES saņēma finansējumu dažādām lauksaimniecības, sociālajām, ekonomiskās attīstības un konkurētspējas programmām. AK neto iemaksa bija mērāma 9.5 miljardos mārciņu. Tomēr arī pēc izstāšanās no savienības, AK veiks atsevišķas iemaksas, lai varētu turpināt dalību noteiktās ES programmās, kā pētniecības un inovāciju programmā.¹²⁵

Plašu uzmanība pirms un arī pēc Brexit balsojuma tika pievērsta zvejniecības nozarei. 92% no nozarē strādājošajiem pirms Brexit balsojuma aptaujā atzīmēja, ka balsos par izstāšanos no ES.¹²⁶ Lai arī zvejniecība sastāda ļoti niecīgu daļu no AK ekonomiskajām aktivitātēm un nodarbina tikai ap 12000 cilvēku, arguments, par kontroles atgūšanu pār saviem jūras resursiem ieguva vairāk sentimentālu nozīmi. Tomēr arī šajā gadījumā jāņem vērā, ka 75 % no AK nozvejas tiek eksportēta uz ES valstīm¹²⁷, līdz ar to jau pirms izstāšanās no ES, varēja saskatīt būtiskus riskus zivsaimniecības nozarē. Arī apskatot 2.nodaļā iekļautās tabulas ar importa un eksporta preču grupām, zivis un jūras veltes nav atrodamas galveno 30 produktu grupu sarakstā.

Pauls Vaitlijs (Paul Whiteley) no AK Valdības Departamenta apkopoja vairāk ka 10 gadu laikā veiktu aptauju datus, lai gūtu ieskatu Apvienotās Karalistes pilsoņu nostājā attiecībā uz valsts dalību ES. Kopumā tika noskaidrots, ka cilvēki atbalstītu dalību savienībā, ja tie redzētu, ka tiek sasniegti gaidāmie ieguvumi - augoša ekonomika, aizsardzība pret noziedzību un terorismu, imigrācijas kontrole un efektīvs sabiedrisko pakalpojumu darbs. Tomēr liela daļa iedzīvotāju nejuta, ka ES sniedz gaidāmo rezultātu. 2008.gada krīzes radītās ekonomikas recesijas sekas negatīvi ietekmēja nostāju pret ES. Arī imigrācijas jautājumu risināšana pēc arābu pavasara 2010.gadā radīja bažas par AK vēlmi būt daļai no ES.¹²⁸

---

¹²⁵Keep M. (04.01.2021), *The UK's contribution to the EU budget*, House of Commons Library, available: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7886/> (Skatīts 10.05.2021)

¹²⁶McAngus C., Usherwoor S. (10.06.2016), *British fishermen want out of the EU – here's why*, The Conversation, available: <https://theconversation.com/british-fishermen-want-out-of-the-eu-heres-why-60803> (Skatīts 01.05.2021)

¹²⁷Ball J. (03.12.2020), *Why Brexit all comes down to fish*, The New European, available: <https://www.theneweuropean.co.uk/brexit-news/the-centrality-of-fishing-to-brexit-6575230> (Skatīts 01.05.2021)

¹²⁸Whiteley P. , *Insight: Why Britain really voted to leave the European Union*, University of Essex, available: <https://www.essex.ac.uk/research/showcase/why-britain-really-voted-to-leave-the-european-union> (Skatīts 15.05.2021)

Kopumā var secināt, ka Apvienotajā Karalistē vienmēr ir pastāvējusi sašķeltība (īpaši politiskajās aprindās) attiecībā uz valsts dalību ES. Par galvenajiem Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības iemesliem var norādīt:

- Vēlme atgūt suverenitātes, spēt pašiem būt noteicējiem pār ekonomiskajiem un politiskajiem jautājumiem, kā arī saviem resursiem.
- Vēlme kontrolēt migrāciju savā teritorijā, kas ES ietvaros nav iespējams.
- Mazināt izmaksas.

Noteikti, kā būtisks fakts jānorāda, ka Ziemeļīrijas un Skotijas apgabali Brexit referendumā izteikti bija par palikšanu Eiropas Savienības sastāvā. Tāpat arī apskatot no vecuma grupām, uzskatāmi bija redzams, ka gados jaunāki iedzīvotāji puda ES labvēlīgu nostāju, bet pret ES noskaņoto balsotāju īpatsvars pieauga palielinoties vecuma grupai. To var izskaidrot ar gados jaunu cilvēku lielāku vēlmi gūt pieredzi ceļojot, strādājot un studējot Eiropas Savienības dalībvalstīs.

3.3. Apvienotās Karalistes un Eiropas Savienības vienošanās

Lai arī pasaule bija pārsteigta par 2016. referenduma balsojuma iznākumu, tas nemaz nebija tik negaidīts. Kā iepriekšējā nodaļā tika apskatīts - Apvienotās Karalistes iedzīvotāji saskatīja vairākus negatīvus efektus, ko veicināja dalība Eiropas Savienībā. Dalība savienībā tika uzskatīta par dārgu, kontrolējošu un arī kā iemesls nekontrolētai imigrācijai. Uzreiz pēc referendumā bija novērojama ietekme finanšu tirgos - Lielbritānijas mārciņā strauji zaudēja savu vērtību. Bija radusies neskaidrība, par nākotni un kā tiks ieviests Brexit. Apvienotās Karalistes premjerministrs Deivids Kamerons (*David Cameron*) demisionēja pēc referendumā rezultātu paziņošanas un viņa vietā stājās Terēza Meja (*Theresa May*), kura uzsāka sarežģīto un haotisko pārrunu procesu par izstāšanās gaitu un noteikumiem. Pēc Terēzas Mejas neveiksmīgas vadības, premjerministra amatā tika ievēlēts Boris Džonsons (*Boris Johnson*),¹²⁹ kurš turpināja vest pārrunas ar ES attiecībā uz nākotnes sadarbību. Oficiāli Apvienotā Karaliste izstājās no Eiropas Savienības 2020. gada 31. janvārī, tomēr tika noteikts 11 mēnešus ilgs pārejas periods un līdz ar to 2020. gada decembris kļuva par dažādu līgumu termiņa beigām.

Jau pirms referendumā, Apvienotajā Karalistē institūcijām bija zināms, ka pozitīvs Brexit balsojums nesīs intensīvu darbu pārrunām ar ES un daudz neskaidrības. 2016. gada

---

¹²⁹Hutton R. (01.02.2020), *The Roots of Brexit*, Bloomberg, available: <https://www.bloomberg.com/quicktake/will-uk-leave-eu> (Skatīts 02.04.2021)

februārī Ārlietu un Sadraudzības lietu valsts sekretāra parlamentam iesniegtais dokuments par izstāšanās procesu no ES norādīja, ka ir ļoti liela iespējamība, ka būs nepieciešams izstāšanās perioda pagarinājums, pirmkārt, lai vienotos par izstāšanās procesu no ES, otrkārt, lai vienotos par kārtību nākotnē starp AK un ES, treškārt, lai apspriestu AK pieņemamus tirdzniecības darījumu nosacījumus ar valstīm, kas nav ES sastāvā. Dokumentā tika minēts, ka kopumā, balsojums, par izstāšanos būtu tikai procesa sākums ne beigas un tas var izraisīt nenoteiktību līdz pat desmit gadiem vai ilgāk.¹³⁰ Brexit radīja lielu interesi arī akadēmiskajā vidē, jo Eiropas Savienības Nolīguma 50.panta iedarbināšana bija tikai sākums ilgam juridiskam procesam.¹³¹

Pēc referenduma par Apvienotās Karalistes izstāšanos no ES 2016.gada 26.jūnijā tikai 2020.gada 24.decembrī, dažas dienas pirms pārejas perioda beigām, beidzot tika panākta vienošanās, kas noteic turpmāko abu pušu sadarbību kā tirdzniecības tā drošības un citu savstarpējo interešu jomās.

Citējot Eiropas Komisijas priekšsēdētājas Urzulas fon der Leienas sacīto: “Bija vērts cīnīties par šo vienošanos, jo tagad mums ir taisnīgs un līdzsvarots nolīgums ar Apvienoto Karalisti, kas aizsargās mūsu Eiropas intereses, nodrošinās godīgu konkurenci un sniegs tik ļoti nepieciešamo paredzamību mūsu zvejnieku kopienām. Visbeidzot, mēs varam atstāt “Brexit” pagātnē un raudzīties nākotnē. Eiropa tagad virzās uz priekšu.”¹³²

No Apvienotās Karalistes puses tika veikti arī sagatavošanās darbi situācijai, ja nāktos izstāties no ES bez nolīguma (*no-deal exit*). Sākās intensīvs darbs pie jaunu tirdzniecības nolīgumu veidošanas ar esošajiem un jauniem tirdzniecības partneriem. No-deal gadījumā AK un ES savstarpējā tirdzniecība norisinātos zem Pasaules Tirdzniecības organizācijas noteikumiem,¹³³ kas nozīmētu tarifu piemērošanu, tas savukārt sadārdzinātu preču importu un eksportu.

---

¹³⁰ HM Government.Cabinet Office (29.02.2016.). *The process for withdrawing from the European Union*, page 8, available: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/504216/The_process_for_withdrawing_from_the_EU_print_ready.pdf (Skatīts 03.03.2021)

¹³¹ Hillion Ch.,(04.2016), *Leaving the European Union, the Union way: A legal analysis of Article 50 TEU*. Swedish Institute for European Policy Studies, available:<https://euagenda.eu/upload/publications/untitled-63097-ea.pdf> (Skatīts 04.05.2021)

¹³²Paziņojums Presei (24.12.2020), *ES un Apvienotās Karalistes Tirdzniecības un sadarbības nolīgums: Eiropas interešu aizsardzība, godīgas konkurences nodrošināšana un pastāvīga sadarbība savstarpējo interešu jomās*, Eiropas Komisija, pieejams: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/ip_20_2531 (Skatīts 03.03.2021)

¹³³ HM Government, (10..2019.), *No-Deal Readiness Report*, page 7, available: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/837632/No_deal_readiness_paper.PDF (Skatīts 10.05.2021)

Kopumā **Tirdzniecības un sadarbības nolīguma** projektu veido trīs galvenās daļas:

- Brīvās tirdzniecības nolīgums. Ietver preču un pakalpojumu tirdzniecību, investīcijas, konkurenci, valsts atbalstu, nodokļu pārredzamību, gaisa un autopārvadājumus, enerģētiku, ilgtspēju, zivsaimniecību, datu aizsardzību un sociālā nodrošinājuma koordinēšanu.
- Jauna partnerība pilsoņu drošības jautājumos. Izveidots jauns ietvars tiesībaizsardzības un tiesu iestāžu sadarbībai krimināllietās un civillietās.
- Horizontāls nolīgums par pārvaldību. Ietver juridiskās noteiktības nodrošinājumu uzņēmumiem, patērētājiem un iedzīvotājiem, izpildes un strīdu izšķiršanas mehānisma nodrošinājums, vienlīdzīgas konkurences apstākļu ievērošanai.¹³⁴

Vienošanās neietver ārpolitiku, ārējās drošības un aizsardzības sadarbību. Līdz ar to no 2021.gada 1.janvāra starp AK un ES nav vienot struktūra un koordinācija šajos jautājumos. Kā arī Tirdzniecības un sadarbības nolīgums neietver lēmumus saistībā ar finanšu pakalpojumu līdzvērtību, AK datu aizsardzības sistēmas atbilstību vai AK sanitārā un fītosanitārā režīma novērtējumu, gala rezultātā piemērojot AK trešo valstu statusu pārtikas preču eksportā uz ES. Šis bija ES virzīts lēmums, attiecībā uz kuru tā nepieļāva pārrunas.¹³⁵

Ar oficiālo nosaukum “Tirdzniecības un sadarbības nolīgums starp Eiropas Savienību un Eiropas Atomenerģijas kopienu, no vienas puses, un Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti, no otras puses”¹³⁶ ir apjomīgs dokuments un latviešu valodā ietver 1238 lapaspuses. Darba tēmas ietvaros nozīmīgi ir apskatīs pirmo no pīlāriem - Brīvās tirdzniecības nolīgumu.

Attiecībā uz savstarpējo tirdzniecību, abām pusēm būtiskākais mērķis, bija panākt bez tarifu un bez kvotu preču plūsmas turpinājums, kas arī tika iekļauts nolīgumā. Šī ir atzīmēta kā pirmā reize, kad ES ir piekritusi ieviest nulles tarifu un kvotu režīmu ar kādu tirdzniecības partneri. Tomēr jāņem vērā, ka šis nosacījums attiecās uz visām precēm, kas atbilst

---

¹³⁴Paziņojums Presei (24.12.2020), *ES un Apvienotās Karalistes Tirdzniecības un sadarbības nolīgums: Eiropas interešu aizsardzība, godīgas konkurences nodrošināšana un pastāvīga sadarbība savstarpējo interešu jomās*, Eiropas Komisija, pieejams:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/ip_20_2531 (Skatīts 03.03.2021)

¹³⁵The EU-UK Trade and Cooperation Agreement (31.12.2020), available:

https://ec.europa.eu/info/relations-united-kingdom/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement_en (Skatīts 15.04.2021)

¹³⁶ Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis (31.12.2020), *Tirdzniecības un sadarbības nolīgums starp Eiropas Savienību un Eiropas Atomenerģijas kopienu, no vienas puses, un Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti, no otras puses*, 1238 lapaspuses, pieejams:[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:22020A1231\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:22020A1231(01)&from=EN) (Skatīts 02.04.2021)

attiecīgajiem izcelsmes noteikumiem (ir nepieciešams nodrošināt attiecīgo dokumentāciju). AK būs arī turpmāk jāievēro produktu atbilstība veselības standartiem, ja tā vēlas eksportēt preces uz ES. Nolīgums ietver arī noteikumus, lai atbalsētu pakalpojumu tirdzniecību, tomēr šī sadaļa ir samērā virspusēja. Nolīgumā tiek atrunāta arī tranzīta brīvība caur katras puses teritoriju.

Apvienotās Karalistes vēlme pārņemt kontroli pār saviem ūdeņiem netika pilnībā realizēta. Nolīgums nosaka, ka turpmākos 5 gadus ES laivas varēs turpināt pieeju AK ūdeņiem, vienlaikus pakāpeniski samazinot savu aktivitāti par 25%. Pēc perioda beigām būs nepieciešamas jaunas pārrunas attiecībā uz šo jautājumu.

Nolīgumā tiek atrunāta arī nepārtraukta un ilgtspējīga gaisa un jūras, dzelzceļa un auto transporta satiksmes savienojamība. Tāpat arī nolīgums paredz vienlīdzīgas konkurences apstākļus starp ES un AK pārvadātājiem, lai nerastos apdraudējums pasažieru un darba ņēmēju tiesībām un transporta drošībai.

Tiek atrunāta arī vienlīdzīgas konkurences apstākļu nodrošināšana, saglabājot augstu aizsardzības līmeni svarīgos jautājumos kā vides aizsardzība, klimata pārmaiņas, sociālās un darba tiesības, nodokļu pārredzamība, valsts atbalsts, izmantojot efektīvu vietējo pārvaldi, saistošu strīdu izšķiršanas mehānismu un iespēju iesaistītajām pusēm veikt korektīvus pasākumus. Apvienotā Karaliste arī saglabā iespēju turpmāk piedalīties vairākās ES pamatprogrammās laika posmā no 2021. līdz 2027.gadam, bet vienīgi ar nosacījumu, ka tā veic noteiktas iemaksas ES budžetā. Tirdzniecības un sadarbības nolīgums ir plašāks par tradicionālajiem brīvās tirdzniecības nolīgumiem un nodrošina pamatu ES un AK ilgstošās sadarbības saglabāšanu.¹³⁷

Lai palīdzētu kā Apvienotās Karalistes tā arī Eiropas Savienības uzņēmumiem pielāgoties jaunajai situācijai, AK valdība un Eiropas Komisija izveidoja plašu informācijas apkopojumu, lai sniegtu vadlīnijas uzņēmumiem importējot vai eksportējot produktus, pakalpojumus uz un no ES, ar darbaspēka kustību saistītajās izmaiņās un datu aizsardzības jautājumos. Tomēr izmaiņas, valstij atstājot ekonomisko savienību, bija nenovēršamas.

---

¹³⁷ Paziņojums Presei (24.12.2020), *ES un Apvienotās Karalistes Tirdzniecības un sadarbības nolīgums: Eiropas interešu aizsardzība, godīgas konkurences nodrošināšana un pastāvīga sadarbība savstarpējo interešu jomās*, Eiropas Komisija, pieejams: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/ip_20_2531 (Skatīts 03.03.2021)

3.4. Brexit radīto seku analīze

Viena no būtiskākajām izmaiņām attiecībā uz Brexit ietekmi uz Apvienotās Karalistes tirdzniecību, jāmin, ka visas ES panāktās tirdzniecības vienošanās ar pārējām pasaules valstīm vairs neattiecas uz Apvienoto Karalisti, līdz ar to ļoti nozīmīgi AK bija un vēl joprojām ir strādāt pie jauniem tirdzniecības nolīgumiem, lai kompensētu potenciālo tirdzniecības samazinājumu ar ES.

Vairāki nolīgumi ir parakstīti, bet nav pilnībā stājušies spēkā. Albānija - šobrīd tirdzniecība saskaņā ar PTO noteikumiem. Kanāda un Meksika - tiek piemērotas preferenciālās tarifu likmes. Jordāna - tirdzniecība notiek saskaņā ar Vispārējo importa preferenču sistēmu un saskaņā ar PTO noteikumiem attiecībā uz Lielbritānijas eksportu. Nolīgumu stāšanās spēkā ar iepriekšminētajām valstīm ir sagaidāma 2021.gadā. Ar Austrāliju, Jaunzēlandi un ASV Apvienotā Karaliste ir noslēgusi Savstarpējās atzīšanas līgumus, kuros valstis atzīst viena otras atbilstības novērtēšanas rezultātus (procesu kopums, kas testēšanas, sertifikācijas vai cita veida pārbaudes rezultātā apstiprina, vai produkts atbilst noteiktajām juridiskajām prasībām). Apvienotā Karaliste 2020.gada nogalē parakstīja nozīmīgu tirdzniecības vienošanos ar Japānu.¹³⁸ Kā tika novērots otrās nodaļas tirdzniecības partneru analīzē, AK ir nozīmīgas tirdzniecības saites ar ASV, tomēr valstu starpā vēl nav panākta tirdzniecības vienošanās, kas atvieglotu savstarpējo preču plūsmu.

Brexit sekas bija vērojamas jau kopš Brexit balsojuma. Kā tika apskatīts apakšnodaļā, kas veltīta Brexit iemesliem, viens no galvenajiem argumentiem bija imigrācijas kontroles atgūšana. Apvienotās Karalistes darba tirgū izteikti pēdējos gados ir bijusi liela loma ārvalstu darbaspēkam. Pēc Oksfordas universitātes migrācijas novērošanas (*Migration Observatory at the University of Oxford*) projekta datiem, 2017.gadā 18% no darbiniekiem nebija dzimuši Apvienotajā Karalistē (8% ES, 10% ārpus ES). 79% no citu ES dalībvalstu pilsoņiem strādāja kvalificētu vai augsti kvalificētu darbu.¹³⁹ Kopumā ES pilsoņu skaits Apvienotās Karalistes nodarbinātības rādītajos ir būtiski pieaudzis pēdējo divdesmit gadu laikā. Tomēr, kā redzams attēlā 3.1., sākot ar 2016.gadu AK strādājošo ES valstspiederīgo skaits ir stabilizējies. Kā vienu no iemesliem var uzskatīt Brexit balsojumu 2016.gadā. Izstāšanās no ES nozīmē arī

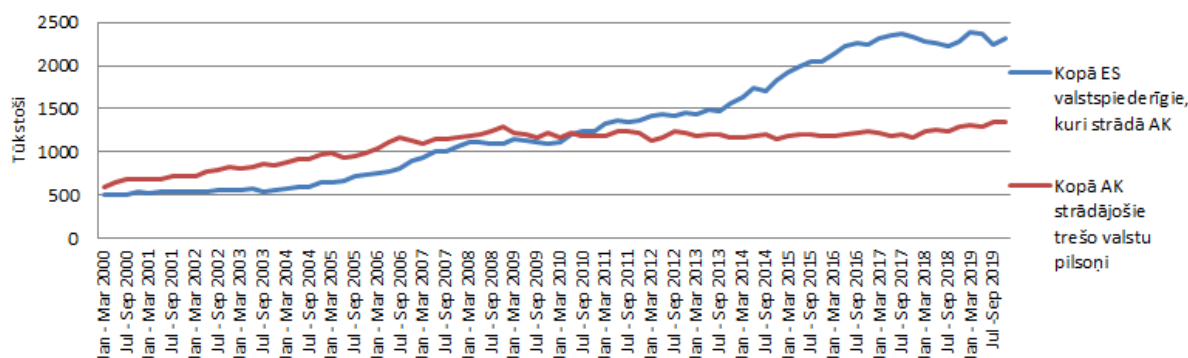
¹³⁸United Kingdom public sector information website (published 29.01.2020, updated 01.05.2021), *UK trade agreements with non-EU countries*, available:

<https://www.gov.uk/guidance/uk-trade-agreements-with-non-eu-countries> (Skatīts 03.05.2021)

¹³⁹Sumption M., and Reino M. F. (2018). *Exploiting the Opportunity? Low-Skilled Work Migration After Brexit*, The Migration Observatory, available:

<https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/reports/exploiting-the-opportunity-low-skilled-work-migration-after-brexit/> (Skatīts 28.04.2021)

izmaiņas darbaspēka kustībā. Striktāki iebraukšanas, darba uzsākšanas noteikumiem, sociālās aprūpes, bērnu un ģimenes atbalsta izmaiņas nenoliedzami citu Eiropas Savienības valstu iedzīvotājiem var mazināt interesi par darba uzsākšanu Apvienotajā Karalistē. Autore vēlējas apskatīt šo rādītāju, jo, kā minēts daudzi no ES iebraukušie darbinieki strādā kvalificētu vai augsti kvalificētu darbu, daudzi ārvalstu pilsoņi strādā gan pakalpojumu, gan ražošanas sektoros, tādējādi izmaiņas nodarbinātībā var potenciāli ietekmēt arī eksporta nozares. No trešajām valstīm strādājošo skaits ir bijis samērā stabils pēdējo desmit gadu laikā.

3.1. att. Apvienotajā Karalistē strādājošo ārvalstu pilsoņu skaits (izteikts tūkstošos) 2000.-2019.

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (*Office for National Statistics, UK and non-UK people in the labour market: February 2020*). Autore veidots attēls. ES sērijas ir balstītas uz pašreizējo dalību ES; piemēram, Polija ir iekļauta ES sērijā visā laikrindā, lai gan Polija pievienojās ES tikai 2004. gadā.

Kā viens no minētajiem argumentiem par labu ES pamešanai tika minēti maksājumi, ko AK veic ES budžetā. Līdz ar to, valstij izstājoties no savienības, var saskatīt potenciālus ieguvumus, piemēram, tai vairs nebūtu jāmaksā dalībvalsts iemaksas. Kā arī ienākumu no muitas tarifem un nodevām, kas tiek maksāti par precēm, kas ieceļo valstī no ne-Eiropas Savienības valstīm, nonāks vietējā nevis ES kopējā budžetā. Kā, piemēram, 2019.gadā Apvienotās Karalistes muitas tarifi un nodevas sastādīja 2.7 miljardus mārciņu, jeb aptuveni 13% no iemaksu sadaļas (neņemot vērā atlaidi).¹⁴⁰

Jau pirms apstiprinošā balsojuma par labu Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES, tika saskatītas potenciālas lielas izmaiņas to savstarpējā turpmākajā sadarbībā. Kopš 2016.gada vairāki pētnieki ir centušies veikt prognozes reālajām sekām ko Brexit atstās uz abām iesaistītajām pusēm, bet jo īpaši uz Apvienotās Karalistes ekonomiku. Pirms panāktās AK un ES vienošanās 2020.gada nogalē, tika veikti dažādi aprēķini, ar mērķi noskaidrot tā saucamo “hard brexit” scenāriju, kas paredz AK izstāšanos no ES bez vienošanās un tādējādi kļūstot par trešo valsti.

¹⁴⁰Keep M. (04.01.2021), *The UK's contribution to the EU budget*, House of Commons Library, page 6, available: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7886/> (Skatīts 10.05.2021)

Zinātnieku grupas, kuras sastāvā bija María C. Latorre (*Universidad Complutense de Madrid, Spain*), Zoryana Olekseyuk (*Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, Germany*), Hidemichi Yonezawa (*Statistics Norway, Norway*), Sherman Robinson (*PIIE, USA*), veica pārskatu, kas iekļāva 15 pētījumus, kuri savukārt aplūkoja dažādus Brexit scenārijus (hard un soft). Kopumā tika novērtēts, ka IKP zaudējumi Apvienotajā Karalistē “hard brexit” scenārijā svārstītos no 1.6% līdz 7.8%, bet “soft brexit” gadījumā zaudējumi mazinātos aptuveni uz pusi. Tomēr tiek norādīts, ka tirdzniecības līgumu noslēgšana ar trešajām valstīm varētu vismaz daļēji kompensēt zaudējumus, kas radīsies vairs neesot ES sastāva.¹⁴¹

Pēc Brexit balsojuma un panāktās vienošanās ir bijusi novērojama sašķeltība Apvienotās Karalistes daļās jeb zemēs. Tagad ne tikai Skotijā (2020.gada aptauju rezultāti norāda uz vairāk kā 50% atbalstu Skotijas neatkarībai¹⁴²), bet arī Velsā un Ziemeļīrijā ir saskatāma neapmierinātība ar Borisa Džonsona panākto vienošanos. Īpaši neskaidrs ir bijis Ziemeļīrijas robežas jautājums, kas pēc pārejas perioda beigām attiecīgi iekļauj muitas kontroles preču tirdzniecībā starp Lielbritāniju un Ziemeļīriju, atstājot iepriekšējo brīvo kustību Ziemeļīrijas un Īrijas republikas starpā. Tādējādi atspoguļojot Īrijas salas vienlaicīgu ekonomisko vienotību un politisko sašķeltību.¹⁴³ Veiktu aptauju rezultāti liecina, ka arī Velsas atbalsts neatkarības iegūšanai pēdējos gados ir pieaudzis.¹⁴⁴ Līdz ar to var secināt, ka Brexit ietekme ir bijusi arī uz Apvienotās Karalistes politisko stabilitāti un vienotību.

Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES kopējā tirgus un muitas savienības radīja tirdzniecības pārrobežas apmaiņas šķēršļus, kādi neeksistēja pirms 2021.gada 1.janvāra. Lai arī 2020.gada pašā nogalē tika panākts ES-AK tirdzniecības un sadarbības nolīgums, bija manāmas sekas valsts pārvaldē, uzņēmējdarbībā un kopumā sabiedrībā. Eiropas Komisija dalībvalstīm un ieinteresētajām personām nodrošināja apmācības un vadlīnijas, kā arī tā turpinās rīkot tehniska līmeņa nozaru seminārus visām dalībvalstīm, lai palīdzētu precizēt gatavības pasākumu ieviešanu, īpaši cilvēku un preču robežkontroles jautājumos. 50.panta saistīto pārrunu laikā tika publicēti vairāk kā 100 sagatavotības paziņojumi nozaru

---

¹⁴¹ Latorre M.C., Olekseyuk Z., Yonezawa H., Robinson S., *Making sense of Brexit losses: An in-depth review of macroeconomic studies*. Economic Modelling. Volume 89. 2020. Pages 72-87. ISSN 0264-9993.

¹⁴² Curtice J. (03.11.2020), *Is Brexit fuelling support for independence?*, ScotCen Social Research, available: <https://scotcen.org.uk/blog/is-brexit-fuelling-support-for-independence> (Skatīts 08.05.2021)

¹⁴³ Kellner P. (14.01.2021), *Brexit and the Gradual Disintegration of the United Kingdom*, Carnegie Europe, available: <https://carnegieeurope.eu/strategiceurope/83632> (Skatīts 28.04.2021)

¹⁴⁴ Institute for Government analysis, *Percentage of people who would vote yes in a Welsh independence referendum*, available: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/charts/welsh-independence> (Skatīts 09.05.2021)

ieinteresētajām pusēm.¹⁴⁵ Tomēr, kā tiks noskaidrots arī nākamajā sadaļā, šie centieni nespēja novērst neskaidrību un apjukumu saistībā ar jaunajām prasībām preču importā un eksportā.

Brexit pārejas perioda beigas - 2021.gada pirmā ceturkšņa datu analīze.

2021.gada janvārī bija vērojams tūlītējs Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES pārejas perioda beigu efekts, skatīt tabulu 3.1. Gada pirmajā mēnesī Apvienotās Karalistes ārējā tirdzniecība kopumā piedzīvoja krasu lejupslīdi, zaudējot 18.6% eksporta un 23.6% no importa salīdzinājumā ar 2020.gada decembri. Tomēr uzskatāmi redzams, ka tieši tirdzniecība ar Eiropas Savienību veidoja šo ārējās tirdzniecības samazinājumu. Attiecīgi, salīdzinot ar iepriekšējo mēnesi, eksports uz ES saruka par 42% un imports no ES par 30.4%, kamēr ar ārpus ES tirdzniecības partneriem eksports kritās par 15.5%, bet importā pat bija vērojams pieaugums 4.5% apmērā. Apskatot tirdzniecību ar Eiropas Monetārās savienības dalībvalstīm, ir vērojams ļoti līdzīgs rezultāts, kā kopumā ar ES. Tas ir izskaidrojams ar faktu, ka lielākās Eiropas ekonomikas un galvenie (Vācija, Francija, Nīderlande, Beļģija, Spānija, Itālija, Īrija) AK partneri ir arī monetārās savienības dalībvalstis.

Tomēr būtiski ir norādīt, ka jau februārī tirdzniecības apjomi ar ES krietni palielinājās, eksportam attiecībā pret janvāri pieaugot par 47.7% un importam par 7.6%. Arī martā bija redzama eksporta un importa pakāpeniska tuvināšanās decembrī bijušajiem apjomiem. Tas norāda, ka ir bijis izteikts šis pirmais šoks tieši janvārī AK un ES savstarpējā tirdzniecībā, ko arī var izskaidrot ar pirmo saskari ar jaunajiem noteikumiem, pārbaudēm, dokumentāciju, kuru dēļ pat vairāki uzņēmumi izlēma īslaicīgi pilnībā apturēt tirdzniecību ar ES.¹⁴⁶ Apskatot ceturkšņa datus kopumā arī ir redzama AK tirdzniecības samazinājums (-8.4% eksports, -13.5% imports) salīdzinot ar 2020.gada pēdējo ceturksni, un arī šajā gadījumā uzskatāmi ir redzams, ka tirdzniecība ar ES ir piedzīvojusi būtisku kritumu (-18% eksports, -21.8% imports), kamēr tirdzniecība ar citām valstīm ir izmainījusies salīdzinoši nedaudz (+0.9% eksports, -4.1% imports).

---

¹⁴⁵European Commission, *Consequences of Brexit*, available: https://ec.europa.eu/info/relations-united-kingdom/new-normal/consequences-brexit_en (Skatīts 18.04.2021)

¹⁴⁶ Reuters, *More than a fifth of small UK exporters have temporarily halted EU sales* (29.03.2021), available: <https://www.reuters.com/article/us-britain-eu-exports-idUSKBN2BK0RV> (Skatīts 18.04.2021)

Apvienotās Karalistes preču tirdzniecība ar ES un ārpus ES pašreizējās tirgus cenās
(miljonos sterliņu mārciņās), 2021.gada pirmajā ceturksnī

	Preču tirdzniecība			ES ¹			Ārpus ES ²			EMS ³		
	Eksports	Imports	Bilance	Eksports	Imports	Bilance	Eksports	Imports	Bilance	Eksports	Imports	Bilance
Ceturksnis												
2019 Q1	89 834	139 036	-49 202	45 251	71 695	-26 444	44 583	67 341	-22 758	40 185	62 458	-22 273
2019 Q4	101 074	116 148	-15 074	40 838	62 945	-22 107	60 236	53 203	7 033	36 561	54 244	-17 683
2020 Q1	82 479	111 114	-28 635	38 251	57 756	-19 505	44 228	53 358	-9 130	34 010	49 865	-15 855
2020 Q2	73 823	87 710	-13 887	31 838	46 586	-14 748	41 985	41 124	861	28 706	40 737	-12 031
2020 Q3	74 406	105 179	-30 773	35 348	56 699	-21 351	39 058	48 480	-9 422	31 121	49 458	-18 337
2020 Q4	80 178	121 839	-41 661	39 265	64 741	-25 476	40 913	57 098	-16 185	34 644	56 002	-21 358
2021 Q1	73 459	105 383	-31 924	32 185	50 652	-18 467	41 274	54 731	-13 457	28 781	43 392	-14 611
Procentuālās izmaiņas, salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni:												
2020 Q1	-18.4%	-4.3%		-6.3%	-8.2%		-26.6%	0.3%		-7.0%	-8.1%	
2020 Q2	-10.5%	-21.1%		-16.8%	-19.3%		-5.1%	-22.9%		-15.6%	-18.3%	
2020 Q3	0.8%	19.9%		11.0%	21.7%		-7.0%	17.9%		8.4%	21.4%	
2020 Q4	7.8%	15.8%		11.1%	14.2%		4.7%	17.8%		11.3%	13.2%	
2021 Q1	-8.4%	-13.5%		-18.0%	-21.8%		0.9%	-4.1%		-16.9%	-22.5%	
Mēnesis												
2020 Okt	25 690	38 546	-12 856	12 546	20 076	-7 530	13 144	18 470	-5 326	11 220	17 554	-6 334
2020 Nov	27 061	41 384	-14 323	13 118	21 943	-8 825	13 943	19 441	-5 498	11 639	19 190	-7 551
2020 Dec	27 427	41 909	-14 482	13 601	22 722	-9 121	13 826	19 187	-5 361	11 785	19 258	-7 473
2021 Jan	22 331	32 035	-9 704	7 886	15 821	-7 935	14 445	16 214	-1 769	6 981	13 816	-6 835
2021 Feb	24 427	34 937	-10 510	11 646	17 016	-5 370	12 781	17 921	-5 140	10 525	14 596	-4 071
2021 Mar	26 701	38 411	-11 710	12 653	17 815	-5 162	14 048	20 596	-6 548	11 275	14 980	-3 705
Vērtības izmaiņas, pēdējais mēnesis, salīdzinot ar iepriekšējo mēnesi:												
2021 Jan	-5 096	-9 874	4 778	-5 715	-6 901	1 186	619	-2 973	3 592	-4 804	-5 442	638
2021 Feb	2 096	2 902	-806	3 760	1 195	2 565	-1 664	1 707	-3 371	3 544	780	2 764
2021 Mar	2 274	3 474	-1 200	1 007	799	208	1 267	2 675	-1 408	750	384	366
Procentuālās izmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo mēnesi:												
2020 Nov	5.3%	7.4%	11.4%	4.6%	9.3%		6.1%	5.3%		3.7%	9.3%	
2020 Dec	1.4%	1.3%	1.1%	3.7%	3.6%		-0.8%	-1.3%		1.3%	0.4%	
2021 Jan	-18.6%	-23.6%		-42.0%	-30.4%		4.5%	-15.5%		-40.8%	-28.3%	
2021 Feb	9.4%	9.1%		47.7%	7.6%		-11.5%	10.5%		50.8%	5.6%	
2021 Mar	9.3%	9.9%		8.6%	4.7%		9.9%	14.9%		7.1%	2.6%	
Vērtības izmaiņas, salīdzinājumā ar pirms 12 mēnešiem:												
2019 Mar	16 995	35 603	-18 608	9 666	13 149	-3 483	7 329	22 454	-15 125	8 414	8 600	-186
2020 Mar	9 790	-32 869	42 659	-12 309	-18 550	6 241	22 099	-14 319	36 418	-10 076	-15 741	5 665
2021 Mar	-63 733	-55 724	-8 009	-24 942	-35 495	10 553	-38 791	-20 229	-18 562	-22 509	-30 063	7 554
Procentuālās izmaiņas, salīdzinājumā ar pirms 12 mēnešiem:												
2019 Mar	5.0%	7.5%		5.8%	5.1%		4.2%	10.5%		5.7%	3.8%	
2020 Mar	2.8%	-6.5%		-7.0%	-6.8%		12.3%	-6.1%		-6.5%	-6.7%	
2021 Mar	-17.4%	-11.7%		-15.2%	-14.0%		-19.2%	-9.1%		-15.4%	-13.7%	

¹ Kopā ES - Austrija, Beļģija, Bulgārija, Horvātija, Kipra, Čehija, Dānija, Igaunija, Somija, Francija, Vācija, Grieķija, Ungārija, Īrija, Itālija, Latvija, Lietuva, Luksemburga, Malta, Nīderlande, Polija, Portugāle, Rumānija, Slovākija, Slovēnija, Spānija un Zviedrija

² No kopsumma atņēmta ES

³ Eiropas Monetārā savienība - Austrija, Beļģija, Kipra, Igaunija, Somija, Francija, Vācija, Grieķija, Īrija, Itālija, Latvija, Lietuva, Luksemburga, Malta, Nīderlande, Portugāle, Slovākija, Slovēnija un Spānija

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veidota tabula.

Ja salīdzina 2021.gada marta datus ar situāciju tieši pirms gada - 2020.gada martā -, tad arī šajā gadījumā ir vērojama negatīva izmaiņa Apvienotās Karalistes ārējā tirdzniecībā, tomēr šajā gadījumā ir novērojama negatīva tendence gan tirdzniecībā ar ES (-15.2% eksports, -14% imports), gan ar pārējo pasauli (-19.2% eksports, -9.1% imports). Kā zināms, 2020.gada martā sākās strauja covid-19 vīrusa izplatība Eiropā un pasaulē un tās kontroles nolūkos vairums valstu, ieskaitot arī AK un tās tirdzniecības partnerus, ieviesa ierobežojumus,

kas arī atstāja ietekmi uz valstu ražošanas sektoriem, tirdzniecību un ekonomiku kopumā, līdz ar to arī daļēji var izskaidrot izmaiņas starp 2020.gada martu un 2019.gada martu importā (-6.8%), gan eksportā (-7%) ar ES. Kā arī jāņem vērā, ka 2019.gada martā AK vēl bija ES sastāvā un 2020.gada 31.janvāris bija AK oficiālais izstāšanās no ES datums, tomēr pārejas perioda ietvaros saglabājās iepriekšējie tirdzniecības nosacījumi. Attiecīgajā laikā tirdzniecībā ar ārpus ES valstīm bija vērojams būtisks eksporta pieaugums par (12.3%), kas liek noprast par AK iespējamiem centieniem iegūt spēcīgākas tirdzniecības saites ar ārpus ES valstīm.

Ņemot vērā, ka būtiskākas izmaiņas bija vērojamas tieši uzreiz pēc Brexit pārejas perioda beigām, autore turpmāk apskatīs tieši janvāra mēnesi. Kā redzams 3.2.attēlā, arī apskatot tirdzniecības izmaiņas ar galvenajiem partneriem, 2021.gada janvāris norāda uz strauju kritumu Apvienotās Karalistes tirdzniecībā, īpaši ar ES dalībvalstīm. Tirdzniecība ar Ķīnu piedzīvoja vismazāko kritumu, attiecīgi eksportam samazinoties par 3% un importam par 9.2% salīdzinājumā ar 2020.gada decembri. Eksports uz ASV samazinājās par 17.6%, bet imports no ASV par 11.7%. Savukārt tirdzniecība ar Vāciju, Nīderlandi un Franciju piedzīvoja ievērojami straujāku kritumu kā ar ASV un Ķīnu, kas ļauj secināt, ka, lai arī AK un ES ir vienojušās par nulles tarifiem, cita veida ierobežojumi, kā piemēram birokrātiskie šķēršļi, arī spēj būtiski ietekmēt tirdzniecību partneru starpā.

3.2. tabula

Apvienotās Karalistes 5 galvenie tirdzniecības partneri (Eksports + Imports) 2021.gada janvārī

Valsts	Kopējā tirdzniecība (miljardos £)	Eksporta vērtība (miljardos £)	Izmaiņa salīdzinājumā ar 2020.gada decembri (%)	Importa vērtība (miljardos £)	Izmaiņa salīdzinājumā ar 2020.gada decembri (%)
ASV	6.4	3.3	-17.6	3.1	-11.7
Ķīna	6.1	1.3	-3.0	4.8	-9.2
Vācija	5.2	1.6	-44.3	3.6	-33.9
Nīderlande	3.6	1.3	-30.2	2.3	-32.2
Francija	2.3	0.9	-45.8	1.4	-36.9

Datu avots: UK Overseas Trade in Goods Statistics January 2021, Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veidota tabula.

Arī apskatot atsevišķi 10 galvenos eksporta un 10 galvenos importa partnerus 3.3. tabulā, 2021.gada janvāra dati norāda uz ļoti strauju tirdzniecības kritumu īpaši ar Vāciju (-44.3% eksporta un -33.9% importa), Nīderlandi (-30.2% eksporta un -32.2% importa), Franciju (-45.8% eksporta un -36.9% importa), Īrijas Republiku (-62.2% eksporta un -14.1% importa) un Beļģiju (-32.0% eksporta un -43.6% importa), kas ir ES dalībvalstis. Arī tirdzniecībai ar Spāniju ir samazinājusies, tomēr šajā gadījumā nav vērojams tik krass kritums kā ar citiem ES partneriem. Jānorāda, ka vienīgā pozitīvā tendence nozīmīgāko importa

partneru vidū ir bijusi importam no Norvēģijas, kas, salīdzinot ar 2020.gada decembri, pieauga par 9.5%. Turpretim eksportā starp nozīmīgākajiem partneriem pozitīvu un ļoti strauju izaugsmi piedzīvoja eksports uz Saūda Arābiju, kas salīdzinājumā ar iepriekšējo mēnesi pieauga par 213.7%. Lai arī detalizēti dati pa preču grupām nav šobrīd pieejami, par iemeslu straujajam eksporta pieaugumam uz Saūda Arābiju iespējams kalpo militāro aparātu un ieroču un transporta līdzekļu tirdzniecība. Saūda Arābija ilgstoši ir bijis viens no galvenajiem UK ieroču eksporta tirgiem ¹⁴⁷, un šī saikne ir izraisījusi plašas diskusijas saistībā ar reģionā pastāvošajiem konfliktiem un iespējamiem cilvēktiesību pārkāpumiem. Otrs nozīmīgs ieroču avots - ASV - jau ir ierobežojis to eksportu uz Saūda Arābiju. ¹⁴⁸

3.3. tabula

Apvienotās Karalistes 10 galvenie importa un 10 galvenie eksporta partneri 2021.gada janvārī

Eksports: 10 galvenie partneri 2021.gada janvārī			Imports: 10 galvenie partneri 2021.gada janvārī		
Valsts	Vērtība (miljonos £)	Izmaiņa salīdzinājumā ar 2020.gada decembri (%)	Valsts	Vērtība (miljardos £)	Izmaiņa salīdzinājumā ar 2020.gada decembri (%)
ASV	3,285	-17.6	Ķīna	4,781	-9.2
Vācija	1,649	-44.3	Vācija	3,640	-33.9
Šveice	1,371	-13.8	ASV	3,093	-11.7
Ķīna	1,267	-3.0	Nīderlande	2,335	-32.2
Nīderlande	1,255	-30.2	Norvēģija	1,550	9.5
Īrijas Republika	926	-62.2	Francija	1,397	-36.9
Francija	918	-45.8	Beļģija	1,371	-43.6
Saūda Arābija	758	213.7	Kanāda	1,285	-8
Beļģija	648	-32.0	Spānija	1,096	-19.4
Spānija	637	-12.7	Īrijas Republika	1,078	-14.1

Datu avots: UK Overseas Trade in Goods Statistics January 2021, Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veidota tabula.

Tabulā 3.4., apskatot pieejamos datus par galvenajām tirdzniecības preču grupām, ir redzamas samērā straujas izmaiņas visās grupās. Tomēr redzams ka mehānisko transportlīdzekļu eksportā ir vērojams straujš pieaugums 30.9%, kas visticamāk arī varētu būt izskaidrojums Saūda Arābijas eksporta straujajam kāpumam. Vienīgais pozitīvais pieaugums importā salīdzinājumā ar 2020.gada decembri ir minerāldegvielu preču grupā 11.6%.

¹⁴⁷ Louisa Brooke-Holland (16.05.2018), *An introduction to UK arms exports*, House of Commons Library, page 7, available: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8312/>

¹⁴⁸ Al Jazeera, (09.02.2021), *UK approved \$1.9bn of arms sales to Saudi Arabia since ban lifted*, available: <https://www.aljazeera.com/news/2021/2/9/uk-approved-1-4bn-of-arms-sales-to-saudi-arabia-post-export-ban>

Apvienotās Karalistes 5 galvenās starptautiskās tirdzniecības preču grupas 2021.gada janvārī

	Kopējā tirdzniecība (miljardos £)	Eksporta vērtība (miljardos £)	Izmaiņa salīdzinājumā ar 2020.gada decembri (%)	Importa vērtība (miljardos £)	Izmaiņa salīdzinājumā ar 2020.gada decembri (%)
Dārgmetāli	7.6	2.6	-1.6	5	-17.5
Mehāniskās ierīces	7.4	3.2	-22.2	4.2	-14.8
Mehāniskiem transportlīdzekļi	5.1	2	30.9	3.1	-33.1
Elektroniskās iekārtas	4.7	1.2	-32.1	3.5	-22
Mīnerāļdegvielas	4.7	1.5	-25.4	3.2	11.6

Datu avots: UK Overseas Trade in Goods Statistics January 2021, Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables). Autores veidota tabula.

Lai arī, starp AK un ES turpinās pastāvēt tirdzniecība bez tarifiem un kvotām, pieejamie dati par 2021.gada janvāri norāda uz strauju kritumu tirdzniecībā īpaši ar ES dalībvalstīm. Viens no iemesliem ir atjaunotās muitas pārbaudes. Divus mēnešus pēc pārejas perioda beigām, ražošanas tirdzniecības grupas Make UK veikts pētījums norāda, ka 74% no vairāk nekā 200 vadošo rūpniecības uzņēmumu aptaujā saskaras ar ES importu un eksportu kavēšanos. Vairāk kā puse uzņēmumu norādīja, ka saistībā ar Brexit birokrātiju, muitas pārbaudēm un pandēmijas izraisītajiem pasaules tirdzniecības traucējumiem, tie cieš no paaugstinātām izmaksām. Vairāk nekā trešdaļa zaudēja pārdošanas apjomus, savukārt bailes par nepārtrauktiem traucējumiem rada bažas par uzņēmumu nākotni.¹⁴⁹ Dokumentācija un pārbaudes paildzina produktu transportēšanas laiku un atsevišķam nozarēm tas ir bijis īpaši kritisks periods. Skotijas zvejniecības nozare piedzīvoja lielu satricinājumu janvārī, uz brīdi Skotijas jūras velšu piegādes uz ES no mazākiem uzņēmumiem tika apturētas, pēc tam, kad Brexit ietvaros bija radušās problēmas ar veselības pārbaudēm, IT sistēmās un muitas dokumentācijā izveidojās milzīgs uzkrājums. Dzīvo jūras velšu un zivju kravas, kas bija paredzētas veikaliem un restorāniem Francijā, Spānijā un citās valstīs, piedzīvoja atteikumu, jo to piegāde prasa pārāk ilgu laiku. Jaunie "Brexit" noteikumi pieprasa, lai visas jūras velšu un zivju kastes pirms izklūšanas no Skotijas tiktu izkrautas no kravas automašīnām un veterinārārstu pārbaudītas. Uzņēmumu īpašniekiem ir vajadzīgas piecas stundas vienā kravas

¹⁴⁹ Partington R. (11.03.2021), *Brexit: trade survey finds 74% of British firms hit by delays with EU markets*, The Guardian, available: <https://www.theguardian.com/politics/2021/mar/11/trade-survey-finds-74-of-british-firms-hit-by-delays-with-eu-markets> (Skatīts 09.05.2021)

automašīnā, lai iegūtu veselības sertifikātu, kas nepieciešams, lai pieteiktos citiem muitas dokumentiem.¹⁵⁰

Tomēr, lai arī pasaulē kopumā 2020.gadā ekonomiskā aktivitāte samazinājās, autores prāt, ziņu dienestu publikācijas par Brexit norisi un 3.1.tabulā redzamās izmaiņas tieši 2021.gada janvārī un pirmajā ceturksnī kopumā norāda uz būtisko Brexit negatīvo īstermiņa ietekmi uz AK un ES savstarpējo tirdzniecību, potenciālo ilgtermiņa ietekmi autore novērtēs nākamajā apakšnodaļā.

3.5. Apvienotās Karalistes tirdzniecības novērtējums, izmantojot gravitācijas modeli

Autore maģistra darba noslēdzošajā apakšnodaļā veiks praktisku gravitācijas modeļa pielietojumu, lai novērtētu cik nozīmīgs ir partnervalstu savstarpējais attālums, to IKP un dalība ES vai Nāciju Sadraudzībā savstarpējā tirdzniecībā no Apvienotās Karalistes pozīcijām.

2020.gadā publicētā zinātniskajā rakstā “Kas stimulē starptautisko tirdzniecību? Rūpīga Eiropas Savienības analīze” (*Oriģinālnosaukums “What drives international trade? Robust analysis for the European Union”*) tā autors Kristofs Beks (*Krzysztof Beck*) veica empīrisku pētījumu, kurā analizēja 26 Eiropas Savienības valstu (325 valstu pāri) tirdzniecību laika periodā 1995.-2015., izmantojot vairākus tirdzniecību skaidrojošus modeļus (71 regresiju). To skaitā bija arī gravitācijas modelis, un tas arī tika atzīts, kā vislabāk tirdzniecību izskaidrojošais no empīriskā skatupunkta. Pētījuma rezultāta tika noskaidrots, ka, lai arī būtiskākie tirdzniecību ietekmējošie faktori ir attālums starp valstīm un to IKP, arī dalība Eiropas Savienībā atstāj būtisku ietekmi uz valstu savstarpējo tirdzniecību, norādot, ka katrs gads esot ES sastāvā, tiek saistīts ar 0.52% līdz 1.49 % no savstarpējā tirdzniecības pieauguma.¹⁵¹ Lai arī pētījuma rezultāti apstiprina ES nozīmi valsts tirdzniecībā, autore darba tēmas ietvaros vēlējās noskaidrot, kāda ietekme dalībai ES ir tieši Apvienotās Karalistes tirdzniecībā.

Kā darba pirmajā daļā tika apskatīts, teorijā gravitācijas modeļa pamatvienādojums norāda uz valstu IKP un to savstarpējā attāluma ietekmi uz tirdzniecību, tomēr laika gaitā ir veikti daudzi pētījumi, paplašinot vienādojumu un pievienojot jaunus faktorus. Arī šī darba

¹⁵⁰Kollewe J.(14.01.2021), *Brexit problems halt some Scottish seafood exports to EU*, The Guardian, available: <https://www.theguardian.com/politics/2021/jan/13/fresh-seafood-exports-scotland-eu-halted-fishing-brexit> (Skatīts 08.05.2021)

¹⁵¹ Beck, K. (2020). *What drives international trade? Robust analysis for the European Union*. Journal of International Studies, 13(3), 68-84. doi:10.14254/20718330.2020/13-%

ietvaros, lai spētu pārbaudīt maģistra darbā izvirzīto hipotēzi par Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības negatīvo ietekmi uz tās ārējo tirdzniecību ar Eiropas Savienības dalībvalstīm, darba autore pievienos regresijas modelim bināru mainīgo - ES dalībvalsts, lai noteiktu kādu ietekmi uz Apvienotās Karalistes un partnervalsts savstarpējo tirdzniecību atstāj fakts, ka AK un tās partnervalsts abas ir ES dalībvalstis.

Pētījuma metodoloģija un izmantotie dati

Kā tika apskatīts pirmajā nodaļā, gravitācijas modeļa pamatvienādojums norāda uz valstu IKP pozitīvu ietekmi un savstarpējās tirdzniecības negatīvu ietekmi uz valstu savstarpējā tirdzniecības apjomu (skat vienādojumu 1.2). Modelēšanas procesā tika izmantota Eviews 11 studentu versijas programma.

No praktiskās pieejas, ņemot vērā gravitācijas vienādojuma multiplikatīvo raksturu, standarta procedūra ir gravitācijas vienādojumā izmantot visu mainīgo naturālo logaritmu un iegūt log-lineāru vienādojumu, kuru var novērtēt ar mazāko kvadrātu metodi.¹⁵² Tādējādi priekš ekonometriskās analīzes tiek iegūts vienādojums 3.1, kur papildus visiem jau 1.2 vienādojumā esošajiem elementiem tiek iekļauta arī iespējamā kļūda (ϵ_{ij}). Kā redzams vienādojumā, visi elementi, izņemot ϵ_{ij} , tiek logaritmēti. Kā arī 1.3 vienādojums iekļauj α , β , γ , kas attiecīgi ir mainīgo koeficienti, jeb to ietekme (elastību) attiecībā uz tirdzniecību.

$$\ln(\text{TRADE}_{ij}) = \ln(A) + \alpha \ln(Y_i) + \beta \ln(Y_j) + \gamma \ln D_{ij} + \epsilon_{ij} \quad (3.1)$$

Interpretējot rezultātus tiek piemērots ceteris paribus princips, jeb tiek pieņemts, ka pārējie faktori paliek nemainīgi. Tā kā mainīgie ir logaritmēti, attiecīgu ietekmi uz tirdzniecību var izteikt šādi - pie pārējiem nosacījumiem nemainīgiem, ja i valsts IKP (Y_i) pieaugs par vienu procentu, tad attiecīgi tirdzniecība starp i un j pieaugs (vai samazināsies) par α procentiem.¹⁵³

Logaritmētai izteiksmei var pievienot arī citus faktoros, lai noskaidrotu to ietekmi uz valstu tirdzniecību, kā, piemēram, jau minētu bināro mainīgo, kas norāda, vai partnervalsts ir

---

¹⁵² United Nations and World Trade Organization (2012). *A Practical Guide to Trade Policy Analysis*, page 105, available: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wto_unctad12_e.pdf (Skatīts 28.03.2021)

¹⁵³Turpat, page 106.

ES sastāvā. 3.4.vienādojums atspoguļo logaritmēto izteiksmi ar pievienotu papildus faktoru. Šo vienādojumu arī autore izmantos tirdzniecības analīzē.

$$\ln(\text{TRADE}_{ij}) = \ln(A) + \alpha \ln(Y_i) + \beta \ln(Y_j) + \gamma \ln D_{ij} + \delta X_{ij} + \epsilon_{ij} \quad (3.4)$$

kur:

TRADE_{ij} – ārējā tirdzniecība starp Apvienoto Karalisti un partnervalsti,

Y_i – Apvienotās Karalistes IKP,

Y_j – partnervalsts IKP,

D_{ij} – distance jeb attālums starp Apvienoto Karalisti un partnervalsti,

X_{ij} – binārais mainīgais, 1 - ja partnervalsts attiecīgajā gadā ir ES sastāvā, 0 - ja nē,

ϵ_{ij} – iespējamā kļūda.

Pētījuma procesā darba autore izveidoja paneļa datu bāzi, kas iekļāva informāciju par Apvienoto Karalisti un tās 128 partnervalstīm un aptvēra laika periodu no 1997.līdz 2019.gadam. Autore izvēlējās šo laika posmu, jo pirms 1997.gada dati ir ļoti ierobežoti vai pat nepieejami attiecībā uz daudzām valstīm un atsevišķiem rādītājiem. Datu bāzē tika iekļautas tās partnervalstis, kurām ir bijusi pilna datu sērija kopš 1997.gada visiem izmantotajiem rādītājiem. Vienīgā valsts no ES, kas datu trūkuma dēļ nav iekļauta izlasē, ir Malta.

Tabulā 3.5.ir apkopoti visi regresijas analīzē izmantotie dati un avoti, no kurienes autore ieguva informāciju. Tā kā nebija pieejami reālā IKP dati, tas tika aprēķināts izmantojot faktisko IKP (*GDP current prices*) izdalot ar IKP deflatoru (*GDP deflator*). Oriģinālā informācija par AK un partnervalstu IKP un savstarpējās tirdzniecības apjomiem tika iegūta izteikta ASV dolāros.

Gravitācijas modeļa analizē izmantotie mainīgie un to apraksts

Mainīgie	Apraksts	Datu avots	Komentārs
<i>Intirdzn</i>	AK un partnervalsts divpusējās preču tirdzniecības naturālais logaritms	SVF mājaslapa	Eksports uz AK un imports no AK sasummēti kopā
<i>lnak_ikp</i>	AK reālā IKP naturālais logaritms	SVF mājaslapa	Reālā IKP aprēķiniem izmantots IKP faktiskajās cenās un deflators no SVF
<i>lmpartera_ikp</i>	Partnervalsts reālā IKP naturālais logaritms	SVF mājaslapa	Reālā IKP aprēķiniem izmantots IKP faktiskajās cenās un deflators no SVF
<i>Indistance</i>	ģeogrāfiskās distancas naturālais logaritms	DistanceFromTo mājaslapa	Starp AK un partnervalsts ģeogrāfiskajiem centriem
<i>EU</i>	binārais mainīgais, 1 - partnervalsts attiecīgajā gadā bija ES sastāvā, pretējā gadījumā - 0	Eiropas Komisijas mājaslapa	
<i>Kopīga_val</i>	binārais mainīgais, 1 - partnervalstī oficiālā vai de facto ir angļu valoda, pretējā gadījumā - 0	Myenglishpages mājaslapa	
<i>CommonW</i>	1 - valsts ir Nāciju Sadraudzības sastāvā, pretējā gadījumā 0	Nāciju Sadraudzības mājaslapa	Tā kā tikai Ruanda ir mainījusi statusu pētāmajā laika periodā, autore izvēlējās balstīt šo mainīgo uz šī brīža dalībvalstu statusa
<i>CWorVal</i>	1 - valsts ir Nāciju Sadraudzības sastāvā un/vai tās oficiālā vai de facto valoda ir angļu	Myenglishpages un Nāciju Sadraudzības mājaslapa	

Laika periods: 1997-2019

128 valstis un AK

Datu avoti: SVF, DistanceFromTo, MyEnglishPages, Eiropas Komisija, Nāciju Sadraudzības mājaslapas. Autores veidota tabula.

Ņemot vērā, ka dalība Nāciju Sadraudzībā un angļu valodas oficiālais vai de facto status lielākoties ietver vienas un tās pašas valstis, autore pārbaudīja regresiju izmantojot vienotu bināru mainīgo, kas apskatīja ietekmi, kāda rodas ja valsts ir Nāciju Sadraudzības sastāvā un/vai tās oficiālā vai de facto valoda ir angļu. Gravitācijas modeļa regresijā izmantoto paneļa datus paraugu ir iespējams apskatīt pielikumā nr.2. Tā kā datu apjoms iekļauj 2945 rindas, pilna izmēra tabulu nebija iespējams pievienot.

Iegūtie rezultāti

Atkarīgais mainīgais visos modeļos ir AK un partnervalsts savstarpējā tirdzniecība (Intirdzn). Tika izveidoti trīs regresijas modeļi (rezultātus skatīt tabulās 3.6., 3.7., un 3.8.), un visos, kā paredz teorija, tika novērota negatīva savstarpējās distancas pieauguma ietekme uz

savstarpējo tirdzniecību, kā arī iegūti pozitīvi koeficienti pie ietekmējošajiem faktoriem: AK un partnervalsts IKP, dalība ES, dalība Nāciju Sadraudzībā/kopīga valoda. Visu regresiju izdrukās novērojamā F statistikas lielā vērtība un mazā varbūtība norāda, ka modeļi ir statistiski nozīmīgi. Arī neatkarīgo mainīgo varbūtības vērtība norāda uz to statistisko nozīmīgumu - tie ir interpretējami un atstāj ietekmi uz atkarīgo mainīgo, kas šajā gadījumā ir Apvienotās Karalistes un partnervalsts savstarpējā tirdzniecība. Autores veidotie regresijas modeļi saskārās ar vairākām ekonometrijas problēmām, kā autokorelācija un heterosceditāte, tomēr joprojām iegūtie rezultāti ir statistiski nozīmīgi un līdz ar to - interpretējami. Pilna apjoma Eviews izdrukas ir apskatāmas pielikumā nr.3.

3.6. tabula

**Gravitācijas modeļa 1. novērtējums
(neatkarīgie mainīgie: AK IKP, partnera IKP un distance)**

Maingais	Koeficients	Std. kļūda	t-statistika	Varbūtība
C	-10.44646	2.276747	-4.588325	0.0000
lnak_ikp	0.87514	0.152325	5.745196	0.0000
lmpartera_ikp	0.87737	0.009552	91.85178	0.0000
Indistance	-0.66244	0.024804	-26.70738	0.0000
R-kvadrātā	0.787739			
F-statistika	3636.947			
Varbūtība (F-statistika)	0.0000			

Autores veidota tabula. Pilnā apjomā Eviews izdruka ir apskatāma pielikumā nr.3.

Kā redzams pirmajā regresijas novērtējumā (tabula 3.6.), kas apskata standarta gravitācijas modeli, pie pārējiem nosacījumiem nemainīgiem Apvienotās Karalistes IKP pieaugums par vienu procentu izsauks tirdzniecības palielināšanos par 0.875%. Savukārt partnervalsts IKP pieaugums par vienu procentu pozitīvi ietekmētu tirdzniecību par 0.877%. Tas apstiprina jau teorijā minēto, ka IKP pieaugums ir saistāms arī ar patēriņa pieaugumu, kas savukārt stimulē ārējo tirdzniecību. Savukārt ja partervalsts attālums no AK pieaugtu par vienu procentu, tad tirdzniecība to starpā saruktu par 0.662%. Arī šajā gadījumā kā vienu no izskaidrojumiem var minēt teorijā apskatīto attāluma ietekmi uz transporta izmaksām.

Autore, darbā izvirzītās hipotēzes novērtēšanai, pievienoja fiktīvo mainīgo EU, kas norāda uz partnervalsts dalību Eiropas Savienībā. Tabulā 3.7.apskatāmie otrās regresijas dati norāda, uz nelielām izmaiņām IKP un distances koeficientos, tomēr tie joprojām saglabā iepriekšējās tendences. Jaunais pievienotais mainīgais EU ir statistiski nozīmīgs un norāda, ka partnervalsts un arī AK dalība ES, jo visa apskates perioda laikā tā bija savienības dalībvalsts,

pozitīvi ietekmē savstarpējo tirdzniecību. Partnervalsts dalība ES ir saistāma ar 0.78% no tirdzniecības pieauguma.

3.7. tabula

Gravitācijas modeļa 2. novērtējums
(neatkarīgie mainīgie: AK IKP, partnera IKP, distance un dalība ES)

Maingais	Koeficients	Std. kļūda	t-statistika	Varbūtība
C	-10.62339	2.206607	-4.814354	0.0000
lnak_ikp	0.750831	0.148126	5.068859	0.0000
Impartera_ikp	0.854573	0.009605	88.97077	0.0000
Indistance	-0.409364	0.033287	-12.29789	0.0000
EU	0.786039	0.070558	11.14031	0.0000
R-kvadrātā	0.795306			
F-statistika	2854.756			
Varbūtība (F-statistika)	0.0000			

Autores veidota tabula. Pilnā apjomā Eviews izdruka ir apskatāma pielikumā nr.3.

Kā tika apskatīts pirmajā nodaļā, arī kultūras, valodas vai iepriekšējas koloniālās saites var ietekmēt savstarpējo tirdzniecību. Intereses nolūkos autore izveidoja trešo paplašināta gravitācijas modeļa regresiju, lai novertētu ietekmi, kas rodas, ja partnervalsts ir Nāciju sadraudzības dalībvalsts un vai tās oficiālā vai de facto valoda ir angļu valoda. Šis faktors ir novertēts ar pozitīvu koeficientu un ir saistāms ar 0.74% no tirdzniecības pieauguma (skatīt tabulu 3.8.), ES nozīme savukārt ir nedaudz mazinājusies tomēr joprojām koeficients ir pozitīvs un nozīmīgs. AK. Arī šajā gadījumā visi iepriekš apskatītie mainīgie saglabāja to pozitīvo vai negatīvo efektu, tikai nedaudz izmainoties koeficientu vērtībām.

3.8. tabula

Gravitācijas modeļa 3. novērtējums
(neatkarīgie mainīgie: AK IKP, partnera IKP, distance, dalība ES un dalība Nāciju Organizācijā vai kopīga valoda)

Maingais	Koeficients	Std. kļūda	t-statistika	Varbūtība
C	-9.430206	2.081954	-4.529497	0.0000
lnak_ikp	0.747541	0.139697	5.351165	0.0000
Impartera_ikp	0.879971	0.009271	94.91446	0.0000
Indistance	-0.601879	0.033634	-17.89488	0.0000
EU	0.661883	0.067715	9.774543	0.0000
CWorVal	0.746285	0.043229	17.26332	0.0000
R-kvadrātā	0.814381			
F-statistika	2578.026			
Varbūtība (F-statistika)	0.0000			

Autores veidota tabula. Pilnā apjomā Eviews izdruka ir apskatāma pielikumā nr.3.

Ta kā abās situācijās, kad ir ņemts vērā ES faktors, abu partneru dalībvalsts statusam tiek piešķirts pozitīvs koeficients, tas norāda uz pozitīvu efektu AK un tās partnervalsts savstarpējā tirdzniecībā, autore secina, ka, izstājoties no ES, Apvienotā Karaliste zaudēs šo pozitīvo efektu un līdz ar to savstarpējā tirdzniecība mazināsies. Līdz ar to, balstoties uz iepriekšējā apakšnodaļā aplūkotojiem 2021.gada pirmā ceturkšņa datiem un pēc gravitācijas modeļa paplašinātas regresijas iegūtajiem rezultātiem, **autore apstiprina darbā izvirzīto hipotēzi par Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības negatīvo ietekmi uz tās ārējo tirdzniecību ar Eiropas Savienības dalībvalstīm.**

Tomēr jāņem vērā, ka šim gravitācijas modelim pastāv vairāki trūkumi - datu ierobežotības dēļ, diemžēl nav iespēja veikt šādu plaša mēroga analīzi par laika periodu pirms Apvienotās Karalistes pievienošanās ES, kas spilgtāk varētu raksturot ES nozīmi AK tirdzniecībā. Tāpat arī ierobežotais laika periods neļauj novērtēt ietekmi, ko nesa ES dalībvalstu statusa izmaiņas pirms 1997. Šajā gadījumā ar ES binārā mainīgā pievienošanu var novērot galvenokārt ietekmi, ko sniedz jauno ES dalībvalstu pievienošanās ES, šīs valstis Eiropā ir salīdzinoši mazas ekonomikas un nav nozīmīgāko Apvienotās Karalistes tirdzniecības partneru vidū. Tāpat būtiski ir norādīt, ka AK nozīmīgākie tirdzniecības partneri - Francija, Vācija, Beļģija, Nīderlande - visu apskates periodu ir bijušas ES sastāvā, līdz ar to nav iespēja precīzi novērtēt cik būtiskas izmaiņas neesot Apvienotajai Karalistei ES sastāvā būtu tieši ar šīm valstīm.

SECINĀJUMI

1. Starptautiskā tirdzniecība ir kļuvusi par nozīmīgu pētniecisko objektu, īpaši kopš 18.gs Ādama Smita absolūto priekšrocību teorijas. Smita ideja par valstu specializāciju un brīvās tirdzniecības pozitīvo efektu uz valsts ekonomiku, kas bija pretrunā ar līdz tam laikam vadošajiem merkantīlisma uzskatiem, radīja pamatu tālākiem teorētiskajiem atvasinājumiem, kas centās izprast izdevīgākos nosacījumus starpvalstu tirdzniecībā.
2. Lai arī tarifi ir visatpazīstamākā un vissenākā tirdzniecības politikas forma, arī izmantojot netarifu instrumentus var panākt būtiskas tirdzniecības barjeras. Atsevišķi pētījumi norāda uz netarifu barjeru pielietojuma pieaugumu globālajā tirdzniecības tirgū, norādot, ka to ietekme, lai arī grūtāk novērtējama, kā tarifu gadījumā, iespējams ir nozīmīgāka.
3. Brīvās tirdzniecības ideja joprojām turpina būt aktuāla, kā pamatojumu var norādīt valstu centienus slēgt brīvās tirdzniecības nolīgumus vai radīt ekonomiskās integrācijas formas, kas ir vērstas uz savstarpējas tirdzniecības barjeru mazināšanu vai pat likvidēšanu. To norāda, piemēram, GATT dalībvalstu skaita pieaugums no 23 tās pirmsākumos, līdz vairāk kā 160 mūsdienās PTO sastāvā.
4. Eiropas Savienība ir uzskatāmākais reģionālās ekonomiskās integrācijas piemērs, kas laika gaitā ir virzījies uz ciešāku sadarbību, sākotnēji esot muitas savienībai, vēlāk izveidojot kopējo tirgu, līdz, visbeidzot, kļūstot par ekonomisku savienību, kāda tā ir mūsdienās.
5. Dalība ekonomiskajā savienībā var nest gan ieguvumus, kā, piemēram, izmaksu mazināšanos, pieeju jauniem produktiem, tirgiem, investīciju pieplūdumu, pieeju jaunām ekonomikas izaugsmi stimulējošām programmām, tomēr var rasties arī negatīvi efekti, kā, migrācijas problēmas un pašnoteikšanās principa zudums valstij svarīgos jautājumos.
6. Daudzu starptautiskās tirdzniecības pētījumu analīze pēdējās desmitgadēs ir balstījusies uz gravitācijas modeļa pielietojumu. Valstu ekonomiku lielumi (IKP) un distance starp divām sadarbības valstīm var izskaidrot lielu daļu no to savstarpējās tirdzniecības apjomiem, tomēr laika gaitā gravitācijas modelis ir veiksmīgi kalpojis

par pamatu dažādu citu faktoru ietekmes un tirdzniecības anomāliju noteikšanai un skaidrojumam.

7. Apvienotās Karalistes tirdzniecības atvērtība pēdējos divdesmit gados ir pieaugusi un šobrīd tirdzniecības īpatsvars no IKP ir ap 60%. Tomēr joprojām tās atvērtības indekss ir krietni zemāks kā vairumam citu Eiropas valstu, norādot uz tās mazāku atkarību no tirdzniecības ar citām valstīm.
8. Apvienotās Karalistes preču un pakalpojumu ārējās tirdzniecības bilance kopš 1998.gada vienmēr ir bijusi negatīva, kas ir stimulējis arī tekošā konta deficītu. Tomēr atsevišķi apskatot, ir redzams, ka preču tirdzniecības bilancē ir pieaugošs importa pārsvars pār eksportu, bet pakalpojumu bilancē novērojamais pārpalikums daļēji kompensē preču tirdzniecības bilances deficītu. Tas norāda uz pakalpojuma sektora nozīmes pieaugumu AK ekonomikā.
9. Apvienotās Karalistes ārējā tirdzniecībā no 1997. līdz 2020. gadam ES ir bijis ļoti nozīmīgs partneris kā importā tā eksportā un to savstarpējā tirdzniecība ir sastādījusi aptuveni pusi no AK kopējiem tirdzniecības apjomiem. Tomēr ir manāms, ka imports no ES dalībvalstīm ir stabilāks kā eksports - importa vērtība apskatītajā laika periodā ir bijusi vienmēr virs 50%, bet eksporta uz ES nozīme ir mazinājusies no 60% uz 47%.
10. Apvienotās Karalistes interese par Eiropas Ekonomikas Kopienas bija galvenokārt ekonomisko nolūku motivēta, tomēr pirmie divi pievienošanās pieteikumi tika atteikti un tikai 1973.gadā tā kļuva par EEK dalībvalsti. Pētījumi norāda uz būtisku pozitīvu EEK ietekmi uz tās dalībvalstu ekonomisko izaugsmi un arī tirdzniecības plūsmu pieaugumu. Tai skaitā novērtēts, ka arī AK IKP, ja tā nebūtu pievienojusies kopienai, būtu par ceturtdaļu zemāks, un tirdzniecība būtu zaudējusi ap 20%.
11. Eiroskepticisms Apvienotajā Karalistē pastāvēja jau kopš pievienošanās Eiropas Ekonomikas Kopienai 1973.gadā. Vien divus gadus vēlāk tika organizēts pirmais balsojums, lai noskaidrotu, vai AK iedzīvotāji vēlas palikt Eiropas Ekonomikas Kopienas sastāvā, un pārlicinošs vairākums norādīja uz vēlmi palikt EEK.
12. Pastāvēja būtiski, tomēr vairāk politiski iemesli, kāpēc daļa no AK iedzīvotājiem 2016.gadā izvēlējās balsot par izstāšanos no ES. Kā biežāk minētie argumenti bija valsts pašnoteikšanās mazināšanās, galvenie Brexit atbalstošie politiskie spēki norādīja uz vēlmi atgūt kontroli pār saviem resursiem, migrācijas kontroli, un citiem valsts suverenitāti saistošiem jautājumiem.

13. Izstājoties no Eiropas Savienības, Apvienotā Karaliste zaudēja tiesības uz iepriekšējiem savienības panāktiem nolīgumiem tirdzniecības jomā ar citām valstīm, tāpēc AK uzsāka plašas pārrunas ar tirdzniecības partneriem jaunu nolīgumu slēgšanai. Tas apstiprina, ka mūsdienās valstu starpā ir ļoti svarīgi rast abpusēji izdevīgus noteikumus starptautiskās tirdzniecības stimulēšanai. Tomēr šobrīd vēl nav nosakāms vai jaunie tirdzniecības nolīgumi atsvērs zaudējumu, ko Apvienotā Karaliste gūs neesot vairs ES dalībvalsts.
14. Lai arī Apvienotā Karaliste kopš 2020.gada 31.janvāra vairs nav ES sastāvā, pārejas perioda gandrīz pašā noslēgumā starp AK un ES panāktā vienošanas ļaus turpināt nulle tarifu un nulle kvotu režīmu abu partneru starpā. Tomēr jāņem vērā, ka pastāv daudz un dažādas ar tarifiem nesaistītas barjeras (birokrātija, muitas pārbaudes), kas var ietekmēt turpmāko sadarbību tirdzniecības jomā.
15. Pirmajā mēnesī, kopš Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES pārejas perioda beigām, tika novērots valsts ārējās tirdzniecības straujš kritums. Daļu no tirdzniecības samazinājuma var izskaidrot ar Covid-19 izraisītas globālās pandēmijas apstākļiem pasaulē, tomēr ir saskatāms Brexit efekts, jo tieši ar ES dalībvalstī tirdzniecība samazinājās ievērojami straujāk, kā ar citiem tirdzniecības partneriem (-42% imports, -30.4% eksports salīdzinot ar 2020.gada decembri). Tas norāda, ka AK un ES nebija pietiekami sagatavojušās jauno tirdzniecības noteikumu izpildei, īsais laiks starp līguma pārrunu noslēgšanu, parakstīšanu un provizorisko piemērošanu radīja bažas un neskaidrību uzņēmumu darbībā.
16. Kā rāda Brexit piemērs, izmaiņas valsts starptautiskās tirdzniecības politikā rada sekas tās uzņēmējdarbības vidē. Lai arī joprojām tirdzniecībā starp ES un AK netiek piemēroti ne tarifi, ne kvotas, uzņēmumiem, kuru darbība ir saistīta vai nu ar eksportu vai ar importu, vai ar abiem, ir jāpielāgo sava darbība jaunajiem noteikumiem, dokumentācijas prasībām un muitas pārbaudēm.
17. Darba ietvaros izveidotā gravitācijas modeļa rezultāti apstiprina teorijā esošo pieņēmumu un norāda uz Apvienotās Karalistes un tās partnervalsts IKP pozitīvu, bet savstarpējā attāluma negatīvu ietekmi uz to abpusējo tirdzniecību.
18. Gravitācijas modeļa veiktā regresija, pievienojot fiktīvo mainīgo, kas norāda uz dalību Nāciju Sadraudzībā un/vai kopīgu valodu, atspoguļoja tā pozitīvo efektu attiecībā uz Apvienotās Karalistes un partnervalsts savstarpējo tirdzniecību. Ņemot vērā, ka Nāciju Sadraudzība balstās galvenokārt uz Britu impērijas bijušajām

teritorijām, tiek apstiprināts arī teorijā apskatītais pieņēmums, ka starp valstīm ar vēsturiskām saitēm un vienotu valodu var veidoties ciešākas tirdzniecības saites.

19. Gravitācijas modeļa veidotās regresijas, kas iekļāva fiktīvo mainīgo, kas apzīmē partnervalsts dalību ES, norādīja uz pozitīvu efektu attiecībā uz Apvienotās Karalistes un partnervalsts savstarpējo tirdzniecību. Tas norāda, ka, vairs neesot vienas savienības sastāvā, ir sagaidāms šī pozitīvā efekta zudums, tādējādi tirdzniecības apjomiem kļūstot mazākiem, kā līdz šim.
20. Balstoties uz 2021.gada pirmā ceturkšņa Apvienotās Karalistes ārējās tirdzniecības datiem, kas uzskatāmi atspoguļo strauju importa un eksporta kritumu tieši ar ES dalībvalstīm, un autores veidotā gravitācijas modeļa rezultātiem, kas arī parāda pozitīvu efektu uz tirdzniecību, ko sniedza AK un partnervalsts dalība ES, autore apstiprina darbā izvirzīto hipotēzi par Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības negatīvo ietekmi uz tās ārējo tirdzniecību ar Eiropas Savienības dalībvalstīm.

PRIEKŠLIKUMI

1. Autores prāt tādu nolīgumu slēgšanā, kā Brexit gadījumā starp AK un ES, iesaistītajām institūcijām būtu un vēl joprojām ir jānodrošina vienots, laicīgs, skaidrs, viegli pieejams un saprotams skaidrojums par izmaiņām, kas ir nepieciešamas no uzņēmumu puses kā arī par sagaidāmo ietekmi nozarēs kopumā.
2. Ņemot vērā, ka tirdzniecība ar ES dalībvalstīm pēdējo 20 gadu laikā ir saglabājusi ap 50% no kopējās Apvienotās Karalistes starptautiskās tirdzniecības apjoma, AK valdībai vajadzētu turpināt sadarbību ar ES, lai veidotu auglīgu vidi uzņēmumiem, kas vēlas savus produktus eksportēt uz ES vai veikt preču importu no ES.
3. Vairs neesot ES sastāvā, Apvienotās Karalistes valdībai būtu izdevīgi veidot ciešākus tirdzniecības sadarbības nolīgumus ar ASV, kas ir viens no galvenajiem kā eksporta tā importa partneriem, un Ķīnu, ar kuru tirdzniecība ir piedzīvojusi ļoti strauju pieaugumu. Tādējādi varētu tikt kompensēts tirdzniecības mazinājumu ar ES.
4. Apvienotās Karalistes vadībai būtu jānodrošina labāka sabiedrības informētība attiecībā uz valsts ekonomiku un to ietekmējošajiem faktoriem, lai iedzīvotāji labāk un skaidrāk apzinātos sekas, kas rodas no izmaiņām, kā, piemēram, izstāšanās no ekonomiskās zonas. Tādējādi, ja iedzīvotājiem ir jāpauž savs viedoklis referendumos, balsojumos, tie spētu pieņemt kvalitatīvus un argumentētus lēmumus.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. AlJazeera, (09.02.2021), *UK approved \$1.9bn of arms sales to Saudi Arabia since ban lifted*, available:
<https://www.aljazeera.com/news/2021/2/9/uk-approved-1-4bn-of-arms-sales-to-saudi-arabia-p-ost-export-ban>
2. Allen K, Treanor J. and Goodley S. (24.06.2016), *Pound slumps to 31-year low following Brexit vote*, The Guardian, available:
<https://www.theguardian.com/business/2016/jun/23/british-pound-given-boost-by-projected-re-main-win-in-eu-referendum> (Skatīts 07.05.2021)
3. Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics):
  - a. *Average Sterling exchange rate: Euro*, available:
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/timeseries/thap/mret>
  - b. *Balance of payments , UK: October to December 2020* (31.03.2021), available:
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/bulletins/balanceofpayments/januarytomarch2020#:~:text=The%20UK%20current%20account%20deficit,GDP%20in%20Quarter%201%202020>
  - c. *BoP Current Account Balance SA £m*, available:
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/timeseries/hbop/pnbp>
  - d. *Gross Domestic Product: chained volume measures: Seasonally adjusted £m*, available:
<https://www.ons.gov.uk/economy/grossdomesticproductgdp/timeseries/abmi/ukea>
  - e. *Population estimates for the UK, England and Wales, Scotland and Northern Ireland: mid-2019*, (24.06.2020), available:
<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/populationestimates/bulletins/annualmidyearpopulationestimates/mid2019estimates>
  - f. *UK and non-UK people in the labour market: February 2020*, available:
<https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/articles/ukandnonukpeopleinthelabourmarket/february2020>
  - g. *UK trade: goods and services publication tables*, available:
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/uktrade/goodsandservicespublicationtables>
4. Badinger H. (2005), *Growth Effects of Economic Integration: Evidence from the EU Member States*, Review of World Economics vol. 141, pages 50-78
5. Baier S.L., Bergstrand J.H., Egger P., McLaughlin P.A. (04.2008), *Do Economic Integration Agreements Actually Work? Issues in Understanding the Causes and Consequences of the Growth of Regionalism*, World Economy vol. 31 (4), pages 461 - 497.
6. Balassa, B. (2013). *The Theory of Economic Integration (Routledge Revivals)*, Taylor and Francis, 304 pages, ISBN 9781136646300
7. Ball J. (03.12.2020), *Why Brexit all comes down to fish*, The New European, available:
<https://www.theneweuropean.co.uk/brexit-news/the-centrality-of-fishing-to-brexit-6575230>
8. Beck, K. (2020). *What drives international trade? Robust analysis for the European Union*. Journal of International Studies, 13(3), 68-84. doi:10.14254/20718330.2020/13-%
9. Berend, I.T. (2020). *The Economics and Politics of European Integration: Populism, Nationalism and the History of the EU*, Taylor and Francis, 272 pages, ISBN 9781000327175
10. Britannica, *Economy Of The United Kingdom*, available:
<https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Economy>
11. Chacholiades, M. (2017), *The Pure Theory of International Trade*, Taylor and Francis. . 467 pages, ISBN 9781351475686
12. Chappell S. (12.05.2016) , *Brexit or Bremain: the arguments at a glance*, Euronews, available:
<https://www.euronews.com/2016/05/12/brexit-the-arguments-at-a-glance>
13. Christophe Hillion (04.2016), *Leaving the European Union, the Union way: A legal analysis of Article 50 TEU*. Swedish Institute for European Policy Studies, available:
<https://euagenda.eu/upload/publications/untitled-63097-ea.pdf>

14. Council of Europe, *Winston Churchill, speech delivered at the University of Zurich, 19 September 1946*, available: <https://rm.coe.int/16806981f3#:~:text=I%20wish%20to%20speak%20about,of%20ancient%20and%20modern%20times>
15. Crafts N, (04.2016), *The Growth Effects of EU Membership for the UK: a Review of the Evidence*, CAGE Online Working Paper Series 280, Competitive Advantage in the Global Economy (CAGE), available: <https://www.smf.co.uk/wp-content/uploads/2016/04/SMF-CAGE-The-Growth-Effects-of-EU-Membership-for-the-UK-a-Review-of-the-Evidence-.pdf>
16. Curtice J. (03.11.2020), *Is Brexit fuelling support for independence?*, ScotGen Social Research, available: <https://scotcen.org.uk/blog/is-brexit-fuelling-support-for-independence>
17. Das D.K. (2016), *Determinants of current account imbalance in the global economy: a dynamic panel analysis*, Journal of Economic Structures 5, (8), available: <https://doi.org/10.1186/s40008-016-0039-6>
18. Eiropas Komisija / European Commission:
  - a. *Candidate Countries and Potential Candidates*, available: <https://ec.europa.eu/environment/enlarg/candidates.htm>
  - b. *Consequences of Brexit*, available: https://ec.europa.eu/info/relations-united-kingdom/new-normal/consequences-brexit_en
  - c. *EU budget*, available: https://ec.europa.eu/budget/graphs/revenue_expenditure.html
  - d. *Paziņojums Presei (24.12.2020), ES un Apvienotās Karalistes Tirdzniecības un sadarbības nolīgums: Eiropas interešu aizsardzība, godīgas konkurences nodrošināšana un pastāvīga sadarbība savstarpējo interešu jomās*, pieejams: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/ip_20_2531
  - e. *The EU-UK Trade and Cooperation Agreement (31.12.2020)*, available: https://ec.europa.eu/info/relations-united-kingdom/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement_en
19. Eiropas Savienība. *Eiropas Savienības vēsture*, pieejams: https://europa.eu/european-union/about-eu/history_lv
20. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis (31.12.2020), *Tirdzniecības un sadarbības nolīgums starp Eiropas Savienību un Eiropas Atomenerģijas kopienu, no vienas puses, un Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti, no otras puses*, 1238 lapaspuses, pieejams: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:22020A1231\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:22020A1231(01)&from=EN)
21. European Council Council of the European Union, *EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine* (Last reviewed 05.10.2020), available: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/>
22. EUBusiness, *United Kingdom: country overview*, available: <https://www.eubusiness.com/europe/uk>
23. Feenstra, R. (2015). *Advanced International Trade: Theory and Evidence*. 2nd ed., Princeton University Press, 496 pages, ISBN 9781400873760
24. Government services and information page, *UK and the Sustainable Development Goals*, available: <https://www.gov.uk/government/topical-events/uk-voluntary-national-review-of-progress-towards-the-sustainable-development-goals>
25. Grimwade, N. (2006). *International Trade Policy: A Contemporary Analysis*, Taylor and Francis, 396 pages, ISBN 9781134915217
26. Her Majesty's (HM) Government. Cabinet Office (02.2016), *The process for withdrawing from the European Union*, available: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/504216/The_process_for_withdrawing_from_the_EU_print_ready.pdf
27. HM Government, (10.2019.), *No-Deal Readiness Report*, available: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/837632/No_deal_readiness_paper.PDF
28. HM Revenue and Customs department of the UK Government (12.03.2021), *UK Overseas Trade in Goods Statistics January 2021*, available: https://www.uktradeinfo.com/media/0gjaeoyt/ots_release_012021.pdf
29. HM Treasury (04.2016), *HM Treasury analysis: the long-term economic impact of EU membership and the alternatives*, available:

- https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/517415/treasury_analysis_economic_impact_of_eu_membership_web.pdf
30. HM Treasury (04.2019), *Europe 2020:UK National Reform Programme 2019*, available: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/796965/UK_NRP_2019_web.pdf
  31. Husted, S. and Melvin, M.(2013), *International Economics: International Edition*. 9th ed., Pearson, 424 pages, ISBN 9780273775713
  32. Institute for Government analysis, *Percentage of people who would vote yes in a Welsh independence referendum*, available: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/charts/welsh-independence>
  33. International Monetary Fund (2019), *Balance of Payments and International Investment Position Manual, 6th ed. (BPM6)*, available:<https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>
  34. James Welsh (25.02.2016), *Britain's 1975 Europe referendum: what was it like last time?* available: <https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/25/britains-1975-europe-referendum-what-was-it-like-last-time>
  35. Keep M. (04.01.2021), *The UK's contribution to the EU budget*, House of Commons Library, available: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7886/>
  36. Kellner P. (14.01.2021), *Brexit and the Gradual Disintegration of the United Kingdom*, Carnegie Europe, available: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/83632>
  37. Kollewe J.(14.01.2021), *Brexit problems halt some Scottish seafood exports to EU*, The Guardian, available: <https://www.theguardian.com/politics/2021/jan/13/fresh-seafood-exports-scotland-eu-halted-fishing-brexit>
  38. Laursen, F. (ed.) (2016). *Comparative Regional Integration: Europe and Beyond*, Taylor and Francis. 312 pages, ISBN 9781351950022
  39. Leamer E. (06.1980), *The Leontief Paradox, Reconsidered*, The Journal of Political Economy, Vol. 88, No. 3., pp. 495-503.
  40. Latorre M.C., Olekseyuk Z., Yonezawa H., Robinson S (2020). *Making sense of Brexit losses: An in-depth review of macroeconomic studies*. Economic Modelling. Volume 89. Pages 72-87. ISSN 0264-9993
  41. Lewer, J.J. (2015). *International Trade and Economic Growth*, Taylor and Francis, 288 pages, ISBN 9781317467380
  42. Long finance, *The Global Financial Centres Index*, available: <https://www.longfinance.net/programmes/financial-centre-futures/global-financial-centres-index/>
  43. Long finance (March 2021), *Global Financial Centres Index 29*, available: https://www.longfinance.net/media/documents/GFCI_29_Full_Report_2021.03.17_v1.1.pdf
  44. Louisa Brooke-Holland (16.05.2018), *An introduction to UK arms exports*, House of Commons Library, page 7, available: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8312/>
  45. McAngus C., Usherwoor S. (10.06.2016), *British fishermen want out of the EU – here's why*, The Conversation, available: <https://theconversation.com/british-fishermen-want-out-of-the-eu-heres-why-60803>
  46. Miller, R.C.(2018), *International Political Economy: Contrasting World Views*. 2nd ed., Taylor and Francis, 302 pages, ISBN 9781317215752
  47. Mun T. (1664). *Englands Treasure by Forraign Trade. or The Ballance of our Forraign Trade is The Rule of our Treasure*, London: J.G. for Thomas Clark, available via The University of Texas at Austin: <http://la.utexas.edu/users/hcleaver/368/368MunTreasuretable.pdf>
  48. Nguyen M., *2015-11 Trade Openness Index*, European Chamber Research Department available: [https://eucham.eu/2015-11-trade-openness-index/#:~:text=The%20Openness%20Index%20is%20calculated,the%20country%20\(OECD%20Library\)](https://eucham.eu/2015-11-trade-openness-index/#:~:text=The%20Openness%20Index%20is%20calculated,the%20country%20(OECD%20Library))
  49. Nicita A. (2013), *Exchange rates, international trade and trade policies*, Policy issues in international trade and commodities, study series No.56, United Nations Conference on Trade and Development, available: https://unctad.org/system/files/official-document/itcdtab57_en.pdf
  50. Office for National Statistics Archives, 2011 Census Analysis Work Programme (05.06.2013)*170 Years of Industrial Change across England and Wales*, available: <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20160106001413/http://www.ons.gov.uk/ons/rel/census/2011-census-analysis/170-years-of-industry/170-years-of-industrial-changeponent.html>

51. Partington R. (11.03.2021), *Brexit: trade survey finds 74% of British firms hit by delays with EU markets*, The Guardian, available: <https://www.theguardian.com/politics/2021/mar/11/trade-survey-finds-74-of-british-firms-hit-by-delays-with-eu-markets> (Skatīts 09.05.2021)
52. Paul R. Krugman, Maurice Obstfeld, Marc Melitz. (2017), *International Trade: Theory and Policy, Global Edition*. 11th ed. Pearson, 808 pages, ISBN 9781292214948
53. Pomfret, R. (2008). *Lecture Notes on International Trade Theory and Policy*. World Scientific Publishing Company, 268 pages, ISBN 9789813107229
54. Pontecorvo T.(26.08.2020), *Is the European Union an Empire?*, My Country? Europe, available: <https://mycountryeurope.com/politics/is-european-union-empire/>
55. Porter.E.M.(03-04.1990), *The competitive advantage of nations*, Harvard Business Review 68, no. 2, page 73–93.
56. Reuters, *More than a fifth of small UK exporters have temporarily halted EU sales* (29.03.2021), available: <https://www.reuters.com/article/us-britain-eu-exports-idUSKBN2BK0RV>
57. Robert Hutton (01.02.2020), *The Roots of Brexit*, available: <https://www.bloomberg.com/quicktake/will-uk-leave-eu>
58. Salvatore, D.(2020), *International Economics*. 13th ed. Wiley, 619 pages, ISBN 9781119674252
59. Schengen Visa Info (28/09/2020), *Over 60% of Swiss Voters Reject Proposal to End EU Freedom of Movement*, available: <https://www.schengenvisainfo.com/news/over-60-of-swiss-voters-reject-proposal-to-end-eu-freedom-of-movement/>
60. Societe Generale, *Country risk of the United Kingdom*, available: <https://import-export.societegenerale.fr/en/country/united-kingdom/trade-country-risk>
61. Spilimbergo A. (06.2000), *Growth and Trade: The North Can Lose*, Journal of Economic Growth Vol. 5, No. 2 (Jun., 2000), pp. 131-146 (16 pages)
62. Sumption M., and Reino M. F. (2018). "Exploiting the Opportunity? Low-Skilled Work Migration After Brexit", The Migration Observatory. Available: <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/reports/exploiting-the-opportunity-low-skilled-work-migration-after-brexit/>
63. Tiešsaītes enciklopēdija Vocabulary, pieejams: <https://www.vocabulary.com/dictionary/defection>
64. The National Archives, *The EEC and Britain's late entry*, available:<https://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/themes/eec-britains-late-entry.htm>
65. United Kingdom public sector information website (published 29.01.2020, updated 01.05.2021), *UK trade agreements with non-EU countries*, available: <https://www.gov.uk/guidance/uk-trade-agreements-with-non-eu-countries>
66. United Nations and World Trade Organization (2012), *A Practical Guide to Trade Policy Analysis*, available: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wto_unctad12_e.pdf
67. United Nations Conference on Trade and Development (2021),*Key Statistics and Trends in International Trade 2020*, United Nations, available:https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2020d4_en.pdf
68. United Nations Conference on Trade and Development (2019) *International Classification of Non-tariff Measures - 2019 version*, United Nations, available: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2019d5_en.pdf
69. UN ESCAP. Trade and Investment Division, (11.2019), *Asia-Pacific Trade and Investment Report. 2019, Navigating Non-tariff measures towards Sustainable Development*, United Nations, available: <https://www.unescap.org/sites/default/d8files/knowledge-products/APTIR2019-H%3DN.pdf>
70. Vaidere, I, (2015), *Starptautiskās valūtas attiecības*, LU Akadēmiskais apgāds, 141 lpp. ISBN 9789934180736.
71. Van Den Berg, H. (2016). *International Economics: A Heterodox Approach*. 3rd ed., Taylor and Francis, 650 pages, ISBN 9781317370659
72. Vaughne Miller (13.07.2015), *The 1974-75 UK Renegotiation of EEC Membership and Referendum*, available: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7253/>
73. Wacziarg R., Horn Welch K. (12.2003), *Trade Liberalization and Growth: New Evidence*, NBER Working Papers No.w10152, National Bureau of Economic Research, Inc.

74. Wang, W. (2016). *Achieving Inclusive Growth in China Through Vertical Specialization*. Elsevier, chapter 8.
75. Whiteley P. , *Insight: Why Britain really voted to leave the European Union*, University of Essex, available: <https://www.essex.ac.uk/research/showcase/why-britain-really-voted-to-leave-the-european-union>
76. Wild, J.J. and Wild, K.L. (2019), *International Business: The Challenges of Globalization, Global Edition*. 9th ed., Pearson, 448 pages, ISBN 9781292262314
77. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files, *Trade (% of GDP)*, available: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS>
78. WTO, World Trade Organisation
  - a. *Members and Observers*, available: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm
  - b. *The GATT years: from Havana to Marrakesh*, available: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm
  - c. *World trade report 2019: The future of services trade*, (2019), available: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/00_wtr19_e.pdf
79. Znotiņa-Znota S. (28/04/2017), *EP Eiroparometrs: līdz Eiropas vēlēšanām 2 gadi; arvien vairāk uzskata - "dalība ES ir laba lieta"*, Eiropas Parlamenta birojs Latvijā, pieejams: https://www.europarl.europa.eu/latvia/lv/ep-l-mumi/2017/apr_jaunumi/eurobar.html

PIELIKUMI

**Pielikums 1. Apvienotās Karalistes tirdzniecības atvērtības indekss
(ārējā tirdzniecība % no IKP) un izmantotie dati.**

Gads	Eksports (£ miljoni)	Imports (£ miljoni)	Kopējā tirdzniecība pašreizējās cenas (£ miljoni)	Reālais IKP (£ miljoni)	Ārējā tirdzniecība % no IKP
1997	243 306	239 049	482 355	1423 254	33.89
1998	240 834	247 580	488 414	1476 025	33.09
1999	248 866	263 773	512 639	1524 662	33.62
2000	276 134	295 688	571 822	1578 121	36.23
2001	286 801	312 715	599 516	1621 208	36.98
2002	287 720	319 641	607 361	1656 531	36.66
2003	300 545	328 657	629 202	1711 559	36.76
2004	313 481	347 275	660 756	1750 690	37.74
2005	349 105	383 055	732 160	1802 435	40.62
2006	401 162	432 404	833 566	1850 989	45.03
2007	392 109	423 706	815 815	1894 682	43.06
2008	429 839	464 527	894 366	1889 401	47.34
2009	408 751	433 622	842 373	1811 672	46.50
2010	453 703	484 826	938 529	1849 247	50.75
2011	509 890	525 727	1035 617	1872 838	55.30
2012	513 317	534 507	1047 824	1899 626	55.16
2013	531 790	556 796	1088 586	1941 155	56.08
2014	525 324	554 257	1079 581	1996 725	54.07
2015	523 366	551 638	1075 004	2043 909	52.60
2016	563 248	599 361	1162 609	2079 113	55.92
2017	622 868	652 757	1275 625	2115 296	60.30
2018	661 601	687 088	1348 689	2141 792	62.97
2019	689 274	716 744	1406 018	2172 511	64.72
2020	571 725	581 290	1153 015	1958 591	58.87

Datu avots: Apvienotās Karalistes Nacionālās Statistikas Birojs (Office for National Statistics, UK trade: goods and services publication tables and Gross Domestic Product: chained volume measures: Seasonally adjusted £m). Autores veidota tabula.

Pielikums 2. Gravitācijas modeļa regresijas analizē izmantoto datu paraugs.

Gads	Partnervalsts	InTirdzn	Tirdzn	InPartnera_ IKP	Partner_IKP	InAK_ IKP	AK_IKP	InDista nce	Distance	Kopīga EU_val	Comm onW	CWor VAL
1997	Albania	1.86	6.40	7.62	2030.65	14.66	2330651.55	7.76	2339	0	0	0
1998	Albania	1.87	6.46	7.68	2156.10	14.71	2444799.67	7.76	2339	0	0	0
1999	Albania	2.32	10.21	7.88	2647.06	14.72	2467285.47	7.76	2339	0	0	0
2000	Albania	2.20	8.99	7.91	2719.48	14.69	2392379.36	7.76	2339	0	0	0
2001	Albania	3.85	47.19	7.99	2954.34	14.66	2334273.26	7.76	2339	0	0	0
2002	Albania	3.86	47.50	8.06	3155.16	14.73	2486735.66	7.76	2339	0	0	0
2003	Albania	3.81	45.27	8.26	3870.46	14.84	2796945.25	7.76	2339	0	0	0
2004	Albania	2.71	14.97	8.48	4804.73	14.98	3206646.82	7.76	2339	0	0	0
2005	Albania	3.23	25.21	8.56	5212.16	15.00	3280852.94	7.76	2339	0	0	0
2006	Albania	3.78	43.77	8.63	5619.21	15.04	3410478.76	7.76	2339	0	0	0
2007	Albania	4.00	54.50	8.77	6460.81	15.15	3792343.23	7.76	2339	0	0	0
2008	Albania	4.01	55.30	8.92	7486.25	15.07	3509915.12	7.76	2339	0	0	0
2009	Albania	3.97	53.18	8.83	6834.52	14.86	2832463.67	7.76	2339	0	0	0
2010	Albania	4.24	69.53	8.78	6482.53	14.87	2860192.52	7.76	2339	0	0	0
2011	Albania	4.11	60.82	8.83	6846.46	14.91	3001692.18	7.76	2339	0	0	0
2012	Albania	3.94	51.38	8.78	6473.78	14.91	3001298.40	7.76	2339	0	0	0
2013	Albania	3.97	53.08	8.81	6696.10	14.93	3036646.13	7.76	2339	0	0	0
2014	Albania	4.03	56.29	8.83	6832.20	15.01	3287268.36	7.76	2339	0	0	0
2015	Albania	3.77	43.54	8.67	5841.41	14.95	3123328.36	7.76	2339	0	0	0
2016	Albania	3.63	37.81	8.72	6122.73	14.85	2817606.65	7.76	2339	0	0	0
2017	Albania	4.00	54.47	8.80	6641.13	14.82	2724652.35	7.76	2339	0	0	0
2018	Albania	4.26	70.83	8.94	7603.15	14.87	2860980.00	7.76	2339	0	0	0
2019	Albania	4.15	63.68	8.94	7640.14	14.84	2774644.03	7.76	2339	0	0	0
1997	Algeria	6.27	529.92	11.05	63168.52	14.66	2330651.55	8.03	3068	0	0	0
1998	Algeria	6.24	513.68	11.09	65223.81	14.71	2444799.67	8.03	3068	0	0	0
1999	Algeria	6.11	448.27	10.99	59454.69	14.72	2467285.47	8.03	3068	0	0	0
2000	Algeria	6.75	858.04	10.91	54489.63	14.69	2392379.36	8.03	3068	0	0	0
2001	Algeria	6.29	539.88	10.91	54745.00	14.66	2334273.26	8.03	3068	0	0	0
2002	Algeria	6.53	686.79	10.93	56020.96	14.73	2486735.66	8.03	3068	0	0	0
2003	Algeria	6.69	804.60	11.03	61828.88	14.84	2796945.25	8.03	3068	0	0	0
2004	Algeria	6.79	889.78	11.15	69256.68	14.98	3206646.82	8.03	3068	0	0	0
2005	Algeria	6.96	1050.24	11.19	72130.12	15.00	3280852.94	8.03	3068	0	0	0
2006	Algeria	7.61	2009.89	11.21	73981.10	15.04	3410478.76	8.03	3068	0	0	0

Datu avoti: SVF, DistanceFromTo, MyEnglishPages, Eiropas Komisija, Nāciju Sadraudzības mājaslapas. Autores veidota tabula.

Pielikums 3. Gravitācijas modeļa regresijas analizē iegūtās Eviews izdrukas

(Avots EViews 11 SV)

- 1) Gravitācijas modeļa 1. novērtējums (neatkarīgie mainīgie: AK IKP, partnera IKP un distance)

Estimation Command: LS(WGT=PERDIAG) LNTIRDZN C LNAK_IKP LNPARTNERA_IKP LNDISTANCE EU

Estimation Equation: $LNTIRDZN = C(1) + C(2)*LNAK\_IKP + C(3)*LNPARTNERA\_IKP + C(4)*LNDISTANCE + C(5)*EU$

Substituted Coefficients: $LNTIRDZN = -10.6233850656 + 0.750830888593*LNAK\_IKP + 0.854572635409*LNPARTNERA\_IKP - 0.409363948788*LNDISTANCE + 0.786038730526*EU$

Dependent Variable: LNTIRDZN

Method: Panel EGLS (Period weights)

Date: 05/17/21 Time: 10:22

Sample: 1997 2019

Periods included: 23

Cross-sections included: 128

Total panel (balanced) observations: 2944

Linear estimation after one-step weighting matrix

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-10.44646	2.276747	-4.588325	0.0000
LNAK_IKP	0.875139	0.152325	5.745196	0.0000
LNPARTNERA_IKP	0.877373	0.009552	91.85178	0.0000
LNDISTANCE	-0.662440	0.024804	-26.70738	0.0000

Weighted Statistics

Root MSE	1.067568	R-squared	0.787739
Mean dependent var	6.851139	Adjusted R-squared	0.787522
S.D. dependent var	2.539113	S.E. of regression	1.068294
Sum squared resid	3355.281	F-statistic	3636.947
Durbin-Watson stat	0.107226	Prob(F-statistic)	0.000000

Unweighted Statistics

R-squared	0.773611	Mean dependent var	6.630679
Sum squared resid	3369.291	Durbin-Watson stat	0.106437

- 2) Gravitācijas modeļa 2. novērtējums (neatkarīgie mainīgie: AK IKP, partnera IKP, distance un dalība ES)

Estimation Command: LS(WGT=PERDIAG) LNTIRDZN C LNAK_IKP LNPARTNERA_IKP LNDISTANCE

Estimation Equation: $LNTIRDZN = C(1) + C(2)*LNAK\_IKP + C(3)*LNPARTNERA\_IKP + C(4)*LNDISTANCE$

Substituted Coefficients: $LNTIRDZN = -10.4464553248 + 0.875138561141*LNAK\_IKP + 0.877373410155*LNPARTNERA\_IKP - 0.662440022985*LNDISTANCE$

Dependent Variable: LNTIRDZN
 Method: Panel EGLS (Period weights)
 Date: 05/17/21 Time: 10:26
 Sample: 1997 2019
 Periods included: 23
 Cross-sections included: 128
 Total panel (balanced) observations: 2944
 Linear estimation after one-step weighting matrix

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-10.62339	2.206607	-4.814354	0.0000
LNAK_IKP	0.750831	0.148126	5.068859	0.0000
LNPARTNERA_IKP	0.854573	0.009605	88.97077	0.0000
LNDISTANCE	-0.409364	0.033287	-12.29789	0.0000
EU	0.786039	0.070558	11.14031	0.0000

Weighted Statistics

Root MSE	1.042294	R-squared	0.795306
Mean dependent var	6.809376	Adjusted R-squared	0.795028
S.D. dependent var	2.488071	S.E. of regression	1.043180
Sum squared resid	3198.291	F-statistic	2854.756
Durbin-Watson stat	0.114055	Prob(F-statistic)	0.000000

Unweighted Statistics

R-squared	0.784214	Mean dependent var	6.630679
Sum squared resid	3211.485	Durbin-Watson stat	0.113094

3) Gravitācijas modeļa 3. novērtējums (neatkarīgie mainīgie: AK IKP, partnera IKP, distance, dalība ES un dalība Nāciju Organizācijā vai kopīga valoda)

Estimation Command: LS(WGT=PERDIAG) LNTIRDZN C LNAK_IKP LNPARTNERA_IKP LNDISTANCE EU CWORVAL

Estimation Equation: $LNTIRDZN = C(1) + C(2)*LNAK\_IKP + C(3)*LNPARTNERA\_IKP + C(4)*LNDISTANCE + C(5)*EU + C(6)*CWORVAL$

Substituted Coefficients: $LNTIRDZN = -9.43020622803 + 0.747540993378*LNAK\_IKP + 0.8799710185*LNPARTNERA\_IKP - 0.601879369785*LNDISTANCE + 0.661883275384*EU + 0.746284583106*CWORVAL$

Dependent Variable: LNTIRDZN
 Method: Panel EGLS (Period weights)
 Date: 05/17/21 Time: 10:29
 Sample: 1997 2019
 Periods included: 23
 Cross-sections included: 128
 Total panel (balanced) observations: 2944
 Linear estimation after one-step weighting matrix

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-9.430206	2.081954	-4.529497	0.0000
LNAK_IKP	0.747541	0.139697	5.351165	0.0000
LNPARTNERA_IKP	0.879971	0.009271	94.91446	0.0000
LNDISTANCE	-0.601879	0.033634	-17.89488	0.0000
EU	0.661883	0.067715	9.774543	0.0000
CWORVAL	0.746285	0.043229	17.26332	0.0000

Weighted Statistics

Root MSE	0.994280	R-squared	0.814381
Mean dependent var	6.811912	Adjusted R-squared	0.814065
S.D. dependent var	2.485573	S.E. of regression	0.995295
Sum squared resid	2910.416	F-statistic	2578.026
Durbin-Watson stat	0.126082	Prob(F-statistic)	0.000000

Unweighted Statistics

R-squared	0.803587	Mean dependent var	6.630679
Sum squared resid	2923.163	Durbin-Watson stat	0.124138

Maģistra darbs „**BREXIT IETEKME UZ LIELBRITĀNIJAS UN ZIEMEĻĪRIJAS APVIENOTĀS KARALISTES STARPTAUTISKO TIRDZniecību ar EIROPAS SAVIENĪBU**” izstrādāts LU Biznesa, vadības un ekonomikas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst ievietotajam e-studijās maģistra darba failam ar elektronisko parakstu.

Autore: _____ Elīza Veipāne _____ 20.05.2021.
(paraksts) (paraksta atšifrējums) (datums)

Rekomendēju / nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: *Dr.ekon., profesore* Margarita Dunska _____
_____._____._____.
(datums) (paraksts)

Recenzents: *prof.* Andrejs Cekuls

Darbs iesniegts LU Biznesa, vadības un ekonomikas fakultātes Studiju centrā
Dekāna pilnvarotā persona:

metodiķe _____ _____ _____
(paraksts) (paraksta atšifrējums) (datums)

Darbs aizstāvēts _____ maģistra _____ gala pārbaudījuma komisijas sēdē _____
bakalaura / maģistra / valsts

Komisijas sekretārs(e): _____ _____ _____
(paraksts) (paraksta atšifrējums) (datums)